

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİMDALI

DEMOKRAT PARTİ TARIM POLİTİKALARI
(1950-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	Ahmet KÜRKÜLÜ

ELAZIĞ - 2015

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

DEMOKRAT PARTİ TARIM POLİTİKALARI
(1950–1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY

HAZIRLAYAN
Ahmet KÜRKLÜ

Jürimiz,tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Demokrat Parti Tarım Politikaları (1950–1960)****Ahmet KÜRKÜ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı****Elazığ–2015; Sayfa: IX + 95**

Tarım, ekonominin ve Üretimin temelini oluşturur. Bunun sebebi tarımın bir ülkenin geçim kaynakları arasında birinci sırada yer almasıdır. Geçmişteki ve günümüzdeki güçlü devletler tarıma özel bir önem göstermişlerdir.

Tarımda dünyadaki en ileri teknikler kullanılsa bile, tarım doğa koşullarına büyük ölçüde bağımlılık gösterir. Bu sebepten dolayı Türkiye; Tarım için avantajlı bir ülkedir. Sahip olduğu yüzey şekilleri, iklim, toprak ve bitki örtüsü ile çeşitliliğe sahiptir. Bu fiziki koşulların birbiri ile bağlantılı bir biçimde çalışması sonucu tarımsal ürünlerin büyük bir kısmı, yüksek kalitede üretilmektedir.

Türkiye'nin tarımsal geleceği için, tarıma ilişkin tüm konular üzerinde hassasiyetle duran, engelleri kaldıran bir politika ortaya koymak hayati önem taşımaktadır. Bu politikanın getirdiği uygulamalar, tarımda verimlilik ve gelir artışı sağlayarak Türkiye'yi bol, kaliteli, ucuz ve dünya ile rekabet edebilen ürünler yetiştiren bir tarım ülkesi haline getirecektir.

Türkiye'de Demokrat Parti'nin 1950-1960 yılları arasındaki tarım politikaları, tarımla ilgili icraatları önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Üretim alanındaki ıslah çalışmaları, tarımda makineleşme gibi gelişmeler, bu dönemin genel özelliklerindendir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Tarım, Politika.

ABSTRACT

Master Thesis

Democratic Party Agriculture Policy (1950–1960)

Ahmet KÜRKÜ

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of History

Department of History of the Republic of Turkey

Elazığ–2015; Page: IX + 95

Powerful states of the past and present pay special importance to agriculture. Agriculture forms a basis for the economy and country, since it comes first in production of a country. Even if the most advanced methods are used in agriculture, it is still subject to natural conditions.

Turkey is a country having a diversity with its land forms, climate, soil and vegetation. As a result of the interconnection among these physical conditions, most of the agricultural products are produced with high quality in Turkey. A policy emphasising all the points in association with agriculture and removing the obstacles is of vital importance for the agricultural future of Turkey. This policy turns Turkey into an agricultural country growing abundant, qualified and cheap crops competing with the world.

Agricultural policies and practices of Democratic Party between 1950 and 1960 brought about major developments in Turkey. The improvements in production and mechanization in agriculture are the general characteristics of that period.

Key Words: Agriculture, Demokrtatic party, Policy.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
1. TARIM POLİTİKASI KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ.....	1
1.1. Tarım Politikasının Tanımı	1
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TARIM VE TOPRAK DÜZENİ.....	3
2.1. Has	5
2.2. Zeamet.....	5
2.3. Tımar	6
2.4. Osmanlı Devleti'nde Toprak Düzeninin Bozulması.....	7
3. TANZİMAT FERMANI VE CUMHURİYETE KADAR YENİ TOPRAK DÜZENİ.....	8
3.1. Tanzimat Dönemi Tarımsal Yapı	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TARIM	11
1.1. Cumhuriyetin ilk yılları ve Atatürk Dönemi Tarım Politikaları.....	11
1.2. II. Dünya Savaşı ve Sonrası Tarım	23
1.3. Toprak Mahsulleri Vergisi (TMV)	25
1.4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu	26
İKİNCİ BÖLÜM	
2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TARIM	29
2.1. Demokrat Parti Tarım (Ziraat) Politikaları (1950–1960).....	29
2.2. Demokrat Parti Dönemi Genel Olarak Tarım Üreticisinin Durumu	34
2.3. 1950 Tarım Sayımı	36
2.4. Tarımda Makineleşme Traktör Kullanımı	38
2.4.1. Ziraî Modernizasyon	40
2.4.2. Traktör, Tarım Aletleri Montajı ve İmalatı Sanayi	43
2.5. Devlet Su İşlerinin (DSİ) Kurulması	44

2.6. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu	45
2.6.1. Ziraat Odaları ve Mesleki Örgütler	46
2.7. Tarım Kredi Kooperatifleri	48
2.8. Toprak Mahsulleri Ofisi	49
2.9. Ziraî Krediler	52
2.10. Toprak ve İskân Durumu ve Tapu Kadastro İşleri	54
2.11. Topraksız Çiftçiye Toprak Dağıtımı	56
2.12. Örnek Köyler Kurulması	60
2.13. Arazi Islahı	61
2.14. Meraların Durumu	61
2.15. Demokrat Parti Dönemi Tarım Sanayi	62
2.15.1. Şeker Üretimi	63
2.15.2. Çay Üretimi	64
2.15.3. Bitkisel Yağ Üretimi	65
2.15.4. Pamuklu Dokuma	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARIM ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ.....	66
3.1. Demokrat Parti Dönemi Tarımsal Üretim.....	66
3.1.1. Buğday Üretimi.....	66
3.1.2. Arpa Üretimi.....	69
3.1.3. Mısır Üretimi	69
3.1.4. Çeltik Üretimi	70
3.1.5. Baklagıl Üretimi	70
3.1.6. Patates Üretimi.....	71
3.1.7. Soğan ve Sarımsak Üretimi	71
3.1.8. Şeker Pancarı Üretimi	71
3.1.9. Pamuk Üretimi.....	72
3.1.10. Tütün Üretimi	73
3.1.11. Yağlı Tohum Üretimi.....	74
3.1.12. Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi	75
3.1.13. Sert Kabuklu Meyve Üretimi.....	75
3.1.14. Çay Üretimi	75
3.1.15. İncir Üretimi	76

3.1.16. Fındık Üretimi	77
3.1.17. Üzüm Üretimi (Bağcılık)	78
3.1.18. Turunçgil Tarımı	79
3.1.19. Muz Üretimi	79
3.1.20. Antep Fıstığı Üretimi	80
3.1.21. Badem Üretimi	80
3.1.22. Ceviz Üretimi	80
3.1.23. Kayısı Üretimi	81
3.1.24. Şeftali Üretimi	82
3.1.25. Vişne Üretimi	82
3.1.26. Kiraz Üretimi	83
SONUÇ	84
EKLER	88
Ek 1. Orijinallik Raporu	88
BİBLİYOGRAFYA	89
ÖZGEÇMİŞ	95

ÖNSÖZ

Tarım, insanın temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğundan dolayı insanlık tarihi kadar eskidir. Yani insanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra tarımla uğraşmaya başlamıştır. Tarım, tarihin her döneminde devletlerin en temel politikalarından biri olmuştur.

Teknolojik gelişmeyle paralel ilerleyen sanayileşme, temel olarak doğal koşullara bağlı olan tarım sektörünün diğer sektörlerden farklı olarak yapısını fazla etkilememiştir. Tarımın gerek doğal koşullara bağlı olması gerekse temel ihtiyaç maddelerini karşılama özellikleri sebebiyle her dönemde farklı biçimlerde de olsa desteklenmesi gerekli görülmüştür.

Tarımın desteklenmesi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklı ürün guruplarına farklı uygulamalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tarımın desteklenmesi bir yandan desteklenen ürünün tüketiciye daha cazip şartlarda ulaşmasını sağlarken diğer yandan söz konusu ürünün yetiştirildiği bölgelere yönelik ekonomik ve sosyal politikaların aracı olmaktadır.

Osmanlı Devleti’ndeki uygulamalara baktığımızda tarımla ilgili politikaların ülke yönetimi ve demografik yapıyla doğrudan bağlantılı olduğunu görmekteyiz. Tımar sistemi sayesinde bir yandan devletin askeri ve yönetici kesiminin hizmet bedeli karşılanırken, diğer yandan da ülke topraklarının ve bu topraklarda yaşayan insanların kontrol altında tutulması kolaylaştırılmıştır. Bu şekilde tarım ve toplumsal yapının birbirleriyle bağlantılı bir şekilde işleyişi sağlanmıştır. Fakat bu yapı zamanla işlevini yitirmiş, hantal bir hal almıştır. Devletin son dönemlerinde özellikle uzun süreli savaşların olması, tarımı çok etkilemiş; neredeyse tarımda çalışacak genç nüfus yok olmuştur.

Kurtuluş Savaşı ve sonrasında tarım alanında çok büyük atılımlar yapılmaya çalışılmış İzmir İktisat Kongresi’nde tarım ve ziraat alanında önemli kararlar alınmıştır. Özellikle Ulu Önder Atatürk, çiftçiye ve tarıma büyük önem vermiştir. Aşar vergisinin kaldırılması çiftçi ve üretici için çok olumlu bir karar olmuştur. Yani dönem içinde tarım politikalarına, büyük önem verilmiş ve bu alanda birçok ilke imza atılmıştır. Fakat ilerleyen yıllarda özellikle dış etkenler nedeniyle tarımsal yapı, gene sekteye uğramıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı ve sonrası oluşan gelişmeler tarımı ve ülkeyi büyük sıkıntılara sokmuştur.

VIII

1950’de tek başına iktidar olan Demokrat Parti döneminde, Türkiye’nin siyasal yaşamında ilk kez köylüler, kazanılması gereken faal bir güç olmuştur. Bunları köylüyü ve tarımı destekleyici politikalar takip etmiştir. 1950’lerden itibaren elde edilen dış yardımlar tarımsal üretime aktarılmıştır. Aktarılan yardımlarla beraber üretimde makineleşme hareketi başlamış; traktör kullanılmasıyla beraber tarımsal alanların genişlemesini ve ciddi üretim artışlarını sağlamıştır.

Bu çalışmada; Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte tarım alanındaki politikaların tarıma etkileri, tarımda makineleşmeyle yaşanan değişim ve tarımsal ürünlerin üretim durumu ele alınmıştır.

Bu tezin hazırlanması sırasında, beni yönlendiren danışman hocam Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY ve yardımlarını gördüğüm arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

ELAZIĞ-2014

Ahmet KÜRKÜ

KISALTMALAR

Age	: Adı Geçen eser.
Agm.	: Adı geçen Makale
Agt	: Adı geçen Tez.
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Kurumu
DSİ	: Devlet Su İşleri
DP	: Demokrat Parti
S	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TD	: Tutanak Dergisi
Ünv	: Üniversite.
ZC	: Zabıt Ceridesi
GSMH	: Gayri safi milli hasıla

GİRİŞ

1. TARIM POLİTİKASI KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Tarım Politikasının Tanımı

Tarım politikası üreticinin, tarımla uğraşan kesimin ekonomik yaşamlarını iyileştirmek, tarımsal üretimi kamu yararına düzenlemek, kırsal toplumların refahını yükseltmek ve tüketicileri aşırı fiyat artışlarından korumak amacıyla uygulanan devlet önlemleri dizisidir. Sosyal bilimlerin çoğu gibi tarım politikası da yeni bir bilimdir.¹

Tarım politikası hem tarım kesimine yön vermek hem de tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki ilişkileri düzenlemek için alınan kararlar, önlemler ve uygulamaların bütünüdür. Aslında politika, politik gücün etkisiyle toplumsal yaşamın kuruluşu ve şekillendirilmesidir. Politik güç kavramından devlet ve kamu kuruluşları anlaşılmaktadır. Öyleyse devletin toplumsal yaşamı düzenleyici, şekillendirici ya da işleyişi, üzerinde herhangi bir değişiklik yaratıcı önlemleri, engelleme ve desteklemeleri bu genel kavramdan hareketle politikanın tanımlanması olmaktadır. Tarım politikası denilince de devlet veya diğer politik güce sahip kuruluşlar tarafından alınan ve tarım üzerine etkide bulunan önlem ve düzenlemeler anlaşılmaktadır.²

Tarım politikasının üç ana inceleme alanı vardır. Bunlar tarım politikasının ne olduğu, ne olması gerektiği ve ne olacağı konusundaki temel bilgilerdir. Geçmişi ve bugünü incelemek ve geleceği tahmin etmek suretiyle bu bilgileri elde etmek mümkündür. Tarım politikasının yürütülmesi devletin uyguladığı başlıca yasal ve yönetsel eylemdir. Bununla birlikte tarım politikasının tek başına uygulayıcısı devlet değildir.³ Tarımla ilgili devlet kuruluşları dışındaki meslek odaları, çiftçi kuruluşları, tarım kooperatifleri ve benzeri diğer kurumlar tarım politikalarının saptanması ve uygulanmasında önemli rollere sahiptirler.

Tarım, her ülke ekonomisi içinde özel bir yere sahiptir. Ülkelerin gelişmişlik derecelerine göre tarımın ülke ekonomisi içindeki yeri farklı olsa bile her ülke tarımını korumak ve geliştirmek için büyük özen gösterir. Gelişmiş bir ülkede endüstri ve ticaret gelirleri tarım gelirlerine göre yüksektir. Aynı şekilde tarım nüfusu da az gelişmiş ülkelere göre azdır. Bu durumda ekonomik çıkarlar tarımsal üretime verilecek yön ve

¹ İ. Hakkı İNAN, *Tarım Ekonomisi*, İstanbul 1994, s. 196.

² Gülcan ERAKTAN, *Tarım Politikası I*, Ankara 1989, s.5

³ Cemil ÇALGÜNER, *Ziraat Politikası Ders Kitabı*, Ankara 1974, s.2

ağırlığı etkiler. Bu durum tarımın göreceli önemini gene de azaltmaz. Çünkü tarım yalnızca ekonominin bir sektörü olma özelliğini taşımaz. Bunun yanı sıra tarımın kendisine has bazı özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin ülkeler besin maddeleri ve tarımsal hammaddeleri olanaklar ölçüsünde kendi sınırları içerisinde yetiştirmek ve bu ürünlerin satıcısı olan ülkelere bağımlı kalmaktan kurtulmak isterler. Bu da ulusal çerçevede tarım için belirli bir politika çizmelerini ve tarımsal faaliyetlerine yön vermelerini gerektirir.⁴

Modern tanım politikası tarıma ilişkin hukuki konularla ekonomik, kültürel ve sosyal alanları da kapsamaktadır. Bu şekliyle de tarım politikasının kapsamına tarımsal ekonominin tüm uğraş alanları ve tarıma yönelik tüm müdahaleler girmektedir. Bu bakımdan tarım politikasının bütün özelliklerini kapsamına alan ve konuyla uğraşanların tamamının aynı görüşü paylaşarak kabul edebilecekleri bir tanım yapmak çok güçtür. Ayrıca tarım politikasının yalnız ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde de uygulandığı düşünülürse, buraya kadar verilen tanımların ulusal tarım politikasını açıklamaya yönelik oldukları anlaşılır. Aynı açıdan hareketle ulusal tarım politikasının genel tanımı şu şekilde yapılabilir. Ulusal tarım politikası, bir ülkenin tarımının gelişmesi, tarımsal açıdan ülke gereksiniminin karşılanabilmesi ve tarımın ülke ekonomisine katkısının arttırılabilmesi için devlet organlarınca alınan karar ve önlemlerin tümüdür. Uluslararası tarım politikası ise Dünya ekonomisi açısından ağırlık taşıyacak sayıda ülkeye uygun gelecek, belirli uluslar arası hedeflere göre ekonomik olayların oluşumu için uluslararası anlaşmalar çerçevesinde alınan önlemler sistemi olarak tanımlanmıştır.⁵

Ekonominin teorik ve pratik olarak İkiye ayrılması gibi tarım politikası da teorik ve pratik olarak iki şekilde ele alınır. Teorik tarım politikası, bilimsel tarım politikası veya tarım politikası bilimi olarak adlandırılmaktadır. Ekonomi biliminin bir kolu olarak uygulanacak tarım politikasının hedefini, bu hedefe ulaşmak için yararlanılacak en uygun araçları, yapılacak bir müdahalenin olanaklarını ve sınırlarını bilimsel ve tarafsız bir şekilde saptar. Bilimsel tarım politikası, tarıma yön veren yöneticilere alınacak önlemlerin neler olabileceğini, bu önlemlerin alınmasından sonra çıkabilecek sonuçları bildirerek, pratik tarım politikasının karar alma olgusuna büyük çapta yardımda bulunur. Geçmişten o zamana kadar edinilen deneyimler, fikirler ve teknikler

⁴ G.Eraktan, a.g.e, s.1

⁵ G.Eraktan, a.g.e, s.7

pratik tarım politikasının kullanması amacıyla ortaya koyulur. Pratik tarım politikasıysa, bilimsel tarım politikasının hedeflerine ulaşabilmesi için ne yapılması ve hangi önlemlerin alınması gerektiğini saptar.

Bilimsel tarım politikası mevcut durumu ve tarımın belirli prensipler çerçevesinde nasıl olması gerektiğini ortaya koyarken, pratik tarım politikasının görevi, bu hedeflere erişebilmek için gerekli koşulları sağlayacak kararları almak ve uygulamaktır. Pratik tarım politikası, tarım politikası biliminin yardımıyla yönlendirilir.

Ancak bir ülkenin tarım politikasına yalnız kendi tarım ürünleri gereksinimi göz önüne alınarak yön verilemez. Modern zamanda ülkelerin “kendi kendine yeterlilik” önyargısından kurtulup diğer ülkelere de yardımcı olmaları ya da diğer ülkelerin yardımına ihtiyaç duymaları, diğer ekonomik alanlarda olduğu gibi tarım alanında da "uzmanlaşma" zorunluluğu yaratmıştır. Bu nedenle tarım politikası denildiğinde artık yalnız ülke tüketimini karşılamaya yönelik bir üretim gücü ve bu arada döviz sağlama amacına yönelik karar ve önlemler değil, dünya pazarlarında yer kapma yarışında başarılı olmayı sağlayıcı önlemler de akla gelmektedir.⁶

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TARIM VE TOPRAK DÜZENİ

14. yüzyıldan itibaren 600 yılı aşkın süre tarihte önemli bir yer edinmiş olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, tarım ağırlıklı bir iktisadi hayat varlığını sürdürmüştür. Başlangıçta konargöçer bir hayat yaşayan toplum, imparatorluğun gelişmesi ve idari düzenin yerleşmesi ile yerleşik hayata geçmiştir.

Osmanlı Devleti, Bizans ve Anadolu Selçuklu Devletlerinin toprakları üzerine kurulduğu zaman, halkın büyük bir kısmı, kendine ait olmayan topraklar üzerinde daimi bir kiracılık ilişkisi içinde çalışıyordu. Anadolu ve Balkanlarda meydana gelen birçok siyasi bozukluk, feodal rejime benzer bir toprak nizamının ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti zamanla genişledi ve Anadolu'da bulunan beylikler ortadan kaldırıldı. Bu şekilde devlet ortadan kaldırdığı beyliklerin topraklarının sahibi konumuna geldi; fakat toprağın tasarruf şekline dokunulmadı.

Osmanlı Devleti, bir taraftan Anadolu'daki toprak nizamını eski haline getirmeye çalışırken, diğer taraftan Bizans'ta son dönem ortaya çıkan derebeylik nizamını yok etmeye çalışıyordu. Kendini gösteren idari, mali ihtiyaçlar, devletin ana gelir kaynağını teşkil eden toprağın, sıkı bir kontrole tabi tutulmasını gerektiriyordu. Bu

⁶ G.Eraktan, a.g.e, s. 36.

ancak toprağın mülkiyetinin devlete ait olması prensibiyle mümkün olurdu. Toprağın tek hâkimi padişahı. İlk Osmanlı padişahları, arazinin mülkiyetini beyt-ül mal için alıkoyarak, bir kısmını askeri hizmet mukabilinde askerler arasında dağıtmıştır.⁷

Osmanlı Devleti'nin tarımsal yapısının temelini, Selçuklu iktâ sisteminin devamı olan tımar sistemi oluşturmaktaydı. Tımar sistemi, devlet mülkiyeti altındaki toprakların yine bir devlet memuru olan ve maaşlarını tımarlarının gelirlerinden bizzat alan sipahilerin gözetiminde, kullanım hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesi idi.⁸

Osmanlı toprak düzeni, tarım arazisinin tasarruf ve mülkiyet rejimini düzenlerken, bu en önemli üretim vasıtasının mülkiyet ve tasarruf hakkını yaygınlaştırmak, köylü ve çiftçiye daha özgür, milleti daha mutlu kılmak amacını gütmüştür. Bu nedenle Osmanlı toprak düzeni toplumcu bir karakter taşır. Ancak bu düzen katılımcı değil, sosyal adaletçi, toplum ve fert menfaatlerini düzenleyen bir sistemdi. Bu düzenin bozulması ise kurulmuş olan fert- toplum çıkarları dengesinin toplum aleyhine bozulması, yani miri toprakların mülk topraklar haline dönüşmesidir.⁹

Klasik Osmanlı döneminde (15 ve 16. yüzyıl) çiftçiler, sahip oldukları üretim aracına göre adlandırılmış ve buna göre kategorilere ayrılmıştır. Köylüler, tasarruflarındaki arazi büyüklüğüne göre çift nîm, çift bennâk, caba, mücerred gibi sınıflara ayrılarak vergilendirilmişlerdir.¹⁰

İmparatorlukta tarımsal faaliyetler, büyük ölçüde devletin kontrolü altında devam etmiştir. Devlet mülkiyetine dayalı bu toprak sistemine, miri sistem denilmektedir. Osmanlı Devleti, kurulduğu ve daha sonradan fethettiği memleketlerde bir nevi toprak köleliğinin mevcut olduğu düzensiz bir derebeylik nizamı ile karşılaşmıştır. Bu nizamın toprak münasebetlerinde sebep olacağı düzensizlikleri önlemek için mevcut toprak düzenine süratle müdahale etmiş, toprağa dayanan asalete son vermek suretiyle toprağı işleyenleri serf olmaktan çıkarmış, derebeylik yerine tımar sistemini, serf yerine de tımar sahibi sipahi ile arasında sadece akdi bir münasebet olan, bir nevi aynı hak sahibi kiracıya benzer, toprak mutasarrıflarını ikame etmiştir. Bu suretle miri arazi rejimi ortaya çıkmıştır.¹¹

⁷ Halil CİN, “*Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*”. İstanbul, 1985.s.49.

⁸ Mehmet AYKANAT, “*1923–1938 Döneminde Türk Tarım Politikası*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007,s.6

⁹ H.CİN, age, s.12.

¹⁰ Tayfur ÇAĞLAYAN, “*Türkiye’de Tarımın Tarihi*”, Ankara.2005, s,1-8.

¹¹ H. CİN, a.g.e, s.17.

Miri arazi rejiminde, toprağın çıplak mülkiyet hakkı devlete aittir. Miri arazi rejiminde doğrudan yönetim tarafından oluşturulmuş ve hiyerarşik bir mülkiyet sıralaması getirilmiştir. Buna göre, toprakta en büyük pay sahibi olan padişaktır. Bunu sadrazam, vüzerâ, ümera, beylerbeyi, sancakbeyi ve askeri görevler için dirlik verilen sipahiler izlemektedir. Yine bu devrede padişahlar, miri araziden bir kısmı özel mülk olarak bağışlamışlar veya bedeli mukabilinde satmışlardır. Diğer taraftan miri toprakların büyük bir kısmı, hizmet mukabili askerlere ve devletin yüksek mevkilerinde bulunan zevata tevcih edilmiştir. Dirlik (tımâr) sistemi adını alan bu organizasyonda, kendilerine tımâr tevcih edilen kimseler, arazinin mülkiyetine değil, sadece gelirine (vergilerine) sahip olmaktadır.¹²

Köylü devamlı ve ebedi kiracı olarak toprağı işlemektedir. Köylü, topraktaki tasarruf hakları karşılığında devlete vergi ödeme yükümlülüğüne sahip olmuştur. Bu vergilerin toplanması, makam ya da kişilere belirli görevler karşılığında bırakılmıştır. Bu kişiler *sahibi-i arz* olarak anılmıştır. Fethedilen topraklar mir-i rejim uyarınca dirliklere ayrılıp buralarda bu kişiler görevlendirilmiş, görevleri karşılığında devlete silahlı asker (cebeli) yetiştirmek, donatmak ve gerektiğinde savaşa katılmakla mükellef olmuşlardır¹³. Osmanlı mir-i rejimi; Has, zeamet ve Tımâr gibi 3 farklı toprak sistemini içinde barındırmıştır:

2.1. Has

Şehzade, vezir, beylerbeylerine ayrılan topraklara denirdi. Geliri 100.000 akçeden fazla dirlikler olup, üst düzeydeki idarecilere tahsis edilmişlerdir. Has sahipleri, tımâr sahiplerinden farklı olarak, her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü olmuşlardır. Has, göreve bağlı olarak verildiği için sahipleri de sık sık değişmiştir¹⁴.

2.2. Zeamet

Osmanlı toprak düzeninde 20.000–100.000 akçe arasında olan topraklara zeamet denirdi. İkinci derecedeki emirler, beyler ve sancak beylerine verilen dirliklerdir. Zeamet sahipleri (zaim) de her beş bin akçe için 1 asker hazırlamakla yükümlü

¹² H. CİN, a.g.e, s.50.

¹³ Tayfur ÇAĞLAYAN, a.g.e, s,1-8.

¹⁴ Abdullah AYSUN, “Türkiye’de Tarım Politikaları”, 2001,s.15.

olmuşlardır. Zeamet sahiplerinde de, tımar sahiplerinde olduğu gibi toprakların çok az bir kısmı bölünerek, izinle babadan oğula geçmiştir¹⁵.

2.3. Tımar

Bu sistem, Selçuklu toprak düzeni olan “askeri ikta” sistemini esas almıştır. İktâ sistemi, Hz. Ömer zamanında istila sonucu sahipsiz kalan toprakların devlete vergilerinin ödenmesi şartı ile şahıslara verilmesi yöntemi ile başlamıştır.

Osmanlı toprak düzeninde Ekonomik açıdan toprakları rasyonel bir şekilde işleterek hububat üretiminin ara verilmeksizin sürdürülmesini amaçlayan tımar sistemi, Osmanlı tarımının temelini oluşturmuştur¹⁶. Tımar sistemi, bilindiği gibi devletin birtakım gelirlerini hizmet karşılığında dirlik sahibi denilen ve genellikle askeri ve idari görevler yüklenen kişilere Tahsis edilen topraklardı. Tımar, geliri 3.000–20.000 arasında olan dirliklerdir. Daha çok savaşta yararlılık gösteren askerlere ve sipahilere, sürekli toprakların başında durma zorunluluğu ile tahsis edilmiştir. Tımarlı sipahiler her üç bin akçe karşılığında bir asker besleme, donatma ve savaşa hazırlama yükümlülüğünde olmuşlardır. Tımarların sayısı da has ve zeamete göre daha çoktu. Reaya ile en çok ve en geniş ilişkide bulunanlar da sipahi beyleriydi.¹⁷

Devlet, tımar sistemi ile vergi gelirlerini toplamak için büyük bir mali örgüt kurup, bunun devamını sağlama yükümlülüğünden kurtulmuş, aynı zamanda vilayetlerde düzeni sağlamış ve savaşlar için de büyük bir askeri kaynağı oluşturmuştur. Merkezi yönetim anlayışına sahip Osmanlı sistemi açısından, bu düzenin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, tımar sistemine tabi topraklardan sağlanacak vergilerin doğru tespit edilmesine bağlı olduğu için kayıt sistemine ihtiyaç duyulmuş ve tahrir defterleri oluşturulmuştur. Devlet, bu yolla vilayetlerdeki vergiye tabi olacak nüfusu ve tahmini vergi gelirlerini tespit etmiştir. Tahrir, tımar sisteminin yürürlükte olduğu sancaklarda uygulanmıştır. Tımar sisteminde toprak, sınırlı da olsa küçülerek babadan oğula geçebilmiştir. Bu da batı toplumlarında yaşanan ve bir sınıf farkı yaratan derebeylikten farklı olduğu için sistemin uzun süre işlemesine olanak sağlamıştır.

Miri arazi sistemi, köylüyü her türlü doğal ve toplumsal tehlikelere karşı koruyan bir sistem olmuştur. Toprağı kiralayan ve işleyen çiftçiye de tanınan haklar,

¹⁵ A. AYSUN, a.g.e, s.15.

¹⁶ İbrahim Halil YÜCEL “ *Bilim ve Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu*”, DPT Yayınları, Ankara.1997.

¹⁷ A. AYSUN, a.g.e, s,116.

Osmanlı toprak düzeninde en önemli konulardan biri olmuştur. Tımarından memnun olmayan bir çiftçi, şikâyet etme hakkına sahip olmuştur. Bir çiftçinin ölümünde toprak, belirli önceliklere göre mirasçılara belirli bir ölçüğün altına düşürülmeden, ya da genişletilmeden devredilmiştir. Ancak çiftçinin toprağını terk edemez yükümlülüğü, bir anlamda özgürlüğü de sınırlamış, terk ettiğinde ise geri getirilmiştir.

Aynı zamanda, toprağını nadas dışında 3 yıl üst üste işlemeyen çiftçiden, “çift bozan” veya “leventlik akçesi” adı altında, toprağın boş kalmasından doğan zararları karşılamak için vergi alınmıştır.

Köylüye verilen arazi, parçalanamaz olduğu gibi bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak miktarda tutulmuştur. Osmanlı kanunnamelerine göre büyüklük, toprağın verimine göre değişmek üzere, verimli yerlerde 60–80, orta verimli yerlerde 80–100 ve kıraç yerlerde ise 100–150 dekar olarak sınırlandırılmıştır. Arazi kullanımına karşılık, toprağın verimliliği de dikkate alınarak, elde edilen üründen 1/10 ile 1/50 arasında aynı, “aşar/öşür” vergisi alınmış ve her yıl 33–36 akçe arasında değişen, “çiftçi akçesi” adı altında devlete, arazi kiralamadan dolayı vergi ödenmiştir. Bunların dışında pazarda satılan mallardan “bac”, topraksız veya az topraklı çiftçilerden “bennak” adı ile vergiler de alınmıştır¹⁸

2.4. Osmanlı Devleti’nde Toprak Düzeninin Bozulması

Toprak rejiminin Osmanlı İmparatorluğu’nun gelişmesinde rolü büyüktür. Miri arazi sistemi ile yetiştirilen büyük bir askeri güçle, uzun yıllar üç kıtada hüküm sürmesini sağlamıştır. Ancak duraklama dönemi ile toprak düzeni, yani mir-i arazi düzeni bozulmaya başlamıştır. Rejimin bozulması, birbiriyle ilişkili nedenlere bağlı olmuştur.

Ülkenin doğal sınırlara ulaşması ve yeni fetihlerin yapılamaması, savaşta önemli yenilgilere ve fetihlerden gelen ganimetlerin azalmasına neden olmuştur. Orduda yenileşme hareketine başlanmış, fakat kısa sürede mümkün olmamıştır. Bu nedenle, ordunun yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiş ve kapı kulu askerleri artırılmıştır. Ancak bu artış, askerlerin harcamasını da artırdığı için yeni gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Ordunun ateşli silahlar ile tanışması, tımarlı sahiplere olan ihtiyacı da azaltmıştır. Bu nedenlerle önemsiz tımarlar, sipahilerden alınmış ve ihale yöntemi ile

¹⁸ T. ÇAĞLAYAN, a.g.e, s,1-8.

mültezim adı ile anılan kişilere devredilmiştir¹⁹. Mültezimler, daha çok kar elde etmek amacı ile padişaha ihalede ödedikleri götürü usulü vergiden daha fazlasını reayadan almak için her türlü baskıyı uygulamış ve köylünün yoksullaşmasına neden olmuşlardır. İlk olarak 3 yıllık dönemler için ihale edilen dirlikler, daha sonraları nüfuzlu kişilere 10 yıl, hatta ömür boyu peşin, kira, açık artırma ile devredilmiştir. Bu uygulama eski küçük işletmelerin feodal bir yapıya dönüşmesinin başlangıcı olmuştur.

Genişleyen imparatorlukla birlikte artan nüfus, fetihlerin durması ile istihdam sorunu yaşanmasına sebep olmuştur. Bu sorunla karşı karşıya kalan yönetim, nüfusu belirli büyüklükteki çiftliklere dağıtmıştır. Mültezimlik, tarımda modernleşmeyi engellemiş, buna haberleşme ve ulaşım olanaklarının yetersizliği de eklenince, çiftçi içe dönük üretime yönelmiştir²⁰. İdari ve siyasi bozulmalarla, ekonomik sıkıntılar aynı dönemde yoğun olarak yaşanmaya başlamıştır.

Bu idari bozukluk, kapı kulu askerlerinin dahi dirlik sahibi olmasına ve devlet kademesinde rüşvetin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Geçim sıkıntısı içinde olan ve yüksek vergi ile daha zor duruma düşen köylü, tefecilere yönelmiştir. Borçların ödenememesi de toprağın tefeciye devredilmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca rüşvet ve bürokratik baskılar, büyük ve verimli arazilerin belirli kişiler elinde toplanmasına neden olmuş ve hepsine ortak olarak “*ayan*” denilen yeni toprak sahipliği (mültezim, mütesellim, toprak ağası vb) ortaya çıkmıştır.²¹

Gelişen ticaret yolları Akdeniz’in dolayısı ile Osmanlı mülkünün gelirini geriletmiş, Avrupa’da yaşanan enflasyon Osmanlı İmparatorluğunu ucuz gıda maddesi ve hammadde ithal edilen bir pazar durumuna dönüştürmüştür. Bu da Batıya hammadde üreten bağımlı bir yapı ortaya çıkarmıştır.

3. TANZİMAT FERMANI VE CUMHURİYETE KADAR YENİ TOPRAK DÜZENİ

Merkezi idarenin de zayıfladığı dönemlerde ayanlar, köylüye iyi davranmadıkları gibi ödemekle yükümlü oldukları vergileri de ödememişlerdir. 1808 yılında ayanlar, II. Mahmut’a “*Sened-i İttifak*” imzalatmış ve daha da güçlenmişlerdir. Bu ittifakla ayanlar, vergi imtiyazlarını kazanmışlardır. 1812 yılından sonra II. Mahmut, geniş bölgelerde hüküm süren bu ayan sınıfını ortadan kaldırmayı başarmış; ancak köy

¹⁹ A. AYSUN, a.g.e. , s, 117.

²⁰ Erdiç TOKGÖZ, *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi*, Ankara, 1995,s.55.

²¹ T. ÇAĞLAYAN, a.g.e. , s.1-8.

ağaları, daha dağınık, yarı feodal unsurlar olarak varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdi. Gerileme dönemi ile birlikte toprak düzeni de yenilenemeyince, tımar sistemi Tanzimat Fermanı (1839) ile kaldırılmıştır. Bu yıldan sonra mültezim uygulaması sona erdirilmiş ve vergilerin devlet görevlileri tarafından alınması kabul edilmiştir. Ancak bu da beklenen başarıyı gösteremediği için, 1841 yılında yeniden mültezim uygulamasına geçilmiştir.

Tanzimat yıllarında özel mülkiyet haklarının uygulanması, büyük çiftliklerin oluşmasına neden olmuştur. 1847 yılında devlet tarafından çıkarılan bir tebliğ ile toprağın miras yolu ile yalnızca babadan uygun olan oğula geçmesi kaldırılmış ve kız evlatların da mirastan pay alması kabul edilmiştir. Böylece topraklar parçalanarak daha da küçülmüş. Bu küçülmeye verim artırıcı tarım tekniklerinin kullanılmaması da eklenince, tarımsal gelir giderek düşmüştür.

Bu tehlikeler karşısında 1858 yılında Ahmet Cevdet Paşa, Mehmet Rüştü Paşa, Arif Bey ve Tahsin Bey'den oluşan bir kurul tarafından arazi kanunnamesi çıkarılmıştır. Kanunnameye; eski kanunnameler, fetvalar, gelenek ve görenekler kaynaklık etmiş olsa da, ilk ciddi ve ayrıntılı toprak kanunu çalışması olmuştur. Kanun 138 maddeden oluşmuş ve ülke toprakları 5 gruba ayrılmıştır²².

Bunlardan birincisi tasarrufu ve geliri tamamen mülk sahibine ait olan mülk topraklardır. Bu grupta Köy ve kasaba içinde ve civarında olan, yarım dönümü geçmeyen topraklar, miri araziden satın alınan topraklar, ganimetten bırakılan ve öşür adında vergilendirilen mülk niteliğindeki öşürlü topraklar, Hristiyan halka; öz mülk niteliğinde bırakılan haraçlı, ayni ve nakti vergi yükümlülükleri olan topraklar, ölü araziden elde edilen mevat (Boş) arazilerdir.

İkinci gurup reayanın işlediği, devlet adına mültezimlerin vergi topladığı topraklardır.

Üçüncü gurup, mülk topraklar özelliğini taşıyan; ancak tüm gelirleri dini amaçlı olan ve mülkiyet ile ilgili her türlü değişiklikler hapsedilmiş olan vakıf arazileridir.

Kamunun ya da belirli bir köy, kasaba halkının ortak kullanımına verilmiş, pazar, panayır, mera, yaylak, kışlak gibi mülkiyet ya da tasarruf hakkına sahip olunmayan Kamu toprakları da dördüncü gurubu oluşturur.

Tasarrufu kimsede bulunmayan çorak, dağlık ve ormanlık topraklar, ölü topraklar olarak beşinci gurubu oluşturur.

²² T. ÇAĞLAYAN, a.g.e. , s,1-8.

1858 arazi kanunnamesine göre; miri toprakların mülkiyeti devlete tasarruf hakkı da köylüye verilmiştir. Kanunname, köylüye topraktan yararlanma hakkını devretmeyi de mümkün kılmıştır. Böylece mir-i toprakların özel mülkiyete geçişi de başlamıştır. Ayrıca daha önce tasarruf hakkı, dirlik sahibi tarafından dağıtılırken, kanun ile bu görev mal memurlarına devredilmiştir.²³

Bu süreçte 1874 yılında tapu örgütü kurulmuş ve 1911 yılında da çıkarılan kanun ile köylünün tasarrufunda bulunan mir-i araziye ipotek edilebilir, borç karşılığı satılabilir hale getirilmiştir. Bu kanunlar, cumhuriyet öncesi özel mülkiyeti getirmiş; ancak adil olmayan bir toprak düzeni oluşturmuştur.

3.1. Tanzimat Dönemi Tarımsal Yapı

Tanzimat dönemi ile birlikte üretimde sanayi tarımına yönelik teşebbüsler başlamıştır. İlk olarak şeker pancarı üretimi için çabalar başlamış; ancak başarılı olunamamıştır. Islah edilmiş şeker pancarı tohumları ithal edilerek Bursa, Çanakkale, Elazığ, Sivas, Ankara ve Şam'da denemelerden olumlu sonuçlar alınmış ve üretime başlanmıştır. Ancak bu yıllarda şeker fabrikalarının kurulması mümkün olmamıştır.

Yine bu yıllarda pamuk tarımı teşvik edilmiştir. Ancak dokuma sanayinin gelişmemiş olması diğer ülkelerle rekabet şansını azaltmış ve yalnızca ham pamuk ihracatı yapılarak gelir sağlanabilmiştir. Pamuk veriminin geliştirilmesinde önce İngilizler, sonra da Almanlar etkili olmuşlar ve ticaret yetkilerini ellerinde tutmaya çalışmışlardır²⁴.

1862 yılında ipek üretiminin artırılması için dutluk alanlara yönelik muafiyetler benimsenmiş ve ipek ihracatı yapılmaya başlanmıştır.

İhracat şansı olan ürünler için çeşitli teşvikler yapılmıştır. Önemli ihracat ürünleri arasında olan tütünün ekim alanları, bu dönemde 4 kat artış göstermiş ve 8 bin hektara yükselmiştir. İncir ve üzüm üretiminde de 2 kata varan artış sağlanmıştır.

Tanzimat fermanı ile teşvik edilmeye başlanan diğer bir ürün de merinos yetiştiriciliği olmuştur. Ancak kapitülasyonlarla, gümrüksüz ithal mallarına açık olan iç pazarda üreticiler yabancı ürünlerle rekabet edememişler ve bu üretim dalından beklenen sonuç yeterince alınamamıştır.

Kurtuluş savaşı yılların da tarıma yönelik sorumluluklar yerine getirilmeye çalışıldı

²³ T. ÇAĞLAYAN, a.g.e. ,s,1-8.

²⁴ T. ÇAĞLAYAN, a.g.e. , s,1-8.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE TARIM

1.1. Cumhuriyetin ilk yılları ve Atatürk Dönemi Tarım Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan her bakımdan geri bir tarım ekonomisi devralmıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma ve çöküş dönemlerinde Devleti yönetenler, Türk köylüsü ile çoğu kere vergi ve askerlik işlemleri dışında ilgilenmemiş, çiftçi sefaletin kucağına atılmıştır.²⁵

Atatürk ve Cumhuriyet Hükümetleri, nüfusun büyük bir çoğunluğunu teşkil eden Türk çiftçi ve köylüsünün bu şartlar altında yaşamasına razı olamazdı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal, Türk köylüsünün sosyo-ekonomik durumu iyileştirilmeden ülke kalkınmasının gerçekleştirilemeyeceğini biliyordu. O'nun amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ni, tek kurtuluş yolu olan çağdaş Batı medeniyeti seviyesine çıkarmaktır.²⁶ Çağdaş medeniyete ulaşabilmenin ilk ve temel şartı ise, akli ve "Batı medeniyetinin temel unsuru" olan İlim zihniyetini her alanda olduğu gibi "ziraatte de rehber edinmekten ibarettir".²⁷

Mustafa Kemal Paşa, daha Milli Mücadele döneminde zaman zaman köklü sosyo ekonomik değişikliklerin yapılması gereğine değinmiştir. Şubat 1921'deki, "öyle bir iktisat devri lazımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamanın neye mütevakıf olduğunu öğrensin ve o esbaba tevessül etsin"²⁸ demiştir.

Daha istiklal harbini sırasında Atatürk, önceliğin tarıma verilmesi gerektiğini belirterek sermaye birikimini, büyük çiftçiliği ve serbest girişimi desteklemiştir. 1 Mart 1921 de TBMM birinci dönem ikinci toplantı yılını açış konuşmasında: "... Çok paraya ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir."²⁹ diyerek sermaye birikiminin gerekliliğini belirtmiştir. Yine tarıma verilen öncelik Atatürk'ün 1 Mart 1922'de TBMM birinci dönem ikinci toplantı yılını açış konuşmasından daha net olarak anlaşılmaktadır. Atatürk Cumhuriyetin ilk yıllarında yaptığı bu konuşmasında:

²⁵ Mehmet AYKANAT, 1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası, S,35

²⁶ Abdurrahman ÇAYCI, "Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı" Atatürk Konf. IV", 1973-1974 (T.T.K.) Ankara 1977, s.121,128.

²⁷ A.Çaycı, a.g.m, s.120.

²⁸ E.Z.Karal a.g.e. , s. 103

²⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. 1, (1919-1938) İstanbul, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1945, s. 219.

"Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve layık olan köylüdür",³⁰.Demıştır.

Atatürk 8 Nisan 1923 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatıyla yayınladığı dokuz maddelik beyannamenin beşinci maddesinde tarımla ilgili olarak öncelikle nelerin yapılması gerektiğini tek tek sıralamıştır. Bu beyannamede tarımla ilgili olarak Atatürk: Öncelikle aşar usulünde halkın şikayet ve mağduriyetlerine yol açan noktaların düzeltilmesi gerektiğini, Türk tarım ve ticaretinin milletin azami yararı gözetilerek düzenlenmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. Bunun yanında mali kurumların çiftçilere kolaylıkla kredi verilecek biçimde ıslah edilerek çoğaltılması gerektiğini, bu amaçla da Ziraat Bankası sermayesinin artırılmasının doğru olacağını söylemiştir. Tarım makinelerinin ülkenin ziraati için önemini anlatmış, bunların ithal edilerek çiftçilerin faydasına sunulması gerektiğini dile getirmiştir. Yine hammaddesi ülkede bulunan mamullerin ülkede üretilmesi için himaye ve teşvik uygulanacağını, tarımsal eğitim ve tarımsal asayişin önemli olduğunun altını çizmiştir.³¹

Atatürk, öncelik verdiği tarımın modern usullerle, uzman kişilerce ve tarımsal eğitimin arttırılmasıyla ancak geliştirilebileceğini düşünmüştür. Bir ziraat memleketi olan Türkiye'nin gelişimi için bu unsurlar zorunlu sayılmıştır. 1 Kasım 1926 tarihinde TBMM'nin ikinci dönem dördüncü toplantı yılını açış konuşmasında bu durum açık olarak görülmektedir.

Atatürk burada yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

"... Memleketimizin bir tarım ülkesi olduğu ve geniş bir alana yayılmış bulunduğu göz önüne alınılacak olursa, bizim başlıca kuvvet ve servet dayanağımızın toprak olduğu ortaya çıkar. Cesaretle söylemeliyiz ki memleketimizin tarım alanındaki yeteneklerini geliştirmeyi sağlayacak ve teknik yetkiye sahip uzmanlarımız azdır. Bu nedenle tarım kuruluşlarımızı, ziraat okullarımızı, zirai çalışanlarımızı teknik esaslara uygun olarak kökten düzenleyecek tedbirleri gerçek uzmanların yardımıyla almakta kararsızlığa yer olmadığı kanaatindeyim"³².

³⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C,1, s.219.

³¹ Haydar KAZGAN, "Atatürk Döneminde Tarım Politikası", Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bankası'nın Atatürk Yılı Armağanı, İstanbul, 1982, s.133- 135.

³² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1919-1938, s. 57.

1923-1938 dönemindeki tarımsal yapıyı ve gelişimini etkileyen faktörlerin başında, tarıma yönelik düşünce ve politikalar gelir. İktisadi ilişkiler sadece maddi verilerin bir bileşkesi değildir. Çünkü her türlü üretim faktörünü kullanma durumunda olan sübjektif insan unsuru bu ilişkilerin belirlenmesinde tayin edici rol oynamaktadır. Ortaya çıkan tablonun maddi görünümü incelendiğinde, ferdi ve içtimai yönleriyle insan gerçeği yatar. Daha da önemlisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yönetimine ve millet hayatına Atatürk'ün görüş ve düşünceleri hakim olmuştur, Atatürk, bütün yaşamı boyunca ekonomi politikasının tespit edilmesinde, uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır. Atatürk hayatta iken görüşleri mutlaka uygulanmıştır³³.

Atatürk'ün hayatı boyunca üzerinde titizlikle durduğu amaç, her bakımdan tam istiklaline sahip bir devlet yaratmaktır³⁴. Diyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünde en önemli etkenin iktisadî sebep olduğunu açıklamış ve kazanılan askeri zaferin Anadolu'da kurulan yeni Türk Devleti'nin yaşaması için yeterli olmayacağını görerek, *“Siyasi, askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi muzafferiyetler ile tetviç edilmezlerse husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner...”* sözleriyle ekonominin önemini ortaya koymuştur.³⁵

Atatürk'ün iktisat politikasının en başta gelen temel esası, bağımsızlığımızı zedelemeyen milli bir ekonomi politikası takip etmektir. Bu politikanın temel amacı ise, bütün Türk halkını insanca yaşatmaktır. Mustafa Kemal sınıf ayrımı yapmaksızın, bütün halk için bir “Sâ-y Misakı Millisi” ile imtiyazsız, sınıfsız bir kitle idealini benimsemiş ve savunmuştur.³⁶

Cumhuriyetin ilanı ile iktisadi hayat yeni bir anlayış düşünceyle ele alınmıştır. Bu dönem iktisadi toparlanma ve "Milli İktisat" politikasının oluşturulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemin en göze çarpan özelliği iktisadi siyasetin başlıca dayanağından birinin inhisarcılık (tekeli) olmasıdır.³⁷ İnhisarcılık siyaseti devletçiliği anımsatsa da en karakteristik özellik "özel teşebbüsü himaye gayreti" olmuştur. Her ne kadar da devletin üstlenmesi gereken birçok görevin olduğu düşünülse de devlete yüklenecek asıl işin alt yapıyla ilgili olması yani devletin haberleşmeyi kurması, karayolu, demiryolu, liman yapması ve eğitimi gerçekleştirmesi gerektiği vurgulanmış

³³ Abdurrahman ÇAYCI, *Atatürk Dönemi Sosyo Ekonomik Sorunları Seminerinin Önsözü* (30 Haziran-1 Temmuz 1981 Kayseri Üniv. Atatürk Araştırmaları Enst. Tarafından düzenlenmiştir.) Ank. 1982, s.5

³⁴ A.ÇAYCI, a.g.m. ,Ankara, 1982, s.1.

³⁵ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II, s. 107

³⁶ E.Z.KARAL, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul, 1986, s.112

³⁷ Ziraat Gazetesi, Yıl: 1, S.7, Ankara, Yeni Gün Matbaası, Eylül 1930, s. 1-32.

ve “özel girişime” öncelik verilmesi temel amaç olmuştur. Uygulamada da tarım, sanayi ve ticarete özel girişim hep ön planda yer almıştır. Tarımın modernleştirilmesi ve iyileştirilmesi için öncelikle 1926 tarihli Medeni Kanunla kişisel mülkiyet hakkı korunmaya çalışılmıştır.³⁸

Memleket iktisadının gelişmesinde temel unsur olarak görülen zamana ve şartlara uygun kanuni düzenlemeler bu dönemde kabul edilmiş ve birçok kurum yine bu dönemde kurulmuştur. 1924 yılında özel kesimin kredi ihtiyacının (tarım alanı dahil) karşılanması için “Türkiye İş Bankası” (26 Ağustos 1924), “Milli Sigorta Şirketi”, 1925'te Türkiye İş Bankası'nca "İttihat-ı Milli Sigorta Şirketi" ve “Anadolu Anonim Şirketi” kurulmuştur. Tarım sektörünün geliştirilmesi için Ziraat Bankası'nın sermayesi ve kredileri de arttırılmıştır. Kooperatifleşmeyi teşvik amacıyla “İtibar-ı Ziraî Birlikleri” ve “Ziraî Kredi Kooperatifleri” kurulmuştur.³⁹

Tarımın makineleşmesi için çeşitli teşvik önlemleri alınmıştır. Bu önlemler “Birinci Tarımsal Makineleşme Hareketi” olarak bilinmektedir.⁴⁰ Tarım Bakanlığı aracılığı ile ithal edilen makineler, Ziraat Bankası kredileri yoluyla almak isteyenlere büyük kolaylıklarla satılmıştır.⁴¹ Hükümet bu makineler ve yedek parçalar için gümrük muafiyetleri sağlamıştır. 1926 yılından itibaren (22 Şubat 1926 Tarih ve 752 Numaralı Kanun ile) motorlu pulluk, traktör, biçerdöver, biçme makineleri gibi tarımsal alet kullananlara, kullandıkları akar yakıt için devlet tarafından bir tazminat ödenmeye başlanmıştır. Bu gibi yöntemlerle tarımda makineleşme için çiftçiler teşvik edilmiştir.

1930 yılına kadar devam eden bu ödemeler için devletin yaptığı ödemeler Aşağıda tabloda belirtilmiştir.

³⁸ Şevket Raşit HATİPOĞLU, “Türkiye’de Arazi İşletmesi Meselesi”, Dönüm, Yıl:4, S.40, (Nisan 1936) s. 147-150.

³⁹ İsmet İnönü’nün TBMM 7. İntihap Devresi Açılış Nutku 1.11.1944, Ankara, CHP Genel Sekreterliği Yayını, 1944, s.4-7.

⁴⁰ Ziraat Gazetesi, Yıl:3, S.3-27, Ankara, s.88-94.

⁴¹ Şefik SERVET, “Makine ve makinecilik”, Ziraat Gazetesi, S, 1-25, Yıl:3, Ankara, s. 32-35.

Tablo 1.Yıllar Göre tarımsal alet kullananlara ödenen yakıtın parasal mik. 1926-1930⁴²

Yıllar	Yapılan Ödemeler (Türk Lirası)
1926	659.638
1927	1.624.922
1928	1.697.671
1929	1.624.950
1930	1.045.000
Toplam	6.652.181

Ödenecek tazminat miktarları traktörlerin maliyet fiyatı üzerinden tespit edilmiştir. Her traktör sahibine traktörün kullandığı her sene için kıymetinden yüzde on indirilmek suretiyle bedeli verilmiştir. Ancak bu tazminattan yüzde elliyi geçmeme koşulu vardır

Cumhuriyet hükümeti çiftçilerin elindeki tohumların ıslah edilerek üretim ve kalitesinin arttırılması tarımsal makineleşme için değişik zamanlarda bu konulardaki yöntemlerin genişletecek kanunlar çıkarmış. 2 Aralık 1925 tarih ve 682 sayılı kanunda her çeşit tohum ve fidanların bedava dağıtımı, devlet elinde bulunan bazı arazilerin fidanlık yapılması için Vilayet Hususi İdareleri ile Ziraat Vekâletine verilmesi sağlanmış⁴³. 24 Mayıs 1930 tarih ve 1641 sayılı kanunla dışarıdan ithal edilen tohumlukların gümrük resminden istisna tutulmasına karar verilmiş. 2 Haziran 1930 tarih ve 1682 sayılı kanunla da Ziraat Bankasıncı tedarik edilen tohumların satış zararlarının ödenmesi yasal hale gelmiş, 1930 yılında 682 sayılı kanunla tohum ıslahına verilen öneme paralel olarak 1932 yılında Ziraat Vekâletnamesine bağlı Eskişehir’de bir tohum ıslah istasyonu (Sazova) kurulmuş. Daha sonra Ankara, Adana, Adapazarı ve Edirne’de de istasyonlar kurulmuştur.

Tarıma dayalı sanayiler kurma gayretleri de milli iktisat ve iktisadi bütünleşme açısından atılmış önemli adımlardandır. Bu gayretler neticesinde ilk olarak 1926 yılında Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları kurulmuş, pazar için üretilen şeker pancarı miktarı

⁴² Şevket Raşit Hatipoğlu, *Türkiye’de Zirai Buhran, Ankara*, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayını, 1936, s.15.

⁴³ Ziraat Gazetesi, S.1, Yıl:2, Ankara, Ocak 1930, s.2-7.

dört yıl içerisinde beş mislinden fazla arttırılmıştır. Uşak Şeker Fabrikası halkın gönüllü tasarruflarıyla kurulmuştur. Ancak sonuçta tüm teşvik ve kredilere rağmen bu fabrikada devlete intikal etmiştir, yeterli miktarda şeker pancarı yetiştirmek için Sarımsaklı ve Alpullu şeker pancarı üretme çiftlikleri kurulmuştur.

Tarıma dönük politikalardan bir diğeri, tarımda üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve yenilenmesi çabalan olmuştur. Ancak tarımsal üretim sürekli arttırılmaya çalışılırken verimlilik üzerinde fazla durulmamıştır.

Özellikle dönemin başlarında tarım kesiminde öz tüketimin fazlalığı ve kapalı bir iktisadi karakter gözlenmektedir. Köylülerin pazarla olan ilişkileri çay, şeker ve gazyağı gibi zorunlu ihtiyaç maddeleriyle sınırlı kalmıştır. Bu sınırlılık, köylülerin para ekonomisine girişini engellemiştir. Ayrıca 1925 yılına kadar devam eden aşar vergisinin aynı olarak alınmasından dolayı köylülerin para ekonomisine geçişi gecikmiştir. Piyasa ekonomisine geçişte öncü endüstriyel bitkiler üretmeye çalışan Adana çevresi ve Batı Anadolu olmuştur. Tarım mîllî gelir içerisinde oldukça yüksek bir paya sahip olduğundan (GSMH'nın yaklaşık yarısı) tarımsal üretimdeki artış ya da azalış milli geliri etkilemiştir.

GSMH içerisinde yüksek bir orana sahip olan tarıma dönük çok sayıda kanuni düzenleme yapılmıştır. 1923 yılı Kasım'ında bütçe gelirleri arasında önemli yeri olan "âşarın" kaldırılması, Diyarbakır mebusu Zülfü Bey tarafından teklif edilmiştir. Yasa teklifinin gerekçesinde mültezimlerin halka zulmettikleri, bu düzende topraksız köylülerin hiçbir zaman toprak sahibi olamayacakları, âşarın hükümete yeterli gelir sağlamadığı ifade edilmiştir⁴⁴. Çözüm olarak; âşarın kaldırılması ve yerine arazi vergisi konulması, hayatını ziraatla kazanan fakat toprağı olmayan köylüyü toprak sahibi yapmak için, vergisini verdiği arazide, üç sene fiilen çiftçilik yapmayan arazi sahiplerinin toprağının kamulaştırılarak, topraksız köylüye yedi senede ödenmek kaydıyla taksitle satışı önerilmiştir. Pilot bölgelerde uygulanmaya çalışılan birtakım girişimler sonuçsuz kalınca bu çabalardan vazgeçilmiştir. Ardından 1924 yılında âşarın kaldırılması için başbakanlık tarafından bir tasarı hazırlanmışsa da uygulamaya konulamamıştır⁴⁵.

Hükümet o ana kadar bütçe gelirleri arasında en büyük vergi kaynağını oluşturan (Âşar, kaldırıldığı 1925 mali yılında vergi gelirleri hasılatının % 50'sine,

⁴⁴ Vakıf, 17 Kasım 1923.

⁴⁵ Ertuğrul BAYDER, "Âşarın Kaldırılması (Belgeler)", Maliye Dergisi, (Temmuz-Ağustos, 1978) s.22.

genel bütçe gelirlerinin ise %25'ine karşılık geliyordu.) âşarı 17 Şubat 1925 tarihinde 552 sayılı kanunla kaldırmıştır. Bütçe gelirleri içerisindeki en büyük vergi kaynağını kaldırmak oldukça cesaretli ve önemli bir adımdır. Kaldırılan âşar vergisi yerine aynı yıl “Mahsulat-ı Arziye” vergisi getirilmiştir. Bu vergi türünde köylü ailelerin kendi geçimlik tüketimlerinde kullandıkları ürünlere muafiyet getirilmiş, sadece pazarladıkları ürünlerin değerleri üzerinden %10 oranında vergi alınması kararlaştırılmıştır.

Bu uygulama sayesinde ürettikleri ürünlerle ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olan küçük köylü aileleri üzerinde vergi yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Ancak uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle bu vergi bir yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır. Âşardan başka vergi gelirleri arasında önemli payı bulunan ve koyunlardan alınan “Ağnam Vergisi” de 1924 yılında “Sayım Vergisi'ne” dönüştürülmüştür.

Tarımla ilgili eğitime bu dönemde çok büyük bir önem verilmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte zirai eğitimle ilgili olarak yapılan ilk düzenleme, 1924 tarih ve 254 sayılı "Türkiye Dahilinde Açılmış ve Açılacak Mıntika Ziraat Mekteplerinin Ziraat Bankası Tarafından İdaresine Dair Kanun"dur. Bu kanuna dayanılarak 12 merkezde ziraat ortaokulu açılmıştır. Cumhuriyet hükümetleri ziraatın gelişimi için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Birçok ziraatçı yurt dışına gönderilmiş yurt dışından bir çok uzman ve profesör ziraatçılar yurda getirilmiştir. Almanya'dan getirilen uzmanlarca kurulan "Ankara Yüksek Ziraat Mektebi" yine Alman profesörler yardımıyla eğitimini sürdürmüştür.⁴⁶ Sadece 1927-1931 arası dört yıllık bir dönemde 100'den fazla ziraatçı eğitim için yurt dışına gönderilmiştir. Ziraatta eğitime verilen önemle birlikte sonrasında yüksek ziraat tahsili bir düzene sokulmuş, daha sonra yapılan çalışmalarla önceye nazaran ziraat memurlarının maddi durumları da iyileştirilmeye çalışılmıştır.

Bilimsel ve modern tarıma yönelik olarak verilen önem sonucunda 1927 yılına kadar sadece dört adet olan meteoroloji istasyonu sayısı 1931 yılına gelindiğinde 126 adede ulaşmıştır. Ayrıca İktisat Vekilliği'nce, uzmanlıklarından istifade edilmek üzere Avrupa'dan uzmanlar getirilmesine karar verilmiştir.⁴⁷ Bu uzmanların seçimi ve

⁴⁶ Kamuran ARDIÇ, "Tarım Hakkındaki Gelişmeler", Belleten, C.11, S: 199, Ankara, TTK be, (Nisan 1987) s.400-414.

⁴⁷ İktisat Vekili Mustafa Şerefî'nin Dört Yıllık Zirai İcraatları beyanatı, S. 9-21, Yıl: 2, Ankara, Yeni Gün Matbaası,(Ağustos 1931) s.250.251.252

kontratlarının yapılması için Konya mebusu Hamdi ve Ziraat Umum Müdürlüğü Şubesi Müdürü Abidin Beyler Almanya'ya gönderilmiştir.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kurulan hükümetler, özellikle tarım konusunda çiftçilerin ve bu alandaki ilim adamlarının görüşlerine büyük önem vermişlerdir. Bu önemi göstermek için de hükümet ve İktisat Vekaleti gerek ülke çapında gerekse bölgesel ve yerel çapta bir çok kongre yapılmasına öncülük etmiş, bu sayede çiftçilerin deneyimlerine ve ilim adamlarının görüşlerine ne denli önem verildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Ülke çapında yapılan kongrelere en çarpıcı örnek olarak 1923 Türkiye İktisat Kongresi ve 1931 yılındaki I. Ziraat Kongresi'ni örnek olarak göstermek mümkündür. Bunun dışında bölgesel ve yerel çapta olan bir çok kongre tarım politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur⁴⁸.

Türk tarımı ve ihracatı buhranın sorunlarla karşılaşınca, 5-14 Ocak 1931 tarihleri arasında "Birinci Ziraat Kongresi"⁴⁹ düzenlendi. Ziraat Kongresi'nin düzenlenmesinin nedenleri ve ziraat kesiminde beklenen amaç açıklanmıştır. Başlangıç yazısında şöyle denilmektedir :

“Biliyoruz ki, tediye muvazenemizdeki açığın en temel kısmı ticaret muvazenemizdeki açıktan ileri gelmektedir. İthalatımızın ihracatımıza nispetle her sene aşağı yukarı elli milyon lira fazla oluşu yaranın özünü teşkil ediyor. İşte her şeyden evvel tedavisi icap eden hastalık buradadır... İhracatımızın siklet merkezi ise ziraate dayanmaktadır. Ticaret muvazenemizdeki açığı bir taraftan memleketimizde inkişafı mümkün olan sanayinin takviye ve himayesiyle ithalatımızı azaltmaya çalışarak ve diğer taraftan da mahsulâtımızı ihracatını çoğaltarak yapabiliriz. Halbuki ihracat mahsulatımız dünya piyasalarında seneden seneye artan bir rekabetle karşılaşılıyor. O halde ihracatımızın artması demek, dünya piyasalarındaki rekabet kabiliyetimizi yükselmesi demektir⁵⁰”.

1931 Birinci Ziraat Kongre'sinde; geleneksel tarımdan rasyonel tarıma geçiş bir amaç olarak benimsenmiştir. Kongreye sunulan raporlarda, tarım ürünleri ihracatını teşvik imkanlarının değerlendirilmesi üzerinde önemle durulmuştur. Standardizasyon, kalite kontrolü, ambalajlama ve ticari krediler raporların en uzun bölümlerini

⁴⁸ Mehmet KAYIRAN, *"Türk Tarımında Modernleşme Çabaları"*, (1923-1950) s.66 Ankara; 1995-Sanayi Kongresi, Raporlar-Kararlar-Zabıtlar, Ankara, 1930, s.720

⁴⁹ Mehmet AYKANAT, *1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası*, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek lisans Tezi, s.44

⁵⁰ M.KAYIRAN, a.g.t., s.67

oluşturmuştur. Tarım ürünlerinin fiyat teşekkülü ve ihracat pazarlarındaki fazla ürünü emen borsalara ilişkin bilgiler, istihsal şartları, kredi, vergiler, asayiş, zirai tahsil ve neşriyat, nakliye tarifeleri, iktisadi yollar, muafiyetler ve teşvikler, zirai kanunlar, hayvancılık ile umumi meseleler” Kongrenin içeriğinde yer alıyordu.

Kongre'ye katılanlar daha çok teknisyen nitelikli kişilerdi. Kongrede tarım politikalarından çok tarım teknikleri tartışılmış. 1938 yılında devletin doğrudan öncülüğünde "*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi*", Ankara'da 1938'de Başbakan Celal Bayar'ın açış konuşmalarıyla başlamıştır. Bayar bu açış konuşmasında, Türk köylüsünün içinde bulunduğu durumu ve sıkıntıları özetlemiştir. Kongrede Türk ziraat politikası tartışılmıştır; il, ilçe ve köylerde ziraat temsilcileri ve teknisyenlerin sundukları üretim teknikleri ile ilgili raporlar görüşülmüştür⁵¹.

Dünya İktisat buhranının sebeplerinin anlaşılıp tahlili ve ziraat alanında temel meselelerin neler olduğunun tespiti maksadıyla , Adana Türk Ocağında Adana, Mersin, Tarsus, Ceyhan çiftçilerinin, bölgedeki ziraat ve iktisat teşkilatlarının ve ihracat tüccarlarının iştirakiyle bir bölgesel ziraat kongresi toplanmış ve önemli kararlar alınmıştır.⁵²

Ardından Ankara'da birçok ıslah mütehasssının katılımıyla yüksek ziraat mektebi konferans salonunda "Tohum Islahı Kongresi" düzenlenmiştir. Kongrede tohum ıstahıyla ilgili olarak;

- Memleket tohumlarının tetkiki ve vasıflarının tespiti,
- Memleketin çeşitli bölgeleri için elverişli tohumların ayrılması ve bulunması,
- Yerli tohumların ıslahında, yetiştirilmesinde işe yarayacak ecnebi tohumların tecrübesi,
- Tohumların en verimli ve kârlı surette ekilmesi usullerinin tespiti.⁵³

Alınan kararlar program şeklinde kabul edilmiş ve hükümete gereği için sunulmuştur. Bu kongre tam anlamıyla yerel nitelikte olmamıştır. Çünkü; kongreye Ankara dışından Adana, Eskişehir, Adapazarı ve İstanbul'dan da uzmanlar katılmıştır.

Daha sonra Ankara'da Yüksek Orman Mektebi muallimlerinin de katılımıyla bir "Orman Kongresi" düzenlenmiştir. Ankara'da ziraatçılar ve tütün tüccarlarının

⁵¹ M. AYKANAT, a.g.t., s.45

⁵² Ragıp ZİYA, *Ziraat Gazetesi, Konya Muhabirinin Ziraat Kongresi Haberi*, S.10, Yeni Gün Matbaası, (Eylül 1930) s.8-11.

⁵³ M. AYKANAT, a.g.t. s.46

katılımıyla bir "Tütün Kongresi" düzenlenmiştir. Kongrede 15 madde halinde tütünle ilgili yapılabilecek konular ele alınmıştır.

Tarımsal gelişmeye ve tarım politikalarına yönelik olarak genel ve yerel kongreler dışında, bir takım bürokratların yerel nitelikteki kişisel gayretleri de önemli rol oynamıştır. Vali Fahrettin Bey tarafından 150 bin lira sermayeyle kurulan Afyon Karahisar Köy Sandığı bunlardan bir tanesidir.⁵⁴ Bu sandık her köyde imece suretiyle ekilen ziraat ürünlerinden meydana getirilmiştir. Bu ürünlerin tohumları da her evden alınarak toplanmıştır.

Sandıktan köylüye 43.500 liralık tohum ve çeşitli ihtiyaçlar için borç para verilmiş¹, 19.405 lira kıymetinde 297 adet ziraat aleti dağıtılmıştır. Ayrıca 2213 lira kıymetinde 34 boğa ile numune olmak üzere 6 adet pulluk köylüye verilmiştir. İki yıl gibi kısa bir sürede sandığın yardımları 60 bin lirayı geçmiştir. Aynı dönemde özel idarenin köylüye verdiği araba sayısı ise toplam 687 tanedir. Köy sandığı aracılığıyla Afyon köylerinin boğa cinsleri yenilenmiş ve köylülere yeni boğalar dağıtılmıştır.

Tarımda bilimsel yöntemlere verilen önem neticesinde iktisat vakaleti meteoroloji enstitüsü tarafından renkli yağmur haritası düzenlenmiştir.⁵⁵

Milli İktisat'ın kurulması bir dava haline gelmiştir. Yeni kurulan Türk Devleti müstakil bir iktisat politikası takip etmeye başlayınca milletin ve devletin dikkati ziraat alanına çevrilmiştir. Sanayi ve ulaştırma işleri de göz ardı edilmemiş, ancak yine de iktisadi politika da asıl olarak ziraat ele alınmıştır. Çünkü; Cumhuriyetin başlarında gerek köylerde yaşayan tarımsal nüfus ve gerekse tarımın GSMH içerisindeki oranı oldukça yüksektir.

⁵⁴ İsmail Hüsrev Tökin, *Türkiye'de Zirai Kooperatif Hareketi*, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1932, s.20-33

⁵⁵ Mehmet AYKANAT, a.g.t., s.48

Tablo 2. Tarımın GSMH İçindeki Payı, 1923-1932⁵⁶

A. Yıllar	Tarımın GSMH İçindeki Oran'%)	Tarımsal Üretim Değeri Milyon TL	A. Endeks 1923=100
1923	42.8	4.484.7	100
1924	47.9	5.741.7	128
1925	46.4	6.326.6	141
1926	52.5	8.455.9	188
1927	42.3	5.810.2	129
1928	45.6	6.936.4	154
1929	52.6	9.932.0	221
1930	49.6	9.437.2	210
1931	52.0	10.781.8	240
1932	42.3	7.637.0	170

Devletin ziraata ilgisi 1929'lara kadar yoğun bir şekilde devam etmiş, ancak 1929'dan sonra bu ilgi azalmıştır. Bununla birlikte devlet ziraat ıslah istasyonları, öğretim müesseseleri, fidanlıklar... vs. için yaptığı yatırımları arttırmaya devam etmiştir.

1925 yılında devletin tarıma ayırdığı kaynak 40.000 lira İken 1928'de 60.000, 1929'da 148.000, 1930'da 180.000, 1931'de 110.000, 1932'de 70.000, 1934'de 215.000, 1935'de 204.000 liraya yükselmiştir. 1925 yılından 1935 yılına kadarki on yıllık dönemde toplam 1.307.000 lira tarıma kaynak harcanmıştır.⁵⁷ 1923-1932 döneminde devlet tarıma ciddi olarak ilgi göstermekle birlikte, bu dönem içerisinde tarıma devletin ayırdığı kaynak (Teşvik, eğitim kurumu kurma, zirai mücadele... vs) çokta yüksek değildir.

⁵⁶ Cumhuriyet Dönemi İstatistiklerle Türkiye 1923-1982, İstanbul, Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği, 1982. Tablo 18.

⁵⁷ Ş, HATİPOĞLU, a.g.e. s.14.

1923-1932 yılları arası dönemde 1923 yılından 1929 yılı sonuna kadar özel girişim ön planda tutulmuştur.⁵⁸ 1930-1932 geçiş döneminde de özel girişim ön planda olmasına rağmen himayeciliğin ağır bastığı görülmektedir. Dış ticaret alanı dışındaki özel sermayeye karşı ise herhangi bir tavır değişikliği söz konusu olmamıştır. Bu dönemde tarımsal gelişme politikasında temel yaklaşım sanayi ve ticaretten oldukça farklı olmuştur. Sanayi sahasında çoğunluk devlet teşebbüslerinde olduğu halde tarım sektöründe ana politika büyük-küçük bütün özel tarımsal üretim ünitelerinin devlet teşviki yönünde olmuştur. Bu teşvik zirai aletler ithali ve Ziraat Bankası kredileriyle kendini göstermiştir. Tarım alanındaki tek devlet teşebbüsü örnek olmayı ve numune damızlıklar, tohumluklar yetiştirmeyi amaçlayan Devlet Üretim Çiftlikleri'dir.

Cumhuriyetin İlk yıllarında uygulanan iktisat politikaları her ne kadar özel girişimi teşvik etmiş ve ön planda tutmuşsa da devlet girişimleri de devam etmiştir. Bu dönemde tarıma verilen büyük değerin en belirgin özelliği Gazi Orman Çiftliği'nde görülmektedir. Gazi Orman Çiftliği, daha çok özel girişime örnek ve destek olmak amacıyla bizzat Gazi Mustafa Kemal'in direktifleriyle, 1925 yılı Mayıs'ında kurulmuştur. Gazi Mustafa Kemal tarafından 1925 yılı baharında memleketin tanınmış ziraatçılarından bir grup oluşturulmuş ve Ankara civarında bir çiftlik kurulması için tahlil yapılması istenmiştir. Çiftliğin olduğu yer sazlık ve bataklık olmasına rağmen çiftliğin buraya kurulmasına karar verilmiştir. Amaç bir bataklık ve sazlıktan çiftçilere örnek olabilecek bir çiftlik oluşturmaktır. İlk olarak 20 bin dönüm arazi üzerine kurulan çiftlik, daha sonra Balgat Etimesut, Macun, Tahar, Güvercinlik, Çakırlar, Yağmur baba gibi çiftliklerin de satın alınıp eklenmesiyle 150 bin dönüme çıkarılmıştır.⁵⁹

Çiftlik her yönüyle örnek olacak şekilde işletilmiştir. Arazi üzerinde modern kimyasal analizler yapılmış ve gübre ihtiyacı belirlenmiştir. Sulamaya da gerekli önem verilmiştir. Mesela; İnce ve Bent deresi suları ile sulama yapmak için bir bentle 10 kilometrelik bir kanal, Çubuk çayından bir bentle 9 kilometrelik bir kanal ve Macun deresinden bir kanal açılmıştır. Kelek çayında sunî bir göl yapılarak bir çok santrifüj ve tulum balar kurulmuştur.⁶⁰

⁵⁸ Ziraat Gazetesi, S.9-21, Yıl: 2, Yeni Gün Matbaası, (Ağustos 1931) s.250-255

⁵⁹ Ziraat Gazetesi, S.1, Yıl: 1, Ankara, Yeni Gün Matbaası, 1929. s 1-7.

⁶⁰ Ziraat Gazetesi, S.7-19, Yıl:2, Ankara, Yeni Gün Matbaası, (Haziran 1931) s. 1-57.

Yine çiftlikte ziraat aletlerinin tamiri İçin motor, tesviye, torna, demir, marangozluk ve dökümcülük bölümlerinden oluşan modern bir atölye kurulmuştur. Çiftliğin halka örnek teşkil etmesi için buğday, arpa, yulaf, kuş yemi, çavdar, mısır, yonca, patates, mercimek, nohut, fiğ, bakla, bezelye, pancar, Amasya Elması ve Kırkağaç Kavunu ve her çeşit sebze yetiştirilmiştir. Ayrıca çiftliğe 5.000 Kıvrıcık koyunu, 200'e yakın Merinos koyunu, Karagül koyunları, tiftik keçileri, atlar, 5.000'in üzerinde kümes hayvanı getirilmiştir. Sütçülük, yoğurtçuluk, şarapçılık, değirmencilik yapılmıştır.⁶¹ Kısacası çiftlik her açıdan örnek teşkil edecek mahiyette oluşturulmuştur.⁶² Kurulduğu dönem itibariyle devletin ziraata verdiği değeri gösterir niteliktedir.

Çiftlik, memlekette ziraat alet ve edevatının üretilmesinde de öncülük etmiştir. Çiftlikte üretilen çeşitli pulluklar, biçme makineleri, tırmıklar, arı kovanları, tulumbalar gibi alet ve edevat, başta 1931 yılında yapılan Birinci Ziraat Kongresi'nde olmak üzere bir çok yurt içi ve yurt dışı sergilerde yer almıştır.

1.2. II. Dünya Savaşı ve Sonrası Tarım

Türkiye, II. Dünya Savaşına katılmamasına rağmen, savaşın etkilerini en derinden yaşamıştır. Bir oldubittiye karşı hazırlıklı olmak adına, savaş süresince ordusunu teyakkuz halinde bulundurmak ihtiyacı ile 1 milyonluk bir orduyu beslemek zorunda kalmıştır. Bu durum askere çağırılan genç nüfusu tarım ve topraktan uzaklaştırmıştır. Azalan tarımsal iş gücü, tarımsal üretimi olumsuz etkilemiş ve bazı ürünlerde kıtlık yaşanmıştır. Artan gıda darlığını gidermek için devlet, boş ve uzun yıllar işlenmemiş alanları tarıma açmış ve 1942 yılında buğday kombinaları kurarak halkın ve ordunun ihtiyacı olan ürünleri üreterek karşılama yoluna gitmiştir. Üreticiye, ürünlerini devletin belirlemiş olduğu düşük fiyattan satma zorunluluğu getirilmiş; ancak ürünler karaborsa olarak satılmaya başlanınca fiyat üzerindeki baskı kaldırılmıştı. Serbest piyasada belirlenen fiyatların aşırı yükselmesi ve karaborsa oluşması üzerine 1943–1945 yılları arasında Toprak Mahsulleri Vergisi adı altında vergi getirilmiş ve oran %10 olarak belirlenmiştir.

Savaş yılları, milli gelirden %20 gerilemeye neden olmuştu. Sabit fiyatlar ile kişi başına GSMH yılda %0,9 gerilemişti. Bu dönemde sabit fiyatlarla milli gelir yaklaşık

⁶¹ Ziraat Gazetesi, S.11, Yıl: 1, Ankara, (Ekim 1930) s. 1-5.

⁶² Cumhuriyetin 16. Yıl Döneminde Hitabeler ve Konferanslar, Ankara, 1939, s.81.

%51, tarım ise %57 oranında büyümüştür. 1933 yılı ile 1945 yılını kıyasladığımızda ise, genel ekonomide yaklaşık %2'lik düşüğe rağmen, tarımdaki düşüş %7 civarında olmuştur. Bu dönemde tarımın milli gelirdeki payı yine %39 ile %43 arasında değişmiştir. 1935 yılına göre, 1945 yılında kırsal alanda yaşayan nüfusta %1 oranında düşüş olmuş ve 1945 yılında kırsal alanda yaşayan nüfusun payı %75 olmuştur⁶³.

Ekonomik sıkıntılar, mevcut hükümetin zor durumda kalmasına neden olmuştur. Merkez Bankası karşılıksız para basarak emisyon hacmini artırmış ve fiyat enflasyonu Türkiye tarihinde ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır. Enflasyonu engelleyebilmek için 1948 yılında, Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun da enflasyon artışını beklendiği gibi durduramamıştır.

Bu kanuna göre;

1. Hükümet, sanayi ürünlerinde hangi malın ne miktarda üretileceğini belirleyecektir.
2. Yatırımlar izin ile yapılacak ve hükümet denetimi altında olacaktır.
3. Devlet gerekli gördüğü takdirde sanayi tesislerine el koyabilecektir
4. Üretim çeşitliliği ve miktarı, devletçe belirlenecek ve 500 hektardan büyük araziye bedelini ödemek koşulu ile devlet el koyabilecek.
5. Devlet, ihtiyaç maddelerine bedelini ödemek koşulu ile el koyabilecek
6. İç ticaret fiyat kontrol sistemi kurulacaktır.⁶⁴

Dönemin tarım sektörüne yönelik önemli çalışmalarından biri de, 1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*”dur. Kanun, tarımsal üretim amacı ile kullanılmayan; ancak tarıma elverişli devlet arazilerinin ve belirli sınırlar üzerinde bulunan şahıslara ait arazilerin kamulaştırılarak topraksız veya az topraklı çiftçilere dağıtılmasını sağlamak için çıkarılmıştır. Bu kanun, reform niteliğinde olmasına karşın başarıya ulaşamamıştır. Kanunda yer alan özel mülkle ilgili hükümler hiç uygulanamamış ve sadece devlet arazileri dağıtılmıştır. Kanunun yürürlükte kaldığı 28 yıl süresince, toplam 432.117 aileye ortalama 51,6 dekar toprak dağıtılmıştır. Dağıtılan toprakların büyük bir kısmı, kiraç arazilerden oluştuğu ve aileler yeterli üretim aracına sahip olmadıkları için bu toprakları beklenen düzeyde

⁶³ T. ÇAĞLAYAN, a.g.e, s,1-8.

⁶⁴ T.ÇAĞLAYAN, a.g.e, s,1-8.

değerlendirememiş, kiracı ya da ortakçıya vermek, bazen de elinden çıkarmak zorunda kalmışlardır⁶⁵.

1.3. Toprak Mahsulleri Vergisi (TMV)

Savaş döneminde ülkenin artan savunma giderlerini karşılamak zorunluluğu devleti yeni bir çözüm yolu arayışına itmiştir. Bulunan çözüm, Toprak Mahsulleri Vergisi'ni çıkartmak olacaktır. Vergi, 4 Haziran 1943 tarihli, 4429 sayılı karar gereği çıkartılmış, Toprak Mahsulleri Vergisi ile köylüden vergi alınmaya başlanmıştır.

Toprak Mahsulleri Vergisi, hububat ve bakliyatın aynen alınacak, ordu ve resmi dairelerin ihtiyaçlarında kullanılacaktır. Bu verginin alınmasıyla piyasadaki gıda maddelerinin önemli bir kısmını oluşturan hububat ve bakliyat fiyatlarında meydana gelecek olası bir yükselişin önüne geçmek hedeflenmişti. Hububat ve bakliyat dışında kalan bir takım yağlı çekirdeklerle kuru üzüm, kuru incir, fındık, tütün, pamuk, ipek kozası gibi belli başlı ihtiyaç maddeleri de vergiye tabi tutulmuştur, elde edilen ürüne %8 vergi konulmuştur.

Bir araziden ne kadar vergi alınması gerektiğini belirlemek için oraya vergi memurları yollanmış. Bu memurlar hasat döneminde o araziden ne kadar ürün elde edileceğini tahmini olarak hesaplanmış. Çoğu zaman devlete daha çok gelir sağlamak için gerçek miktarların çok üzerinde bir rakam belirtilmiş. Köylü bu rakamları her şeyin yolunda gittiği senelerde bile ödemekte zorlanırken, kuraklık döneminde dahi aynı vergi geçerli olurdu. Köylülerle ürün miktarını düşük göstermek için anlaşılan bazı memurların aldığı rüşvetleri sanırım söylemeye bile gerek yoktur. Ayrıca Toprak Mahsulleri Vergisi, tüm tarım ürünlerini vergilendirmeye kalkınca, satmak için değil de sadece kendi tüketimi için bir şeyler ekip biçen geçimlik çiftçiler, kazanmadıkları paranın vergisini ödemek zorunda kalmıştır⁶⁶.

Toprak mahsulleri vergisi, 19 Nisan 1944'te değişikliğe uğrayarak ve 4553 sayılı yasa ile vergi oranı %10'a çıkartılmıştır. Yasa tasarısı TBMM'de görüşülürken Toprak Mahsulleri Vergisi'nin arttırılmasına karşı çıkan Emin Sazak'ın söylediği sözler, bu dönemde çiftçinin durumunu oldukça iyi yansıtmaktadır: “Ben görüyorum ki, bu hububat ekenler, çiftçilerin hepsi de böyledir ya, ayağında çarığı olmayan, üstüne örtecek yorganı bulunmayan, odunun üzerine başını koyup yatan kimdir dediğimiz

⁶⁵ Rakamlarla ve Tablolarla Düünden Bugüne Türk Tarımı, Türkiye Ziraat ve Odalar Birliği Yayınları. Ankara, 2003.

⁶⁶ Şule Sevinç Kişi, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikası (1950-1960)”, İzmir, 1999, s.63.

vakit, işte bu vergi mevzuuna dahil olan insanlardır... Neyi ucuzlattın ki bunu arttırıyorsun? Verdiğin küreği mi ucuzlattın, saban demirini mi ucuzlattın?⁶⁷

Verginin ödenme şekline gelince; akdarı, arpa, buğday, çavdar, mısır, yulaf, bakla, bezelye, börülce, fasulye, mercimek, nohut, pamuk ve zeytinden ürün olarak alınacak, bunların dışındaki ürünlerden ise para olarak alınacaktır.

Yasaya göre; vergi ürün olarak ödenecek ise ürün vergiyi verecek kişinin kendisi tarafından getirilip teslim edilecektir. Eğer verginin toplanma yeri köylünün tarlasına 25 km.den uzaksa, köylüye km. başına 3 para taşıma ücreti ödenecektir. Küçük toprak sahiplerinin ulaşım araçları olmadığı için, köylü bu vergiyi sırtında günlerce taşımak zorunda kalmıştır. Halktan tüm bu zorluklarla toplanan vergiler, savaş yılları olduğu için ordunun gereksinimi olur diye depolarda yıllarca bekletilmiştir. Bunun yanı sıra yapılan yolsuzluklar, halkın CHP'ye cephe almasına neden olmuş, bu da muhalefetin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

1.4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Topraksız çiftçi bırakmama düşüncesi, Atatürk tarafından 1930'lardan beri dile getirilen, uygulanması istenilen, fakat bir türlü hayata geçirilemeyen bir projeydi. CHP'nin uzun süredir uygulamak istediği bu proje, II. Saraçoğlu Hükümeti tarafından meclise getirilmiş. Sonunda, 11 Haziran 1945'te, toplumun büyük bir bölümünü ilgilendiren, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yürürlüğe konulmuştur⁶⁸. Kanun gereğince, toprağı hiç olmayan veya toprağı az olan köylülere ve çiftçilik yapmak isteyen kişilere geçimlerini sağlayacak büyüklükte toprak verilecektir. Bu sayede ülke topraklarının sürekli işlenmesi sağlanacak, kendi toprağını işleyen köylü de daha çok kazanç elde etmek için topraklara eskiden olmadığı kadar özenle bakım yapacak ve elde edilen ürün miktarı arttırılmış olacaktı. İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, dünya hala bir üretim sıkıntısı içinde bulunuyordu. Türkiye tarımdaki üretimini arttırarak ekonomik kalkınmasını sağlayabilir ve tarımdan gelen artı değeri de sanayileşme sürecinde kullanılabilirdi.

Bu kanunla, üretimin arttırılmasının yanı sıra, geçim sıkıntısı içinde olan topraksız köylünün ve küçük toprak sahiplerinin durumlarını iyileştirmek, savaş

⁶⁷ Elvada KARAKAYA, "I.Demokrat parti Hükümeti Döneminde Tüketicilerin Tüketim Eğilimlerini Belirleyen Genel Koşullar ve Fiyatlar", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008,s,63.

⁶⁸ Kemal KARPAT, "Türk Demokrasi Tarihi", İstanbul, 199, s,112.

yıllarında büyük fedakârlıklar yapan köylünün, CHP'ye olan küskünlüğünü ortadan kaldırmak amaçlanmıştı. Böylelikle hem CHP'nin köylüye vaadi yerine getirilmiş, hem de Atatürk'ün arzusu gerçekleştirilmiş olacaktı⁶⁹. Fakat sonuçlar pek de tahmin edildiği gibi olmadı.

Kanun uygulanırken dağıtılacak topraklar öncelikle hazine arazisi, belediye ve vakıflara ait topraklar olacak, daha sonra 5.000 dönümden geniş çiftlikler istimlâk edilecekti. Bu topraklar ihtiyacı karşılamazsa, 2.000 dönümlük çiftlikler de istimlâk yolu ile köylüye dağıtılacaktı. Hatta nüfusun kalabalık olduğu bölgelerde, mal sahibine 50 dönüm bırakmak şartı ile daha küçük çiftlikler de köylüye dağıtılacaktı. (Madde: 17)

Kanun, ayrıca bu yasa gereğince edinilen toprakların mirasçılar arasında parçalanmamasını da öngörüyordu. Türkiye'yi bağımsız, küçük topraklı çiftçi ülkesi haline getirecek olan kanundan, köylü nüfusun üçte birinin yararlanacağı (yaklaşık olarak 5 milyon kişi) tahmin ediliyordu⁷⁰.

Kanun tasarısı Meclise geldiğinde, bir grup memur ve aydın milletvekilleri bunu desteklediler. Onlara göre yüzyıllardır bu topraklarda çalışıp da hiç bir hakka sahip olamayan köylülere toprak dağıtılması, köylünün durumunu iyileştireceği gibi üretimi de arttıracaktı.

Diğer bir grup olan büyük çiftlik sahibi milletvekilleri ise tasarıya karşı çıktılar. Bu gruptaki milletvekillere göre ise, bu kanun her ne kadar istimlâk edilecek toprakların bedeli ödenecekse de, anayasanın tanıdığı özel mülkiyet hakkına tecavüz anlamına gelmekteydi. Zaten kamulaştırılan toprakların bedeli gerçek bedel üzerinden değil, arazi vergisine matrah olan değere orantılı olarak, toprak sahiplerine eşit taksitlerle ve kamulaştırmayı takip eden yıldan başlayarak, yirmi yılda ödenecekti. Her taksite ise senelik % 4 faiz uygulanacaktı⁷¹. (Madde:45)

Kanuna en büyük tepkiyi, bu olaydan sonra CHP'den ayrılıp Demokrat Partiyi kuracak olan Refik Koraltan ve Adnan Menderes gösterdi. Refik Koraltan, "Ali'nin malını Veli'ye verme⁷²" olarak yorumladığı kanuna, en çok özel mülkiyet hakkını bozduğu için karşı çıkmıştır. Aydın'ın büyük toprak sahiplerinden biri olan Adnan Menderes ise, çiftliklerin istimlâk edilerek köylüye dağıtılması yerine, ziraata elverişli arazilerin işlemeye açılmasını ve köylülere krediler verilmesini savunmuştur. Meclisteki

⁶⁹ Ş. Sevinç Kişi, a.g.e, s, 65

⁷⁰ Bilsay Kuruç, "İktisat Politikasının Resmi Belgeleri (Söylev, Demeç ve Yazılar)", Ankara Maliye Enstitüsü yay, Ankara, 1963, s,86.

⁷¹ E. Karakaya, a.g.e, s,65.

⁷² K. Karpat, a.g.e, s, 114.

tartışmaların gerçek nedenini sanırım en iyi Kütahya Milletvekili Bülent Atalay'ın şu sözleri özetlemektedir: “Arkadaşlar biz Cumhuriyet kurulalıdan beri çok inkılâplar geçirdik... Toprak inkılâbına gelince işin rengi değişti... Arkadaşlar şunu bilmelidir ki, bu kanun keseye dokunur, keseye. Zannederim fazla bağırıtı da keseye dokunduğu içindir.”

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile çok az miktarda özel arazi kamulaştırdığı için dağıtılan toprakların büyük bir çoğunluğu kamu arazisi olan topraklardır. Partinin ileri gelen büyük çiftlik sahiplerinin en çok karşı çıktığı madde olan 17. Madde; CHP kurultayında yine bu kişilerin başlattığı kampanya sayesinde kaldırılmıştır. 1950 seçimleri öncesinde, Toprak Kanununun içeriğinin boşaltılması anlamına gelen bu değişiklikle, toprak reformunun gerçekleşmesi de hayal olarak kalmıştır⁷³.

⁷³ Türkan Çetin, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923-1950)*, İzmir, 1997, s.168.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TARIM

2.1. Demokrat Parti Tarım (Ziraat) Politikaları (1950–1960)

1950'li yıllar, Türkiye'nin siyasal tarihinde Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda uygulanan tek partili siyasal rejimden, çok partili siyasal hayata geçilmesinin yaşandığı yıllar olmuştur. 1950 yılında yapılan parlamento seçimleriyle, Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, ülkenin siyasal ve ekonomik yaşamında farklı düşünce ve yaklaşımlar ortaya çıkarak, resmi uygulama zemini bulmuştur. Bu doğrultuda, Demokrat Parti'yle birlikte 1933 yılından itibaren uygulanmakta olan devletçilik anlayışı yerine liberal politikalara ağırlık verilmiştir. Demokrat Parti, öngördüğü politika çerçevesinde kamu müdahalesini asgariye indirerek, serbest girişimin önünü açmayı, yabancı sermayeden geniş ölçüde faydalanmayı, mevcut sermaye'yi üretime dâhil etmeyi savunmuştur⁷⁴.

Ekonomide liberal politikaların üstünlüğünü savunan Demokrat Parti, ilk iktidar döneminde tarım sektörünü ön plana çıkarmıştır. I. Menderes Hükümeti parti programında tarıma ağırlık vermiş, Başbakan Adnan Menderes, 1950 yılında Mecliste yaptığı hükümet programını değerlendirme konuşmasında;⁷⁵ nüfusun %80'nin tarımla

⁷⁴ Sedef Şener, *Türkiye Ekonomisinde ikinci Liberal İktisat Politikası*, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Yönetim Bilimleri Dergisi, S.3, 2005, s.85-92

⁷⁵ Başbakan Adnan Menderes'in (22.05.1950) Mecliste yaptığı konuşma; "Yeni iktidarı, Halk Partisinden ayıran mühim bir görüş farkı da, zirâat işlerimizin ele alınışında tecelli edecektir. Nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatla meşgul bulunmakta, Türkiye'de ziraat milli ekonominin, ticaretimizin ana kaynağını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki milli gelirin artması ve her sahada kalkınmanın ana şartı, bu temelin kuvvetlenmesi suretiyle mümkün olabilecektir.

Ziraatın iktisâdî bünyemizin temelini teşkil ettiğini hiç bir zaman gözden uzak tutmayacağız. Eski iktidarın yaptığı gibi gösterişçi ve pahalıya mal olan bir devlet müessesesinin, karasaban ve kağının mahkûmu olan geri bir zirai bünye üzerine kurulamayacağı, kurulmak istendiği takdirde ise milli ekonomiyi takatsiz düşüreceği hakikatı daima hesap olunmak lazımdır. Bugüne kadar takip olunan yol, şayet şu kısaca ifade ettiğimiz görüşe mutabık olsaydı, yalnız zirâatimiz inkişaf etmekle kalmaz, diğer bütün istihsâl ve iktisâdî faaliyet şubelerinde de çok feyizli gelişmelere şahit olmak mümkün olurdu.

Zirâatı ön plana alan böyle bir görüşle hareket ederek zirai kredi davasını zirâat alet ve vasıtaları meselelerini hastalık ve haşerelerle mücadele, iyi tohum ve tohumlar; ıslah mevzularını zirâat tekniğini ilerletme çarelerini ehemmiyetle yeni baştan gözden geçireceğiz.

Küçük ve büyük sulama işlerine hız vermenin verimi süratle artıran ve yeni yeni teşebbüslere geçmek imkânını veren bir mevzu olduğuna kaniiz. Topraklandırma işini daha emniyetli, pratik ve süratli usullere bağlamak niyetindeyiz.

Unutulmamak icabeder ki, daha dün kadar milyarı geçen devlet bütçesi içinde zirâat vekâletine tahsis olunan miktar otuz milyon lira civarında idi ve bu nisbet hiçbir zaman bütçenin yüzde üçünü geçmemiştir.

Çok uzun yıllar içinde Zirâat Bankasının tediye edilmiş sermayesinde esaslı bir fark görülmemiştir. Rakam olarak görülen farkların hakikatte para iştirâ kuvvetindeki düşüklüğün yarattığı farka bile tekabül etmediği basit bir hesaplâ ortaya çıkacak hakikatlerdendir.

uğraştığı ülkede, tarım sektörünün ekonominin temelini oluşturduğunu ifade ederek, ulusal kalkınmanın tarıma dayandırılacağını beyan etmiştir. Tarım hakkında, “ziraatın iktisadi bünyemizin temelini teşkil ettiğini hiçbir zaman gözden uzak tutmayacağız”⁷⁶ ifadeleri ile ekonomik kalkınmada tarıma verilen önceliği gösterirken, mevcut tarımın karasaban ve kağının mahkûmu olmasını eleştirmiştir.

Demokrat parti’nin parti programında tarımla ilgili olarak: Tarım İşleri başlığı altında yer alan 56. Maddede, memleket kalkınmasının tarım sektörüne dayandırılacağı şöyle ifade edilecektir: “Ziraat, milli gelirin en geniş kaynağını teşkil ettiğine ve nüfusumuzun yüzde sekseni ziraatla geçindiğine göre, zirai kalkınmanın memleket kalkınmasının temeli olacağına şüphe yoktur. Bu sebeple devlet gayretlerinin “topraktan bol, iyi ve ucuz mahsul almak hedefinde toplanmasını zaruri görmekteyiz.”⁷⁷

Demokrat Parti’nin parti programının 57. Maddesin’de Zirai mahsulâtın değerlendirilmesi ve istihsalin artırılması ile ilgili olup; “memleketimizde ziraat, diğer istihsal şubelerine nispetle, emek ve masrafa en az karşılık getiren iştir. Ziraat maliyet ve satış fiyatları arasındaki fark, asgari derecededir. Çiftçinin sattığı, satın aldığı maddelere oranla ucuzdur. Maliyetlerin yüksekliği, mahsullerin dış piyasaya arzını da zorlaştırmaktadır ve üretimi baskı altında bulundurmaktadır. Tarımsal kalkınmayı sağlamak amacıyla çiftçinin gelirinin artırılması için üretim maliyetlerinin düşürülmesi, tarımsal ürünlerin satış fiyatlarının yükseltilmesi gerektiği, çiftçilere iyi tohum, ilaç, makine ve çiftçinin işine yarayacak teknik bilginin sağlanması için devletin acil önlemler alması savunulmuştur. Ayrıca tarım kredi kooperatiflerinin yanı sıra satış, kooperatiflerinin de kurulması, tarımsal kredi miktarlarının arttırılabilmesi için Ziraat Bankası’nın sermayesinin arttırılması gerektiği belirtilmiştir. Programda kuraklıkla mücadelede hayvancılığın iyileştirilmesi, tarım aletleri endüstrisinin kurulmasına kadar

Bu sebeplerle evvela bütçenin diğer yiyici kısımlarından tasarruf edeceğimiz miktarlarla ziraat bütçesini takviye etmek ve zirâatimizin ana davalarını teşkil eden yukarıda ifade ettiğimiz mevzuları memleket çapında olarak ele almak azmindeyiz. Sulama işleri gibi yol ve tarife meselelerini de zirâatimizle doğrudan doğruya alakalı mevzular addetmekteyiz. Hatta vergiler ve gümrük tarifeleri sistemleriyle zirâatimizi kuvvetlendirmenin çarelerini arayacağız.

Hulasa devletin bütün fâaliyet şubelerinde bu ana kaynağın inkişaf ettirilmesini temin edecek bütün tedbirleri almak kararındayız. Bu arada Zirâat Bankası’nın sermayesini sözde değil hakikatte arttırmak lüzumuna kani bulunuyoruz. Bunun ne miktara kadar yapılması kabil olduğunu esaslı tetkiklerden sonra tespit edeceğiz. Yine kredi mevzuunda kooperatiflere daha fazla ehemmiyet vereceğiz.”

⁷⁶ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihi’nde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010,s,453.

⁷⁷ *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Ankara, 1952, s. 57-67.

birçok konu üzerinde durulmasına rağmen çiftçiye toprak dağıtılması konusuna hiç yer verilmemiştir.⁷⁸

Hükümet programında belirtildiği gibi tarım sektörü ön planda tutularak ilk başlarda hızlı bir gelişme sağlanmıştır. Özellikle Demokrat Parti'nin ilk yılları tarımın altın yılları olmuştur. Tarım alanında büyük atılımlar ve başarılar kazanılmış, tarımdaki gelişme oldukça umut vermişti.

1953 yılında yeni toprakların tarıma açılmasıyla, ekili alanlar %60 oranında genişleyerek, tarımsal üretim %69 oranında artmıştır. İktidarının henüz ilk yılını doldurmadan ulaşılan seviyeyi Başbakan Menderes, “yurdumuzda ziraat sahası gün geçtikçe daha büyük bir hızla genişlemektedir. Ekilmemiş toprak kalmayacak. Zamana erişmek üzereyiz. Çiftçimiz; makine, alet, hayvan, tohum ve işletme sermayesi, zirai kredi bakımından evvelki senelere kıyas edilmeyecek derecede geniş imkânlarla sahiptir”.⁷⁹

Traktör, biçerdöver gibi modern tarım makineleri ithal edilerek tarımda makineleşme büyük ölçüde sağlanmış, tarımsal krediler önemli ölçüde artmış, yeni yolların yapımıyla ürünlerin pazara ulaşması temin edilmişti.

Tarımın geliştirilmesinde, Marshall Planı⁸⁰ kapsamında Türkiye'ye yapılan yardımların kuşkusuz katkısı olmuştur. ABD'nin Türkiye için öngördüğü kalkınma modeli tarıma dayalıdır ve ABD'liler yardımların tarımda kullanılmasını istemektedirler. Marshall Planı çerçevesinde, Amerikalı uzmanların yaptıkları yatırımlarla Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması hedeflenirken, İtalya da yapılan yatırımlarla örneğin traktör fabrikasını kurulması ve Tarım sanayi geliştirmesi bu ülkenin sanayi olarak gelişmesi hedeflenmiştir. Burada ana amaç. Türkiye'yi Sanayi olarak değil de tarımsal olarak gelişmesini sağlamak ve sanayi olarak dışa bağımlı hale getirmek⁸¹.

Bu yıllarda Türkiye'de hava koşullarının olumlu seyir etmesi ve Kore savaşından dolayı dünyada tarım ürünlerine büyük talep olmuş bu durum da Türkiye'deki tarımsal gelişmeyi tetiklemiştir.

⁷⁸ Demokrat Parti Tüzük ve Programı, s. 57-67.

⁷⁹ Milliyet, 20 Aralık 1951. Başbakan Adnan Menderes'in 1951 yılında mecliste yaptığı konuşma

⁸⁰ II. Dünya Savaşı sonrasında 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülke, bu plan uyarınca ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır.

⁸¹ Ulaş Altun, “Marshall Yardımı ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.101.

Demokrat Parti'nin tarıma yönelik aldığı tedbirler kırsal kesimde işsizliği azalttı. Bu dönemde tarımda makineleşme dönemi başladı. Traktör kullanımı yaygınlaştı, tarımsal ilaçlar kullanılarak verim artırıldı⁸². Artan tarımsal üretim sayesinde tahıl ihracatına da geçilerek 1953 yılında, 949 bin ton ihracat gerçekleştirildi⁸³.

Tarımsal üretim sahalarının genişletildi, hububat, narenciye sebze ve meyvede üretim rekorları kırılmasını sağladı.⁸⁴ Özellikle 1950-1953 yıllarındaki parlak tarımsal başarılar, Başbakan Menderes'te sonsuz kaynaklara sahip olduğumuz duyusunun oluşmasına sebep olmuştur.⁸⁵ Menderesin yaklaşımı sadece duygusal bir durumda değildi. Bu dönemde tarımda büyük gelişmeler oldu. Bu yılların tarımsal verilerine bakacak olursak, ekilen ve kullanılan tarım alanı, 1950'de 14.5 milyon hektarken, 1960'da 23.264 milyar hektara yükselmiştir. 1950'de 8.244.183 ton olan zirai mahsul üretimi 1960'da 12.945.000 tona çıkmıştır ve büyük bir artış söz konusu olmuştur⁸⁶. Tarımın bu kadar hızla gelişmesi ve makineleşmenin gerçekleşmesinde, ABD'nin ekonomik yardımlarının büyük etkisi vardır.

Türkiye'de Marshall yardımı sayesinde traktör kullanımında önemli bir artış olduğu görülmektedir, traktör sayısı 1948- 1949 yılı arasında 1756'dan 9170 âdete, 1950 ve 1960 yılları arasında 16.585'ten 42.136 âdede yükselmiş, 1949 yılında traktörle sürülen arazi miktarı 132 hektar iken, 1950 ve 1960 yılları arasında bu miktar 1244 hektardan 3160 hektara ulaşmıştır. 1950 yılında ekilen arazinin sadece %8.6'sı traktörle sürülürken, bu oran 1960 yılında %51.36'ya çıkmıştır. Türk köylüsü tarafından bir traktöre sahip olmak sadece sürme aracı değil; aynı zamanda bu traktörlerin arkasına bir römork takarak tahıl, sebze ve meyvelerin şehirlerde birinci elden toptan ve perakende satımına imkân sağladı. Böylece Türk köylüsü, ilk defa ev ekonomisinden piyasa ekonomisine geçerek, piyasa için üretim ve para kazanma fırsatı elde etti.⁸⁷

Türkiye'de tarımsal gelişmeye müspet etki eden diğer bir faktör de gübre ve ilaç kullanımıdır. Ekilen arazide hektar başına gübre kullanımı 1950 yılında 4,1 kg iken, bu miktar 1955 yılında 9,4 kg gübreye çıkmış, 1950 yılından 1959 yılına kadar kullanılmış olan yıllık suni gübre miktarı ise 42 bin tondan iken bu rakam büyük bir artış göstermiş

⁸² Ş. Demir, a.g.e., s,454.

⁸³ F. Abasov, a.g.t. , s,40.

⁸⁴ Ş.Demir, a.g.e, s,454.

⁸⁵ Vatan, 10 Nisan 1952.

⁸⁶ Ş. Demir, a.g.e, s,455.

⁸⁷ Emin Çarıkçı, "Menderes Döneminde Ekonomik ve sosyal Gelişmeler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt,17, s,625.

176 bin tona yükselmiştir. Bu miktar döviz darboğazından dolayı 1960 yılında 107 bin ton olarak azaldığı görülmüştür⁸⁸.

Demokrat Parti'nin diğer bir yatırım hamlesi de sulu tarıma yönelik olmuştur barajlar ve sulama kanallarına çok büyük yatırımlar yapılmış, sulanan arazi miktarı 1950'de 9.868 bin hektar iken, 1960 yılında yaklaşık olarak 15 bin hektara ulaşmasıdır⁸⁹.

Bu dönemde kırsal kesimin kooperatifler yolu ile örgütlenmesine özen gösterilmiştir. On yıllık dönem boyunca, çiftçilere Tarım Kredi Kooperatifleri yoluyla verilen kredi miktarı artmıştır 1950 yılında 226 milyon TL kredi sağlanmışken, 1960'da bu miktar 1 milyar TL'ye çıkmıştır. Bu dönemde, Ziraat Bankası kanalı ile verilen kredi miktarı da 412 milyon liradan, 3,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.⁹⁰ Bu dönemde kurulmuş olan tarım satış kooperatifleri adedi de 148'den 214'e, bu kooperatiflere üye çiftçi sayısı, 130 binden 161 bine ulaşmıştır. Satış Kooperatifleri sayesinde, çiftçiler organize olmuşlar ve ürettikleri mahsulleri daha yüksek fiyatlara satma imkânı bulmuşlardır.

Bu dönemde Tarım Bakanlığı tarafından üretimi arttırmak ve Avrupa piyasasında yarışabilecek kalitede ürün yetiştirmek için çiftçinin modern tarım yöntemlerini öğrenmesine de önem verildi. Bu amaçla 4 tane mıntıka tarım okulu ve 6 tane teknik tarım ve bahçıvanlık okulu açıldı. Açılan bu okullar teknik bilgiye sahip yüzlerce çiftçi adayı yetiştirirken, yaz döneminde açılan kurslarla köylüleri ve çiftçileri eğitmiştir.⁹¹

Demokrat Parti hükümeti iktidar döneminin ortalarına doğru sanayileşmeye önem verilmiş, tarım ikinci plana atılmış olmasına rağmen, dönem boyunca tarımın ekonomideki ağırlığı devam etmiştir. Dönemin sonunda bile sanayi sektörünün geliri, tarım sektörünün gelirinin yarısından daha azdır⁹².

Gerçekten de Demokrat Parti'nin ülke olanaklarını zorlayan tarım politikasının, döviz kıtlığı nedeniyle ithalat olanaklarının kısılması, ekilebilecek alanların sınırlarına dayanması, Kore savaşının bitmesi, ABD ve Kanada'nın tekrar buğday ihracına başlamasıyla, uluslararası piyasalarda yaşanan fiyat düşüşleri nedeniyle uzun soluklu sürdürülebilir bir politika olmaktan uzak olduğu anlaşıldı. Nitekim 1954'te hava

⁸⁸ E. Çarıkçı, a.g.m, s.626

⁸⁹ DPT (1996), *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler:1950-1995*, Mart, 1996, Ankara, s.86.

⁹⁰ E. Çarıkçı, a.g.m, s.625.

⁹¹ E. Karakaya, a.g.t, s.122.

⁹² Zeki Erdoğan, *1950-1960 Dönemi'nde Türkiye'de İzlenen İktisat Politikalarının Analizi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2008,s.91.

koşulları da iyi gitmeyince, hektar başına verim buğdayda 1248 kg'dan, 765 kg'a düştü. Bu arada nüfus artışı ve nüfus başına tüketim artışı da araya girince, buğday ihracatçısı olan ülke, buğday ithal etmeye başladı.

Demokrat Parti'nin tarım politikasını genel olarak değerlendirecek olursak; DP dönemindeki tarımsal kalkınmanın yönü hakkında daha sağlam fikir sahibi olunabilir kanaatindeyiz. 1950 sonrasında uygulanan genişlemeci politikayla tarım sektöründe kümülatif gelir artışının yaşandığı inkar edilemez. Özellikle çok sayıda traktör ithali, tarımsal kredilerin artırılması, ürünlerin destekleme fiyatının yüksek tutulması gibi etkenler, sektörün büyümesini sağlamıştır. Fakat sektörün büyümesi yapısal reformlarla desteklenmediği için oluşan gelir dağılımı büyük oranda "toprak ağaları" olarak adlandırılan büyük toprak sahiplerinin lehine olmuştur. Konuyla ilgili Türkiye'de çalışmış Dünya Bankası uzmanı William H. Nicholls, aşağıdaki tespitinde fikrimizce doğru teşhisi koymuştur: *"...Türkiye'nin tarımı makineleştirme programından doğrudan doğruya 25.000-27.500 kadar çiftçi ailesi faydalanmıştır ki, bu yüzde 1'den biraz daha yüksek bir kesimi ifade eder⁹³."* Demıştır. Bu oranı gösterir bahsi geçen ailelerin yıllık ortalama geliri, 15.000 bin dolardan fazla olup devletin resmi kredilerinin yüzde 25'ini kullanmışlardır.

Görüldüğü gibi çok partili siyasal yaşama geçilmesiyle, Atatürk döneminde temelleri atılan kendine yeterli, köylülüğü ekonomik olarak kalkındırıp kırsal alanda gelir dağılımını dengelemeyi amaçlayan uzun soluklu tarım politikasından uzaklaşmıştır. Serbest bir tarım politikası izlenmiştir. Demokrat Parti iktidarı genel olarak uzun vadeli, herhangi bir plandan yoksun olarak hızlı büyüme yolunu seçmiştir. Bunun neticesinde, denk bütçeden uzaklaşmıştır.

2.2. Demokrat Parti Dönemi Genel Olarak Tarım Üreticisinin Durumu

Demokrat Parti hükümeti gerek Parti programlarında olsun ve gerekse yöneticilerinin verdiği beyanatlarda olsun devamlı tarımı, ziraatı, buna bağlı olarak köye hizmeti ilk hedef ve ekonomik kalkınmanın gelişmenin temeli olarak görmüşlerdir, buna neden olarak, Adnan Menderes'in tarımdan anlaması ve üreticiye ve köylüye verdiği önem örnek gösterilebilir .

⁹³ A. Aysun, a,g,e, s.91.

Adnan Menderes'in köylünün hüznünü ve sevincini paylaştığını anlatan iki olay, bunu en iyi şekilde ifade etmektedir. Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in bir yakınından Adnan Menderes'le ilgili şöyle bir hatırayı aktarır ;

*"...Buğday 3 kuruş. Köylü 2 çuval buğdayını yüklenecek. İstasyon yahut kasaba, bazen 6, bazen 8 saat, en azdan 3 saat. Orta Anadolu'da 24 saat gidilen yerler de varmış. Ama gittiği yerde de tüccar nazlı, tüccar gazaplı. Hanlarda sürünecek, tüccarın keyfini bekleyecek, böyle konuşmalardan sonra -Menderes- daima bir süre kendi içine daldardı"*⁹⁴. diyerek Menderes'in köylünün çektiği eziyete üzüldüğünü anlatmıştır.

Samet Ağaoğlu da;

*"Sanıyorum 1952 veya 1953. Hava sıcak ve rüzgârlı. Samyeli esiyor. Adnan Bey gözleri dalgın, yüzü sapsarı elimi tuttu. Titrek sesle "İçim yanıyor Samet, içim yanıyor" dedi. "Bu rüzgâr şimdi Anadolu'yu kavuruyor. Bilirim köylünün bu yel estikçe içine düştüğü kederi. Duadan başka da hiçbir şey yapamazlar". Yüzüne baktım, gözlerinden yanaklarına sessiz yaşlar süzülüyordu"*⁹⁵ diyerek, Menderes'in köylünün yaşadığı hüznü içinde hissettiğini anlatmıştır. Adnan Menderes'le ilgili bu tür duygusal hatıralar pek çoktur.

Celâl Bayar da köy ve köylü hakkındaki düşüncelerini değişik platformlarda, ısrarlı ve kararlı bir şekilde ifade etmiştir. Celâl Bayar, 9 Mayıs 1950'de, İzmir'de köy ve köylüler hakkında... Onların demokrasi icabına göre tabii hakları verilip emniyetle tatbik edildikten sonra vergi, idare, ilim ve irfan bakımından şehirler ve köyler arasındaki farkı kaldırıp eşit şekilde mütalâa etmelidir"⁹⁶ demiştir.

Demokrat Parti'nin iktidarının dördüncü yılında Adana'da yaptığı bir konuşmada da Celâl Bayar, yine köylü hakkında şunları söylemektedir;

*"Çiftçi ve köylü, Türk vatanının esas temelini teşkil etmektedir. Köylümüz refaha doğru bir istikamet almıştır. Bana sordular. "Sizin bu politikanız ne vakte kadar devam edecektir?" Şu cevabı verdim, "Köylü tamamen borcunu silip, küpünü dolduruncaya kadar devam edecektir"*⁹⁷.

Adnan Menderes, 20 Mayıs 1955'te Meclis'te yaptığı konuşmada vatandaşa verilen zirâi kredinin 3.500.000 Liradan, 1.500.000.000 Liraya çıkarıldığını, Türkiye'nin ekilmiş topraklarının % 40 artırıldığını, ülkeye 4045.000 traktör girdiğini, bir senede

⁹⁴ Ş. S.Aydemir, a.g.e,s. 222.

⁹⁵ S. Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, İstanbul 1967, s. 34.

⁹⁶ Yeni Asır, 10 Mayıs 1950

⁹⁷ Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri, s.137.

80-90.000 Liralık tohumluk dağıtıldığını, fakat Demokrat Parti iktidarının birinci yılında buğday ithal etmek mecburiyetinde kalındığını, 70.000 ton buğdayın dış ülkelerden arandığını, sonunda İtalya'dan yeteri kadar buğdayın getirilebildiğini söylemiştir⁹⁸. Adnan Menderes sözlerine devam ederek,

*"Ama bugün 500.000 ton buğdayı nasıl ürettik biliyorsunuz!. Bakın nereden nereye gelmişiz. Büyük ordu besledik diye mütemadiyen ısrar ediyorsunuz. Sizin harp senesinde sarf ettiğinizin iki mislini biz sulh zamanında sarf ediyoruz"*⁹⁹ diyerek, ziraat alanındaki gelişmeden bahsetmiştir.

Hızlı makineleşme, verimi fazla yükseltmekle beraber ağaların tüccarlaşmasına da yol açmıştır. Bu makineleşmede, her traktör 10 - 15 sabanın yerini almış, daha da önemlisi 10 - 15 kişiyi topraktan koparmış ama köylülük biterken, çiftçilik başlamıştır. tarımda çeşitlilik ve ürün artışı sağlanmıştır.¹⁰⁰

Demokrat Parti iktidarı, köylü ve çiftçi ile kurduğu iyi ilişki ve verdiği hizmetler sayesinde, girdiği üç genel seçimde köylüden aldığı oylarla iktidarını devam ettirmiş, köylü ve çiftçi 1960'a kadar yapılan muhtarlık seçimlerinde dahi Demokrat Parti'yi çok büyük farklarla rakiplerinin önüne taşımıştır. Hattâ köylü ve çiftçinin, Demokrat Parti'ye ve ileri gelenlerine duyduğu sevgi ve muhabbet ihtilâle rağmen, onun misyonunu sürdürdüğüne inandığı partilere, her genel seçimde verdiği oylarla yıllarca devam etmiştir.

2.3. 1950 Tarım Sayımı

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ekonomisi yoğunlukla tarıma dayalı olan Türkiye için tarım ve hayvancılık faaliyetlerine yönelik bilgilerin derlenmesi büyük önem arz etmiştir¹⁰¹. Bu nedenle 1927 Tarım sayımında olduğu gibi 1950 Tarım sayımı da sayım yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Ancak, 1950 Tarım sayımı çalışmaları 1948 yılında başlatılmış olup, bu çalışmaların öncesinde 1945 yılında köy sayımı yapılmıştır. Kay sayımları 1948 ve 1949 yıllarında yinelenmiş ve köy muhtarlarından tarımsal veriler toplanmıştır.

Sayım 1950 yılı kasım ayında muhtarlık ve Aile Anketleri olmak üzere iki bölümde uygulanmış ve ülkede bulunan 34.702 köy ve 3.406 şehir muhtarlığı sayıma

⁹⁸ Adnan Menderes'in Konuşmaları, c, 2, s,113-114.

⁹⁹ Adnan Menderes'in Konuşmaları, s,114.

¹⁰⁰ Cumhuriyet, 9 Eylül 1990.

¹⁰¹ Yurdakul Saçaklı, *Türkiye Tarım ve İstatistikleri, Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Ankara, s.15.

tabi tutulmuştur. Her muhtarlığın sorumlu olduğu bölge hakkında muhtar ve azaları tarafından doldurulan cetveller aracılığıyla sayım uygulanmıştır. Aynı zamanda söz konusu muhtarlıkların 21.521' inde olası örnekleme yöntemiyle örnek aile sayımı da yapılmıştır. Ülke çapında bu sayıma tabi olan aile sayısı yaklaşık 270 bin düzeyindedir.

1950 tarım sayımında Tarım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı personeli görev verilmiş. Tarım Bakanlığında çalışan 649 eleman Ekip Şefi ve Sayım Kontrolörü olarak görev alırken, milli Eğitim Bakanlığında görevli 6500 Köy Öğretmeni Sayım Memuru olarak görev almıştır.¹⁰²

Sayımın merkezdeki Koordinasyon ve yönetimi ise, Tarım İstatistikleri Müdürlüğü ile birlikte istatistik Genel Müdürlüğünde görevlendirilen ABD'li Charles F.Sarle ile M.Vincent Lindquist tarafından yürütülmüştür. Ayrıca ihtiyaç duyulduğunda Ziraat ve veteriner Fakültelerinden destek alınmıştır.

1950 sayımında işletme yapıları ve cari tarım istatistiklerine ilişkin verilerin toplanmasının yanı sıra, işletme türlerine (yalnız toprak mahsülü yetiştirenler, yalnızca hayvan yetiştirenler vb.) göre bir sınıflamaya gidilmiş, 1950 Nüfus Sayımına göre çiftçi aile yapıları belirlenmiş, arazi parçalılığı araştırılmış ve bazı yeni tanımlamalar yapılmıştır. Yanı sıra, köyde yaşayan aileler “çiftçi aileler” ve “çiftçi olmayanlar” olarak tasnif edilmiş, kaba anlamda kırsal alanda yaşayan ailelerin faaliyet alanına göre sınıflandırılması yapılmıştır.

Bunlara ilave olarak ilk defa ülkede “*yerel alan ve hacim ölçüm birimleri*” tespit edilerek, istatistik veriler bu kapsamda değerlendirilmiş ve standart ölçü birimlerine çevrilmiştir.

Sayımın tamamlanmasının ardından veriler tasnif edilmiş, sonrasında tarım sayımının tamamlayıcısı niteliğinde kabul edilen ve 1952 yılında art arda uygulanan iki adet köy anket çalışması yapılmıştır. İlk anket ilkbahar aylarında ülke genelinde belirlenen 500 örnek köy ve 2.500 örnek aileye uygulanmıştır. İkinci anket ise, sonbahar aylarında yine ülke genelinde belirlenen 900 örnek köy ile 4.800 örnek aileye uygulanmıştır.¹⁰³

¹⁰² Y. Saçaklı ,a.g.e. ,s,13.

¹⁰³ Y. Saçaklı, *Türkiye Tarım ve İstatistikleri, Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, s. 14.

2.4. Tarımda Makineleşme Traktör Kullanımı

Demokrat Partinin parti programına uygun olarak tarımsal gelişme sağlayabilmek amacıyla iktidarının, ilk aylarından başlayarak önemli kararlar almış ve bunları uygulamaya koymuştur. Bu yolda öncelikle ekilebilir alanların genişletilmesi ve ileri tarım tekniklerinin kullanılması gibi temel sorunları çözmekle işe başlamıştır.

I. ve II. Demokrat Parti hükümetleri döneminde tarımsal modernizasyonun temelini, özellikle de traktör kullanımının yaygınlaştırılması oluşturacaktı. 1950 yılında Türkiye’de işlenebilir toplam arazilerin genişliği 16.008.000 hektar kadardır. Bu alanın 13.258.000 hektarı hayvanla işlenmekte idi. Bu dönemde gerek Marshall Plânı, gerekse dış krediler yoluyla çok sayıda traktör, tarım alanında hizmete girmiş, ekim alanları kısa bir sürede iki katına çıkmış, Türkiye'deki bütün ekilebilir alanların tarıma katıldığı görülmüştür¹⁰⁴.

Türkiye’de 1948 -1960 yılları arasındaki Traktör sayıları aşağıda tabloda 1’de verilmiştir.

Tablo 3. Traktör Anket Sonuçları¹⁰⁵

Yıllar	Adet traktör.
1948	1756
1950	24.000
1951	24.500
1952	31.415
1953	35.600
1954	37.743
1955	40.282
1956	43,727
1957	44.144
1958	42.527
1959	45.484
1960	-----

¹⁰⁴ O. S. Dikilitaş, a,g,t, s.257.

¹⁰⁵ 1948-1960 tarım sayımları.

Görüldüğü üzere Demokrat Partinin iktidar olduğu yıllarda Türkiye'deki traktör sayısı 1950-1960 yılları arasında orantılı olarak artmış ve buna bağlı olarak üretimde artışı yaşanmıştır. Ekilebilir arazi, 1951 yılında 10.627 hektar iken, 1952 yılında 11.805 hektara, 1953 yılında 13.021 hektara, 1954 yılında 13.208 hektara, 1955 yılında 14.160 hektara, 1956 yılında 14.556 hektara, 1957 yılında 14.392 hektara yükselmiştir¹⁰⁶.

Cumhurbaşkanı Celâl Bayar 1 Kasım 1951 tarihinde Meclis'in açış nutkunda ziraatta makineleşmeyle ilgili olarak: "Çiftçilerin üretim gücünü yükseltmek için atılan değerli adımlar arasında makineli bir ziraata geçiş olduğunu, çiftçilerin eline geçen ziraat aletlerinin uzun ömürlü olması ve devamlı faydalar sağlaması için teknik eleman yetiştirilmesine önem verilmesi" gerektiğini ifade etmiştir. Celâl Bayar sözlerine;

*"Bu husus için kurslar açılmış, şimdiye kadar 3.192 traktör makinisti yetiştirilmiştir. Köylümüzün kullandıkları makinelerin yedek parçalarını kolaylıkla bulması ve gerekli tamir işlerinin sağlanması üzerinde ısrarla durulmaktadır"*¹⁰⁷ diyerek devam etmiş, tarımda makineleşmeye verilen önemi ve yapılan çalışmaları anlatmıştır.

1950'li yıllara girilirken, bütün Türkiye'deki traktör sayısı, çalışanı ve çalışmayanı 2.000'i bulmuyordu, kısa zamanda Marshall Yardımıyla ve dış kredilerle topraklara kara yolu ulaşmış asfalt kaplanmıştır. Sonra binlerce traktör ve biçerdöver bakir topraklar üzerinde ekin ekme, ekin biçmeye başlamış mahsul, kamyonlarla ofis silolarına taşınmıştır. Sonuç olarak toprak uyanmış, tarımsal üretim patlamıştır. Türkiye 1953'te buğday üretiminde dünya dördüncüsü olmuştur. Ziraat Bankası kredilerinde yapılan artışlarla traktör temininde uygulanan taksitli satış usulüne göre, kendine güvenen köylüler, gayet basitleştirilmiş bir takım formalitelerle ve şehir satıcılarından kendi seçtikleri traktör ve römorkları, Ziraat Bankası'na borçlanmak suretiyle hemen alabilmişlerdir¹⁰⁸.

Traktör kullanımının bilinmemesi sebebiyle Demokrat Parti hükümetleri, traktör kullanımını, traktör bakımını çiftçilere öğretmek için makinist kursları açmıştır. Bu alanda özel firmalar da özel kurslar servis istasyonları, seyyar tamirhaneler açmış, bakım gibi mükellefiyetler Zirai Donatım Kurumu tarafından yerine getirilmeye

¹⁰⁶ Zirai İstatistik Özetleri 1936- 1957, Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü. Ankara.1958.

¹⁰⁷ TBMM. Tutanak Dergisi, IX. devre, c, 10-11, s, 6.

¹⁰⁸ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, (1950-1964), c, 3, s, 150.

çalışılmıştır¹⁰⁹. Traktörün Türkiye'ye ani ve bol gelmesine muhalefet tepki göstermiş, *"Ülkenin bir traktör mezarlığına döneceği"* tezini işlemiştir.

Başbakan Adnan Menderes, 18 Şubat 1953 tarihli Meclis konuşmasında bu sözlerle karşı: Türkiye'nin traktör mezarlığı haline geleceği düşüncesinin doğru olmadığını, 1945'te ülkede 11.000 nakil vasıtası olduğunu, 1952 senesinin sonunda 49-50.000, orduya tahsis edilen 25 - 30.000'i de hesap edilirse 80.000 nakil aracı olduğunu, Türk köylüsünün traktörü kullanmayı bildiğini ve çok çabuk bu 40.000 traktörü kullanabilir hale geldiğini söylemiştir. Adnan Menderes sözlerine devam ederek: "Biz, bugün Türk köylüsünün elini kolunu bağlayan imkânsızlıkları çözmek, üreticiye çalışmak imkânını bahşetmek ve vatandaşının kafasında yatan millî zekâyı toptan harekete geçirmek yolunda çalışıyoruz"¹¹⁰ demiştir.

Nitekim dağıtılan ziraî makinelerden çiftçinin tam randıman alabilmesi, bakım ve tamir işlerinin kolaylaşması için Ziraî Donatım Kurumu tarafından açılan kurslarda, 1954 yılına kadar 5.962 makinistlik sertifikası verilmiştir.¹¹¹ Bu yıldan sonra da 39 ilde toplam 945 kurs açılmış ve bu kurslarla ziraat, çayır, mera, meyvecilik, sebzeçilik, ziraat alet ve makineleri, ziraat sanatları, tavukçuluk ve ev ekonomisi konuları üzerinde bilgiler verilmiştir.¹¹²

2.4.1. Ziraî Modernizasyon

Türkiye'de ziraatı modernleştirmek ve bu amaçla modern araçların kullanımını sağlamak yolunda ilk adımlar, 19. yüzyılda devlet tarafından atılmıştır. Cumhuriyetten önceki bu dönemde, modern tarım eğitimi veren Halkalı ve Bursa Ziraat Mektepleri gibi bazı öğretim kurumları açılmışsa da, modern tarım makinelerinin Türkiye'de yapımı yolunda bir gelişme sağlanamamıştır. İlk lokomobiller (tekerlek üzerine kurulmuş, istenilen yere çekilen buhar makinesi), Balkan Savaşı sırasında İngiltere ve Almanya'dan, 60 adet kadar motorlu pulluk da, I. Dünya Savaşı yıllarında cephede tutulan işgücünü kısmen telâfi etmek amacıyla, müttefik Almanya'dan temin edilmiştir. 1924 yılında Tarım Bakanlığı, çiftçilere para yardımında bulunmuş ve 221 adet traktörü ithal ederek dağıtmıştır. 1930 yılında 2.000 civarında olan traktör yedek parça yokluğu

¹⁰⁹ TBMM. Tutanak Dergisi, IX. devre, cilt 9, s. 36.

¹¹⁰ TBMM. Tutanak Dergisi, IX. devre, c, 20-2, s. 436.

¹¹¹ Kalkınan Türkiye, Demokrat Parti Neşriyatı, Desen Matbaası , s,197.

¹¹² TBMM. Zabıt Ceridesi. XI. Devre, cilt 12-1,s.93.

yeterli teknik donanım olmayışı nedeni ile , 1940 yılında 1.066 adet çalışır traktör kalmıştır. 1950 yılına gelindiğinde ise Türkiye de 16.585 adet traktör vardır¹¹³.

Traktörün Türkiye'ye girişi 1948 yılından itibaren yoğunlaşmıştır ABD'den sağlanan Marshall Yardımı programı sonucu başlamıştır, ve yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi(Tablo1)Traktör sayısı 1950- 1960 yılları arasında büyük bir artış görülür.

Biçerdöver sayısı 1940 yılında 57 adetken, 1948 yılında 994 adet, 1952 yılında 3.222 adet, 1958 yılında ise 6.592 adete yükselmiştir.¹¹⁴ Bu makineleşme ile beraber işlenen saha miktarı da yıllara göre artış göstererek büyük oranda yükselmiştir.

1948 yılında başlıca besin kaynağı olan buğday, her köylü ailesi başına (bir aile 5,5 kişi ortalaması ile) 2,7 ton, kişi başına da 500 kg'dan ibaretti. Ayrıca 1948 yılında ülke nüfusunun % 75'i, millî gelirin yarısını alabiliyordu. Türkiye'de ziraat alanındaki üretim düşüklüğünün gerçek nedeni, işlenen toprakların az oluşu değil, işleme tekniklerinin son derece geri oluşundan kaynaklanıyordu.

Berker Raporunda¹¹⁵ belirtildiği gibi bu tekniklerin önemli kısmı "*Hemen hemen 500 sene evvelki kadar iptidaî bir manzara arz ediyordu*"¹¹⁶.

Marshall yardımı ve Demokrat Parti'nin ziraata verdiği önem sayesinde ülkemizde ziraatta makineleşme, rakamlardan da anlaşılabileceği gibi önceki devrelerle mukayese edilemeyecek kadar yükselmiş ve adeta bu devrede makineleşmede çağ atlanmıştır. Marshall Yardımı, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde başlamış ve bu yardımdan Türkiye'ye 1948-50 yılları arasında hibe ve borç olarak 164.000.000 Dolar yardım yapılmıştır. Türkiye'nin Marshall Yardımından aldığı pay, 1948-1949 döneminde % 1'ken, bu miktar 1949 - 1950 döneminde % 2,7'ye yükselmiştir¹¹⁷. Ziraat alanında kullanılan yardımlar, Türk tarımının gelişmesinde önemli ölçüde faydalı olmuştur¹¹⁸.

¹¹³ 50 Yılda Türk Sanayii, s. 364-365.

¹¹⁴ 1959 İstatistik Yıllığı, s. 241.

¹¹⁵ Uluslararası imar ve kalkınma bankası tarafından James Barker Başkanlığında bir gruba Türkiye ekonomisi hakkında hazırlatılan, mali istikrarı, özel kesimin gelişmesine uygun bir ortamın oluşturulmasını ve tarımın gelişmesine özel bir önem verilmesini öneren 1951 yılında yayımlanan rapor.

¹¹⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992, s. 773.

¹¹⁷ Refi Şükrü Savla, *Türkiye ve Marshall Plânı*, C. X, S. 1-4, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, s. 19.

¹¹⁸ M. Albayrak. a.g.e, s.785.

Aşağıdaki tablo 2, Ekim 1959 sonu itibariyle makine ve teçhizat olarak ziraat sahasına yapılan yatırımları 1950 yılı ile mukayeseli olarak göstermektedir.¹¹⁹

Tablo 4. Tarım Aletleri Sayımı¹²⁰

	1950	1959
Traktör	6.281 adet	45.484 adet
Traktör Pulluğu	6.050 adet	44.424 adet
Vanvey	375 adet	5.102 adet
Mibzer	4.215 adet	14.307 adet
Diskarov	2.633 adet	17.603 adet
Harman Makinesi	883 adet	3.072 adet
Biçerdöver	1.133 adet	6.730 adet

Tablo 5. İşlenen Arazi, Çalıştırılan İş Hayvanı ve Traktör Sayısı¹²¹

Yıllar	İşlenen Saha (1000 Hektar)			Çiftlik hayvanların sayısı	Traktör Sayısı	Traktörle işlenen arazi (1000 hektar)	Hayvanla işlenen arazi (1000 hektar)
	Ekilen	Nadas	Toplam				
1936	7.941	.674	11.615	2.065.050	961	72	11.543
1940	9.610	4.550	14.160	2.590.961	1.066	80	14.080
1945	8.044	4.620	12.664	2.287.030	1.156	87	12.577
1948	9.477	4.423	13.900	2.442.494	1.756	132	13.768
1950	9.868	4.674	14.542	2.495.256	16.585	1.244	13.298
1955	14.205	6.793	20.998	2.593.878	40.282	3.021	17.977
1957	14.392	7.769	22.161	2.591.316	44.144	3.310	18.851
1959	5.020	7.920	22.940	2.596.460	41.896	3.142	19.798

¹¹⁹ T.B.M.M, Zabıt Ceridesi, XI. devre, c, 12-1, s. 92.

¹²⁰ 1959 Yılı İstatistik Yıllığı. s.210

¹²¹ 1959 Yılı İstatistik Yıllığı. s.210

Tarım makine ve teçhizatlarında Tablo 3, görüldüğü gibi hem oran olarak hem de sayı olarak çok büyük artışlar elde edilmiştir.

1950'ye göre; 1959 yılı sonunda işlenen saha miktarı % 50 oranında, traktör sayısı % 150 oranında, traktörle işlenen arazi miktarı da gelişen makineleşmeyle birlikte % 175 oranında artmıştır. Makineleşmeye rağmen, tarıma verilen destek ve fiyat politikası neticesinde, hayvanla işlenen arazi miktarı da % 50 oranında artmıştır.

2.4.2. Traktör, Tarım Aletleri Montajı ve İmalatı Sanayi

Cumhuriyetten önceki dönemde modern tarım eğitimi veren Halkalı ve Bursa Ziraat Mektepleri gibi bazı eğitim kurumları açılmışsa da modern tarım makineleri yapımı yolunda bir gelişme sağlanamamıştır.

Cumhuriyet döneminde Tarım Bakanlığı, çiftçilere para yardımıyla bulunmuş ve 1924 yılında 221 adet traktörü ithal ederek dağıtmıştır. 1926-1930 yılları arasında traktör sayısı 2000 civarına yükselmiş ve her yıl makineli çiftçilere akaryakıt bedeli ödenmiştir. Ancak akaryakıt dağıtımındaki düzensizlikler ve başka ekonomik ve teknik nedenlerle, bu traktörler gereği gibi çalıştırılamamış ve pek faydalı olamamışlardır.

1950'den itibaren dış ticarete tam liberasyon sisteminin uygulanması ve dış yardımlar – Marshall Plânı neticesinde çok sayıda traktör ve traktör parkı ülke ekonomisine kazandırılmıştır.

Türkiye, 1949-1955 yılları arasında traktör sayısında cumhuriyet tarihinin en önemli artış hızını elde etmiştir. 1955 yılı ortalarından itibaren başlayan döviz sıkıntısı üzerine, döviz tasarrufu sağlayacağı bilinen montaj yoluyla imalata yönelmek ve yabancı sermayeyi teşvik kanunundan faydalanmak suretiyle, traktör imalatında ilk tesislerin kurulmasına başlanmıştır¹²².

Ülkemizde ilk montajına başlanan araç, traktördür. 1950'den önceki yıllarda yurdumuzdaki traktör sayısı çok azdı. 1950'den sonra daha önceki yıllarda birikmiş döviz rezervleri kullanılarak bol miktarda traktör ithal edilmiş ancak bir süre sonra döviz rezervleri tükenince traktör montajına geçilmiştir. İlk montaj müsaadesi, 25 Haziran 1954 tarihinde, Amerikan firması olan Minneapolis Moline traktörlerine verilmiştir. Daha sonra Uzel, Türkiye Ziraat Donatım Kurumu, TOE (Türk Otomotiv entitüsü) ve BMC firmalarına traktör montajı müsaadesi verilmiştir¹²³.

¹²² O. S. Dikilitaş, a.g.t. ,s,122

¹²³ 50 Yılda Türk Sanayii, s. 392–393.

2.5. Devlet Su İşlerinin (DSİ) Kurulması

1939 yılında Nafia Vekâlet’ine bağlı olarak “Su İşleri Reisliği” kurulmuştur. Bu tarihten sonra su işlerinin önemi çok daha iyi anlaşılmış, su kaynaklarının tetkiki etütleri ve planlamaları ile su ölçümleri yapılmıştır. 1936 yılında çıkarılan “Çeltik Ekimi Kanunu”, 1943 yılında çıkarılan “Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu”, 1950 yılında çıkarılan “Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun”, 6200 sayılı DSİ Kuruluş Kanunu’nun öncüleri olmuştur.

Su İşleri Teşkilâtı 1953 yılında yeniden düzenlenmiş 18.12.1953 tarihinde kabul edilen ve 28.02.1954 tarihinde yürürlüğe giren 6200 sayılı kanun ile yetkileri arttırılarak, Bayındırlık Vekâleti’ne bağlı, katma bütçeli, tüzel kişiliğe sahip Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü kurulmuştur.¹²⁴ Ülkede sulama, yetersiz bir düzeydeydi. DSİ Genel Müdürlüğü kurulduktan sonra, (1954) sulama hizmetleri daha etkin bir şekilde ele alındı.¹²⁵ Dsi’nin görev alanları, akarsuların tanzimi ile büyük zararlara sebebiyet veren su baskınlarının önlenmesi, bataklıkların kurutulması suretiyle vatandaş sağlığının korunması ve yeni zirai sahalar kazanılması, yer altı sularından istifade edilmesi ve nihayet köylerimizin sıhhi içme suyuna kavuşturulması konularını içine almaktadır¹²⁶.

Maliye Bakanı Hasan Polatkan Su işlerinin faaliyetleri ve hedefleri ile ilgili olarak 19 Şubat 1960 günü TBMM’de yaptığı konuşmada: “Zirai kalkınma mevzuundaki maruzatıma nihayet vermeden önce, bu sahada son derece önemli bir yer işgal eden sulama ve su işlerine de temas etmek isterim. Bir taraftan topraklarımızı, ovalarımızı sel ve su afetlerine karşı muhafaza etmek, zirai istihsalı teminat altına almak, zirai mahsullerin kalitesini yükseltmek, sanayiye bol ve ucuz hammadde ve enerji temin etmek, diğer taraftan şehir, kasaba ve köylerimizi suların tahribatından kurtarmak, vatandaş sağlığını tehdit eden bataklıkları kurutarak bereketli ekim sahaları haline getirmek, köylerde yaşayan vatandaşlarımızı bol ve temiz içme suyuna kavuşturmak gibi son derece ehemmiyetli içtimai ve iktisadi meseleleri ihtiva eden su işleri; 1950 yılına kadar tamamıyla tabiat şartlarına terk olunmuş, sayısız meskûn bölgeler (Çukurova sık sık su altında kalırdı) zaman zaman sel ve su taşkınları afetine maruz bırakılmış, en zaruri ve beşeri bir ihtiyaç olan köy içme suları ise, tamamıyla ihmal edilmiştir.

¹²⁴ <http://www2.dsi.gov.tr/kurumsal/tarihce.htm>

¹²⁵ M, A, Demirer, a.g.e. ,s.38.

¹²⁶ O, S, Dikilitaş, a.g.t., s.431.

Demokrat Parti iktidarı, memleketimiz için hayati bir ehemmiyet taşıyan bu mevzuu, layık olduğu ciddiyetle ele almıştır. Geçen 9 yıl içinde sistemli ve programlı çalışmalar ve yapılan büyük yatırımlar sayesinde bir taraftan yurt topraklarını denizlere götüren veya kum çakıl yığarak örtüp ekilmez hale getiren, şehir ve kasabaları tehdit eden sellere karşı esaslı tedbirler alınmış, diğer taraftan yer altı ve yer üstü su kaynaklarının rasyonel bir şekilde halkın istifadesine arzı sağlanmıştır”¹²⁷.

Yine Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 19 Şubat 1960 günü TBMM’de yaptığı konuşmanın devamında, küçük su işleri ve içme suları ile ilgili olarak Köy sağlığı bakımından hayati bir ehemmiyet arz eden içme suyu mevzuu da hususi bir alakaya zamanımızda mazhar olmuştur. 1950 yılında 58 bin 101 köy ve mahallerin ancak 8 bin 809’unda içme suyu mevcut iken, son 9 yıl zarfında bütçelerden ayrılan 204 milyon liralık para ile temiz ve bol içme suyuna kavuşturulan köy ve mahalle sayısı 33 bin 564’e yükseltilmiştir. 1960 yılı bütçesi bu konuda yeni bir emsal teşkil etmektedir. Bu bütçe ile köy içme sularına yapımı sağlanmıştır.

Böylece köy kalkınması ve köy sağlığı konusunda hususi bir önem arz eden içme suyu davası, önümüzdeki birkaç yıl zarfında tamamıyla kontrol altına alınmıştır¹²⁸.

2.6. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu

Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, 1 Temmuz 1944 tarihinde kurulmuştur. Kuruluşun sermayesi 50.000.000 TL ve ödenmiş sermayesi ise 17.541.239 TL’dir.¹²⁹ Kuruluş gayesi; tarımda kullanılan her türlü alet, makine, araç ve gereçleri, ilaç ve ilaç maddeleri, kimyasal gübreler üretmek, damızlık iş ve irat hayvanları ile tohumluk temin ederek satmak, tamirhaneler kurmak ve bu işler için her türlü ticarî ve sınaî uğraşa girmek olarak tarif edilmiştir¹³⁰.

Kurumun 3460 Sayılı Kanunun 26. Maddesi hükmüne göre tesis edilmiş, tüzel kişiliğe sahip, "Adapazarı Ziraat Aletleri ve Makineleri Fabrikaları" kuruluşu vardır¹³¹. Tarımda lâzım olan donatımın gerçekleşmesi bakımından bu kurum, yeri kolayca doldurulamayacak bir kuruluş olmuştur.

Bu alanda uzmanlar tarafından tespit edilen belli başlı iki problem şöyledir:

¹²⁷ M, A, Demirer, a.g.e. ,s.43

¹²⁸ Mehmet Arif Demirer, a.g.e. ,s.44

¹²⁹ TBMM. T.D., IX. Dönem, 27 Haziran 1951, Birleşim 95, Oturum 1, c, 8, s. 420.

¹³⁰ 50 Yılda Türk Sanayii, s. 33.

¹³¹ TBMM. T.D. IX. Dönem, 27 Haziran 1951, birleşim 95,oturum 1, c, 8, s. 420

1-Tarım alanında çalışanların %95'i, donatımın önemini gereğince değerlendirmek kabiliyetinden mahrumdur ya da geleneklerine, menfaatlerine aldırmayacak kadar bağlıdır.

2-Tarım alanında çalışanların büyük çoğunluğu, mali güçleri iyi olmadığı için Ziraî donatım tedarik edecek malî güçten mahrumdur. Çünkü geliri asgarî geçime ancak yetmektedir. Donatım için bir ödeme yapabilmesi, gelirinin yükselmesiyle; fakat aynı zamanda bir harcama yapmaması ile mümkündür.

Her iki ana problemin çözümü; geniş teşkilatlı, çabuk kâr gayesi peşinde olmayan, makul şartlarla kredi vermek gücü olan bir kuruluşu zorunlu kılmaktadır. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, yukarıda açıklanan her iki şartı da yerine getirmek imkânına sahip olmuştur¹³².

Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, çiftçinin dostu devlet kuruluşudur. Pek çok görevi vardır. Tarımda kullanılan her türlü traktör, tarım iş makineleri, araç ve gereçleri, malzeme ve bunların yedek parçalarını imal ve tedarik ederek satmak, her çeşit kimyevi gübre, tarımsal mücadele ilacı ve bunların hammaddelerini ve yardımcı maddelerini imal, istihsal ve tedarik ederek satmak gibi birçok görev üstlenmiştir.

2.6.1. Ziraat Odaları ve Mesleki Örgütler

Çiftçilerin meslek kuruluşu olan ziraat odaları, mesleki hizmetleri görmek, tarım sektörünün her alanda genel menfaatlerine uygun olarak gelişmesine ve devletin tarımsal plan ve programlarının gerçekleştirilmesine yardımcı olmak, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak ve üreticiler arasında işbirliğini sağlamak amacı ile 1957 yılında çıkarılan, 6964 sayılı kanunla kurulan tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.

Ziraat odalarının görevleri, Kanun'da ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bir yörede ziraat odası kurulması ve çiftçilerin ziraat odasına kayıt olmaları hâlinde, aşağıdaki faaliyetleri gerçekleştirir:

- Tarım ve çiftçiyi ilgilendiren her türlü bilgi ve haberleri toplayacak; bu mevzuda her türlü inceleme, endeks, kendi çevrelerine ait istatistikleri yapacak ve yayımlayacak; bilgi ve kayıtları ilgililere verecektir.
- Mevzuat değişikliği yapılabilmesi ve yeni mevzuat çıkarılması maksadı ile Türkiye Ziraat Odaları Birliği'ne teklifte bulunacaktır.

¹³² Selahattin Özmen, *Türkiye'de ve Dünyada İktisadi Devlet Teşekkülleri*, s. 302-303.

- Köylerin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ait plân ve programların hazırlanmasında ilgili idare ve teşekküllerle işbirliği yapacak ve yardımcı olacaktır.
- Çiftçilere pratik bilgiler vermek üzere eğitici ziraat kursları, kış dershaneleri tesis ve konferanslar tertipleyecektir. Tarımsal eğitimi teşvik edecek, tarımsal öğretim ve eğitim sistemi hakkında görüşleri ve önerileri ilgililere bildirecektir.
- Ormanların korunması ve ağaçlıkların kurulması hususlarında halkı teşvik edecek ve telkinlerde bulunacak, ağaç ve orman sevgisini yayacaktır.
- Çiftçi kütüklerini tutacak, çiftçilere açılacak kredilere ve verilecek tohumluklara esas olmak üzere gerekli bilgiyi, kredi ve tohumluğu verecek kuruluşa bildirecek ve bunların yerlerinde sarf edilip edilmediğini yerinde inceleyecek ve takip edecek, sonuçlarını ilgili kuruluşlara bildirecektir.
- Modern tarım işletmesi kurmak isteyenlere yol gösterecek, bunların plân ve hesaplarını yaptıracak, kredi imkânını hazırlayacak, çiftçilerin her türlü tarımsal ihtiyaçlarının giderilmesini ve odaca temin edilecek uzman ve ustalardan üreticilerin parasız faydalanmasını eldeki imkânlar nisbetinde sağlayacaktır.
- Sergi ve panayırılar açacak, yarışmalar düzenleyecek, ürünlerin standartlaşmasına çalışacaktır.
- İlgililerin ve resmî makamların talebi üzerine meslek ihtilâflarında hakem olacak ve mahkemelere bilirkişi gönderecektir.
- Diğer meslek odaları ve kuruluşlarla tarımsal konularda işbirliği yapacaktır.

Ziraat odasının maddî imkânları yeterli olduğu takdirde:

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile işbirliği yaparak laboratuvar, müze, kulüp, kitaplık, seyyar sinema, ilâçlama ve tohum satış yeri, bitki ve hayvan hastalıkları ile mücadele tesisi, her çeşit ziraî ve sınaî tesis, fidanlık ve ağaçlık, damızlık ve numune ahır ve ağılı, aşım durağı, örnek ziraat işletmeleri açacak ve işletecek; sulama, kurutma, ağaçlandırma, toprak koruma ve verimliliğini muhafaza için tatbikat grupları kuracak ve işletecektir.
- Tarımsal amaçlı kooperatif kuracak veya ortak olacaktır.

- Yetenekli ve muhtaç çiftçi çocuklarını, ülke içi ve dışında ziraat okullarında oda hesabına okutacak, ihtisas ve staj için gönderecektir.
- Çiftçiyi aydınlatmak için meslekî yayınlar yapacaktır.

Bu görevler yanında, ziraat odaları şu faaliyetleri de yürütmektedir:

- Desteklemelerden gerçek çiftçilerin yararlanmasını sağlamak üzere, üyelerle ilgili belgeler düzenlenmekte ve üyelerin faaliyetleri takip edilmektedir.
- Başta biçerdöver tescili olmak üzere, üreticinin alet makine varlığına ait kayıtlar tutulmaktadır.
- Üreticilerin ihtiyacı olan gübre, tohumluk, ziraî ilâç, tarım alet makineleri ihtiyacı, odalara ait olan satış yerlerinde karşılanmakta ve yörede bu girdilerde bir fiyat dengesi sağlanmaktadır¹³³.

2.7. Tarım Kredi Kooperatifleri

Demokrat Parti Hükümeti'nin, tarım nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan küçük çiftçilerin, tarım sektöründe hızlanan makineli üretime geçme için uyguladığı başlıca strateji, küçük çiftçilerin kooperatifler içinde bir araya gelmelerini teşvik etmek ve bu kooperatifler aracılığı ile küçük çiftçilerin tarıma yönelik olarak açılan kredilerden hisse almalarını sağlamak için çeşitli çalışmaları olmuştur.¹³⁴

Başbakan Adnan Menderes, 30 Mart 1951 tarihinde, Meclis'te yaptığı bir konuşmada kooperatiflerin önemini izah ederek;

*"Memleket ekonomisinin gelişmesini bilhassa teşkilâtlanmada gören hükümetimiz, ilk plânda kooperatiflerimizi de ele almış, tarım kredi ve satış kooperatifleriyle icap eden çalışmaları yaparak lüzumlu kanun tasarılarını hazırlamaya başlamıştır"*¹³⁵ demiş ve Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi almayı yaygınlaştıran ve kolaylaştıran kanunlarla bu kooperatiflerin gelişimi de sağlanmış

Aşağıdaki Tablo.4'de görüleceği gibi özellikle 1950'den sonra Tarım Kooperatiflerinin sayısında büyük artışlar olmuş, yine bu tarihten sonra kooperatiflerce verilen kredi miktarları da hızla yükselmeye başlamıştır¹³⁶.

¹³³ <http://www.tarimkutuphanesi.com/>.

¹³⁴ O. S.Dikilitaş, a.g.t. , s.262

¹³⁵ TBMM. T.D. IX. Devre, 30 Mart 1951. Birleşim 58, Oturum 1, cilt 6, s.65

¹³⁶ S. Turgut, a.g.e. ,s.159.

Tablo 6. Tarım Kredi Kooperatifleri¹³⁷

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Üye Sayısı	TL
1950	900	438.410	225.800.000
1951	984	490.216	290.200.000
1952	1.187	617.353	414.600.000
1953	1.300	720.804	544.600.000
1954	1.356	773.739	549.700.000
1955	1.425	820.469	675.600.000
1956	1.488	881.639	694.200.000
1957	1.521	891.112	766.300.000
1958	1.546	904.127	870.800.000
1959	1.560	919.914	881.200.000
1960	1.572	937.896	1.000.700.000

Demokrat Parti hükümetlerinin tarıma verdikleri destek, Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısındaki artışta ve bu kooperatiflerin çiftçiye verdikleri kredi miktarlarındaki yükselişte, (% 400) daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır

2.8. Toprak Mahsulleri Ofisi

Toprak Mahsulleri Ofisi, 1938'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülen ve aynı gün kabul edilen kanunla kurulmuştur. Kurulmasının temel sebeplerinden biri, başta buğday olmak üzere gerektiğinde çeşitli hububat ve benzerlerinin alım ve satım işlerinin gerek üretici ve gerekse tüketici bakımından fiyatlarının düzenlenmesi, işlenmesi, ihracatının arttırılması, tarım mahsulleri fiyatlarının köylüyü korumaya yönelik olarak düzenlenmesi, ordu, okullar ve memleketin bazı fakir bölgeleri için zirâat mahsulleri biriktirmek maksadıyla kurulmuştur.

Ofis, işe başladıktan az sonra İkinci Dünya Savaşı çıkmış ve o şartlarda buğday kıtlığı yaşanmış ,Ofis toprak mahsullerini toplayabilmek için 18 Ocak 1940'ta Milli Korunma Kanunu uyarınca sert kararlar almıştır. Toprak mahsullerini devlete satma mecburiyeti, köylünün Ofis'e ve dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı nefretini arttırmıştır. Devlete verilecek mahsulün miktarları önceden tespit olunmuş, ailenin

¹³⁷ S. Turgut,a.g.e. ,s.159.

ihtiyaçları ve tohumluk için gerekli miktarlardan arta kalanın tümü devlete teslim edilmiştir. Birçok halde köylüler, evvelden tespit edilmiş miktarı bulabilmek için memurların baskısı ile eşyalarını satmak mecburiyetinde bırakılmıřlardır¹³⁸. 1950'den sonra Demokrat Parti, parti politikasının gereği olarak, Ofis vasıtası ile köylüyü, yüksek fiyatla ürün olarak memnun etmiřtir¹³⁹.

1950'de Ankara ve Haydarpaşa (İstanbul) İstasyon Silosun'dan başka hububat muhafaza ve depolama silosu yoktur¹⁴⁰. Bu yokluk; Demokrat Parti Hükümetleri zamanında hızla ortadan kaldırılmış, milyon liralık yatırım gerektiren bu programın uygulamasının ilk safhasında 14 betonarme silo, 70 elik silo, 1960 yılına gelinirken 14 betonarme silo ile, 390 adet elik depo ve kargir ambar tesis edilmiştir ¹⁴¹. Bu sayede 1950 yılında 411 bin tondan ibaret bulunan hububat istiap kapasitesi, 1 milyon 685 bin tona çıkarılmış, artış nispeti % 310 olmuřtur¹⁴².

Demokrat Parti programının, 57. Madde' sinde değinildiği gibi memleketimizde ziraat, diğer istihsal şubelerine nisbetle emek ve masrafa en az karşılık getiren iştir. Ziraat maliyet ve satış fiyatları arasındaki fark asgari derecededir. Çiftçinin sattığı, satın aldığı maddelere nispetle ucuzdur. Maliyetlerin yüksekliği, mahsullerin dış piyasaya arzını zorlaştırmakta ve üretimi baskı altında bulundurmaktadır. Bu sebeple, bir taraftan zirai maliyetlerin yükseltilmesine etkisi olan etkenlerle mücadele etmek, diğer taraftan zirai mahsullerimizin i ve dış pazar şartlarını iyileştirme çarelerini aramak yolları ile iftiyi bugünkünden daha çok kazanır ve daha fazla istihsal yapar bir hale getirmek, en esaslı gaye olarak benimsenmiştir. ¹⁴³ Buradan da anlaşılacağı üzere, çiftçinin ürettiği malın değerinde, alım ve satımı ile ilgili bir takım tedbirlerin alındığı görülmektedir.

Bu dönemde Ofis vasıtası ile çiftçiye dağıtılan tohumluk miktarı 1953 yılında 200 tona, Tarım Bakanlığı temizleme istasyonlarında temizlenen ve illanan tohumluk miktarı da 151.000 tona yükselmiştir. Çiftçiyi desteklemek amacı ile her tür ürünü alan Toprak Mahsulleri Ofisi, zaman zaman Meclis'te de tartışma konusu olmuştur. Demokrat Parti Hükümetlerinin zirâat politikasında çok önemli bir yeri olan Toprak Mahsulleri Ofisi'yle ilgili olarak, Başbakan Adnan Menderes, 20 Mayıs 1955 tarihli

¹³⁸ K. H. Karpas, *Türk Demokrasisi Tarihi*, s.101-102.

¹³⁹ O.S. Dikilitaş, a.g.t. , s.265

¹⁴⁰ ř. S. Aydemir, a.g.e. , s. 220.

¹⁴¹ 1960 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Layihası ve Bt Encümeni Mazbatası, s.24 <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d11/c012/tbmm11012041.pdf>

¹⁴² M. A. Demirer, a.g.e. , s,42.

¹⁴³ Demir Kırat Alfabeti; *Demokrat Parti Tüzük ve Programları*, s,137-138.

Meclis konuşmasında; “*Toprak Mahsulleri Ofisi'nin 600.000.000 Lira borcu kaldığını, bu borcun yarısından fazlasının silo, depo ve sair tesisler olarak karşılığının mevcut olduğunu söylemişti.*¹⁴⁴. Adnan Menderes konuşmasına devam ederek:

*Bir kıymetlendirme yapılacak olsa, Toprak Mahsullerinin mevcudu belki 600.000.000 Lirayı bulacaktır. Borç diye görünen o vahime (korkulan), tamamen ödenmiş bir sermaye olarak Toprak Mahsullerinin mevcudu halinde vatanda vazife görmektedir*¹⁴⁵ demiştir. Devletle çiftçi arasındaki en büyük kuruluş olan Toprak Mahsulleri Ofisi zarar da etse, çiftçiyi ayakta tutmakla görevli bir mahsül alım kuruluşu olarak, çok yakın yıllara kadar bu görevini yerine getirmiştir,

Toprak Mahsûlleri Ofisi'nin çiftçiyi ve tarımı destekleme programı çerçevesinde yapılan ödemeler oranı Demokrat Parti hükümetleri döneminde bir önceki döneme göre 10 kat artmıştır (Bakınız Tablo 5).

Tablo 7. T.M.O.'nun Destekleme Programı Çerçevesinde Yaptığı Ödemeler¹⁴⁶

Yıllar	Milyon (TL)
1949	100
1950	196
1951	332
1952	519
1953	756
1954	692
1955	464
1956	473
1957	819
1958	1.137
1959	1.022
1960	1.050

Toprak Mahsulleri Ofisi hakkında 1959 sonunda Meclis'e verilen bir raporda, 9 sene zarfında 14 betonarme silo, 390 adet çelik depo ve kargir ambar tesis edildiği, 1950 yılında ambarlar da dahil olmak üzere 411.000 tondan ibaret bulunan depolama kapasitesinin, bugün itibariyle 1.685.300 tona yükseldiği, artış nispetinin % 310 olduğu belirtilmiştir.

¹⁴⁴ TBMM. Z.C., X. Devre, 20 Mayıs 1955, inikat 55, celse 1, c, 11, s. 345.

¹⁴⁵ TBMM. Z.C., X. Devre, s. 346.

¹⁴⁶ TC.Merkez Bankası, Aylık Bülteni, Ankara, 1978.

Bunlara ek olarak; 1960 yılı başında 10.000 tonluk Aksaray Silosunun 1961 yılında da, 100.000 ton kapasiteli Mersin Silosunun, Avrupa'nın en büyük silosu olarak bitirileceği ve işletmeye açılacağı belirtilmiştir. Silo ve ambar inşaatı programı, Tekirdağ'da 20.000 ton kapasiteli betonarme silonun inşası ile tamamlanacaktı.¹⁴⁷

2.9. Ziraî Krediler

Demokrat Parti Hükümetleri, ziraî gelişmeye çok büyük önem vermiştir, iktidara geldikten sonra, ziraî gelişmenin önemli bir faktörü olan makinalı tarım yapabilmesi için köylüyü ziraî kredi kullanmaya teşvik etmiş ve kredileri cazip kılmıştır. Köylünün başta traktör olmak üzere ziraat alet ve makinelerine sahip olabilmesi için taksitli satış usulüne önem vermiştir. Köylülerden bu alet ve makinelere sahip olmak isteyenler, gayet basitleştirilmiş bir takım formalitelerle, Ziraat Bankası'ndan kredi almış ve kendi seçtikleri traktörlere tarım aletlerine ve römorklara sahip olmuşlardır. Konuya yaklaşımı bakımından yetkililerin gösterge olabilecek konuşmaları ve beyanları vardır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, 1 Kasım 1951 tarihinde Meclis'i açış nutkunda; Ziraat Bankası'nın 14 Mayıs 1950 tarihine kadar yurt çiftçisine yapmış olduğu yardım tutarının 319.000.000 Lira olduğunu hâlbuki bu yardımın 1951 yılı itibarıyla 207.000.000 Lira fazlasıyla 526.000.000 Lirayı bulduğunu söylemiş ve Bankanın başta gıda maddeleri olmak üzere millî sanayimizin ham maddelerini teşkil eden mahsullere de 80.000.000 Lira fazlasıyla, 200.000.000 Liralık sürüm ve satış kredisi açmak suretiyle çiftçi malının piyasada korunmasına hizmet ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁸

Başbakan Adnan Menderes de, 19 Nisan 1954 tarihinde Meclis'te yaptığı konuşmada, bu hususta daha açık ifadelere yer vererek; ziraatta ve üretimde kredinin büyük önemi olduğunu, halkın daha fazla kazanması için krediye ve bilhassa ziraî krediye hükümet ve devlet olarak büyük ehemmiyet verildiğini belirtmiş ve 1950 senesinden beri bu yolda önemli adımlar atıldığını söylemişti¹⁴⁹. Adnan Menderes aynı konuşmasında:

İktidar'ının, 1949 senesinde ziraî kredi kullanımının 330.000.000 Lira seviyesinde devraldığını, üç sene zarfında, köylüye ve çiftçiye ne kadar ehemmiyet

¹⁴⁷ T.B.M.M. Z.C., 1960 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, s. 33. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d11/c012/tbmm11012041.pdf>

¹⁴⁸ Osman Sait Dikilitaş, s.260

¹⁴⁹ TBMM. Z.C., IX. devre, 19 Nisan 1954, inikat 66, celse 1, c, 28, s. 456-457.

verdiğinin delili olmak üzere, kredi kullandırma miktarını 1.216.000.000 Liraya çıkardığını ifade etmiştir, Muhalefetin köylüye lüzumsuz para veriliyor, köylü borçlandırılıyor ve banka, borç para vermek suretiyle köylü, bizatihi kendisini tehlikeye atıyor gibi tenkitlerine de cevap veren Adnan Menderes¹⁵⁰.

Bu sözlere inanılmaması gerektiğini, eğer bir ülkede banka yoksa veya bankalar gelişmiyorsa, o ülkede banka disiplini yaratacak olan ahlâkın eksik olduğunun anlaşılabileceğini, akıllı insanların aldıkları parayı faydalı işlerde kullandıklarını, Anadolu'da herkesin ürününü sattıktan sonra, gidip bankaya olan borcunu ödediğini söylemiştir. Menderes konuşmasını:

*"Bankalar hesabını bilir müesseseler. Millet alıyor, kazanıyor ve iade ediyor... Memleketimizi diğer muasır medenî memleketlerin seviyesine ulaştırmak ve çıkarmak için bilgiye, malûmata, tekniğe ve aynı zamanda bugünkü mevcuda nazaran daha bol sermayeye ihtiyacımız vardır"*¹⁵¹ sözleri ile bitirmiştir.

Demokrat Parti Hükümetleri döneminde, ziraat sektörünün hem siyasî hem de iktisadî açıdan önem kazanması ile Ziraat Bankası'nın kredi politikası da etkilenmiş, bankanın verdiği kredi miktarı 1948-1958 yılları arasında on misli artmıştır. Özellikle kooperatiflerde bir araya gelen küçük üreticilerin krediye ulaşma imkânlarının artması da köylü kesiminin lehine bir gelişme olmuştur.

Ziraat Bankası Genel Müdürü Mithat Dülge, bir basın toplantısında: İçinde bulundukları 1951 yılı itibariyle faaliyet programına göre ziraî kredi miktarının 1950 yılının programında tesbit edilen 400.000.000 Liraya karşılık, 615.000.000 Liraya yükseltildiğini ifade etmiş ve ayrıca herhangi bir spekülâtörün tazyiki altında, çiftçinin elindeki mahsulü değerinden düşük fiyata satmaması için onun rehin edilmesi mukabilinde Ziraat Bankası'ndan ve kooperatiflerden avans almalarının sağlandığını söylemiştir.¹⁵² Banka'nın kredi politikası hakkında da bilgi vermiştir.

Yine ziraî kredilerle ilgili olarak Mithat Dülge, 1954 senesinde Milletlerarası Ziraî Kredi Kongresi'nde yaptığı konuşmada; Ziraat Bankası'nın dört seneden beri hükümet tarafından alınan tedbirlere paralel olarak, bu sahada ciddi, büyük adımlar atmayı başardığını ve hükümetin uzun seneler nihayetinde, ancak 350.000.000 Lirayı bulmuş olan bir kredi hacmini sistemli, muayyen bir plâna istinat ettirmesini, kısa bir

¹⁵⁰ TBMM., a.g.z.c., s. 457.

¹⁵¹ TBMM., a.g.z.c., s. 457.

¹⁵² Hürriyet, 14 Ekim 1951.

müddet içinde 1.500.000.000 Liraya çıkarmasını bildiğini söylemiştir.¹⁵³ Bu ifadeler, kredi artışlarından duyulan memnuniyetin ifadesi olmuştur.

Tablo 6'da, 1949-1960 yılları arasındaki dönemde, yıllara göre zirai kredi kullanımındaki artış sayısal olarak verilmektedir. Demokrat parti hükümetinin, tarım ve çiftçiye verdiği destek bakımından önemli gelişmelerin olduğu bu dönemde, kredi kullandırma oranında %750 artış olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Ziraat Bankası Tarım Kredileri¹⁵⁴

Yıllar	Kredi Miktarı (Milyon TL)
1949	337
1950	412
1951	646
1955	1.558
1958	2.161
1959	2.313
1960	2.392

2.10. Toprak ve İskân Durumu ve Tapu Kadastro İşleri

Demokrat Parti Hükümetleri zamanında, toprak ve iskân işlerine de ağırlık verilmiştir. Toprak ve iskân işlerinin yıllar içerisinde değişik isimler altında ve değişik bakanlıklara bağlı olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. 8 Kasım 1923'te, İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuş, 2 Aralık 1924'te ise bu bakanlık kaldırılmış, iskân işleri bir genel müdürlük şeklinde, İçişleri Bakanlığı'na, daha sonra da bir şube müdürlüğü olarak Nüfus Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Bu durum, 18 Kasım 1934'e kadar böyle devam etmiştir. Bu tarihte ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlanmıştır. Bakanlık, bu işleri 20 Mart 1950'ye kadar çokta aktif olmayan bir şekilde sürdürmüş, bu tarihten itibaren toprak ve iskân işleri bir genel müdürlük halinde Toprak İşleri Genel Müdürlüğü ile birleştirilerek, Zirâat Bakanlığı'na bağlanmıştır.¹⁵⁵

¹⁵³ Zafer, 23 Eylül 1954.

¹⁵⁴ Serdar Turgut, a.g.e. ,s.161.

¹⁵⁵ O. S. Dikilitaş, a.g.t, s.267

9 Mayıs 1951'de ise Ziraat Bakanlığı'ndan da alınan Genel müdürlük Başbakanlığa bağlanmıştır. 9 Mayıs 1958 tarihine kadar bu statüde kalmış, idarenin en verimli dönemi bu dönem olmuştur. 9 Mayıs 1958 tarihinde Başbakanlıktan alınan idare bundan sonra uzun yıllar İmar ve İskân Bakanlığına bağlı olarak çalışmıştır¹⁵⁶.

Demokrat Parti, tapu ve kadastro alanında da önemli çalışmalar yapmıştır. 1950'ye kadar tapulama kanunu çıkmamış olup, 1950'den evvel çıkan kanunlar da yalnız kasabalar ve şehirler için geçerlidir. Daha evvelki kanun, Tahriri Arazi Kanunu'dur.

1950 senesine kadar arazi olarak şehir ve kasabalardaki arazilerin dışındaki araziler, ölçümle değil, yazarak arazi tahsis etmek suretiyle tahmine dayanılarak yapılmıştır. Yani ölçüm yapmadan köylünün beyanı ile göz kararı tahmini miktarlar yazılmıştır. Hiçbir arazinin tapusu köylüye verilememiş, köylü vatandaşların arazilerinin tapusunun verilmesi, 1950'li yıllarda Demokrat Parti zamanında mümkün olmuştur.

Halk Partisi iktidarı, 1950 senesinde bir kanun çıkarmış fakat tabidir ki, iktidarın değişmesiyle Demokrat Parti hükümetleri tarafından uygulanmıştır . Halk Partisi'nin 1950 senesine gelinceye kadar arazi kadastro su üzerinde durmamasının sebeplerinden biri de, arazinin kıymetinin olmayışdır.

Demokrat Parti Konya milletvekili Mustafa Bağrıaçık bu konuyla ilgili olarak:

*“Arazi vergisi vermemek için vatandaşlar tahriri araziden (arazi sayımında) arazi kaçırdılar. Bizim arazimiz yok derlerdi ve yahut 100 dönümlük yeri 1 dönüm olarak gösterirlerdi. 1950'den sonra arazilerin kıymetlenmesi karşısında, bir an evvel arazilerini tespit ettirip, tapularını almak istemişlerdir”*¹⁵⁷ diyerek konu hakkında bilgi vermiştir.

Cumhuriyet sonrası, 865 Sayılı Kanunla şehirlerde birtakım kadastro faaliyetine girişilmiş ve 27 senede (1950'ye kadar) bazı şehirlerde kadastro yapılmıştır. 5062 Sayılı Kanunla da, 1952 senesinin Nisan ayında, Tapu ve Kadastro Teşkilâtı faaliyete geçirilmiştir¹⁵⁸.

Başbakan Adnan Menderes, 24 Şubat 1957'de Meclis'te yaptığı konuşmada konuya şöyle değinmiştir; Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıl içerisinde 700.000 parselin işlemini bitirmiştir. Demokrat Parti 6 senede (1950-1956 arası) 2.000.000 parsel işlem

¹⁵⁶ Ş. S. Aydemir, *İkinci Adam*, c, 3, s. 316-317.

¹⁵⁷ TBMM. Z.C. XI. devre. 24 Şubat 1960, inikat 46, celse 2, cilt 12-2,s.377.

¹⁵⁸ TBMM. a.g.z.c., s. 375.

tamamlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin parsel ve arsa dağılım işleri için ayırdığı bütçe 20 senede toplam 6.000.000 Lira dır.¹⁵⁹ *"Biz ise vazifeyi aldığımız zaman işin ehemmiyetini takdir etmişiz. Bunun içtimâî bir dert olduğunu, iktisadî bir takım mahzurlar taşıdığını takdir ederek, derhal harekete geçmişiz ve tahsisatı süratle arttırmak suretiyle 40.000.000 liraya çıkarmışız"*¹⁶⁰.

1950'den önceki devre ile, 1950-1960 arasında yapılanları karşılaştıran Devlet Bakanı ve Rize milletvekili İzzet Akçal da, 24 Şubat 1960 tarihli Meclis konuşmasında durumu şöyle ifade etmiştir: 1923'ten, 1950 senesine kadar, 25 senelik bir devre içinde 17 vilâyet, 11 kaza, 214 nahiye ve köy ile 21 müstakil çiftlikte şehir kadastro yapılabilmektedir. 23.614 gayri menkulün tapu kütükleri tamamlanabilmektedir; 1950'den 1959 senesine kadar ise 9 vilayet, 11 kaza, 5 nahiye ve köy ile 5 müstakil çiftliğin kadastro tamamlanmıştır. 282.809 parselin tescilleri yapılmıştır. Halen 23 vilayet, 23 kazada kadastro faaliyeti devam etmektedir. 1959 yılının sonuna kadar 4.097 köyde 2.743.815 dönüm fotogrametri metoduyla ve 42.282.125 dönüm arazi klâsik metotla kadastro yapılmıştır.

45.025.940 dönüm miktarında 3.982.034 parselinde tapulanması tamamlanmış ve tapu sicilleri tesis edilerek senetleri sahiplerine verilmiştir.

Ayrıca tapu ve kadastro işleri ile ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir:

*"Memleket topraklarının % 60'ı tapusuz tasarruf edilmektedir. Bu hal birçok ihtilâf ve davaların mevzu olmaktadır. Memleketimizin tapulanması gereken arazisinin yüzölçümü 540.000 kilometrekare gibi geniş bir sahadır. Tapulama Kanunu'nun yürürlüğe girdiği tarihten bu yana, ancak 45.000 kilometrekare sahanın tapulanması yapılabilmektedir"*¹⁶¹.

2.11. Topraksız Çiftçiye Toprak Dağıtımı

Demokrat Parti'nin bu programının bir amacı da yurt topraklarının sürekli olarak işletilmesini sağlamak, çiftçilerimizin geçimlerini temin edecek ölçüde araziye sahip kılmak, bu maksatla topraksız çiftçiye toprak dağıtımı ve köy hükmü şahsiyetine mera tahsisi işlerine hızla devam olunmaktadır¹⁶².

¹⁵⁹ TBMM. Z.C., X. devre, 24 Şubat 1957, Inikat 45, celse 3, c, 17-2, s. 710.

¹⁶⁰ TBMM. a.g.z.c., s. 710.

¹⁶¹ TBMM. Z.C., XI. devre, 24 Şubat 1960, Inikat 46, celse 2, c, 12-2, s. 378.

¹⁶² M.DEMİRER, a.g.e. s.40.

27 Mart 1950 tarih ve 5618 Sayılı kanunla da, büyük toprak sahipleri lehine yeni düzenlemeler yapılarak¹⁶³ istimlâk sınırı 500 dönümden, 5.000 dönüme çıkarılmıştır.

Cumhuriyet döneminde daha önce de toprak reformu kanunları kabul edilmiş, bunların kapsamı, etkisi ve uygulaması sınırlı olmuştur. Fakat 1945 kanunu farklıdır. Kanunun amacı, birinci maddesinde belirtildiği gibi toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçilere toprak, araç vermek ve yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamaktır. Maksat, bu gibi köylülere yirmi yıl vadeli, faizsiz geliştirme kredisi ve diğer maddî yardımlarla birlikte toprak vermektir. Bu toprak, kullanılmayan devlet toprağından, vakıflardan, belediye ve diğer kamusal topraklardan, ıslah edilmiş araziden, sahipsiz topraklardan ve özel kişilerin kamulaştırılmış topraklarından sağlanacaktı ve 500 dönümü aşan bütün şahsî mülk topraklar istimlâk edilebilecekti. Toprak dağıtımı, 1947'de devlet ve vakıf topraklarından başladı ve 1950'ye kadar ancak birkaç bin dönüm dağıtılabildi.¹⁶⁴

1945 ve 1950 yılı kanun değişikliklerinden sonra da, 27 Mayıs 1955 tarihinde, 6603 Sayılı Kanun ile bazı değişiklikler yapılmadı 5618 Sayılı Kanun'un 41'inci maddesine; lüzum görülen bölgelerden topraksız ve az topraklı çiftçilere uygun görülecek yerlerde, istekleri üzerine norm dahilinde toprak verilmesi cümlesi ilâve edilmiş ve 43'üncü Madde'de yapılan değişikliklerle de, daha önce sahip olduğu arazinin tümünü veya bir kısmını elden çıkaranların bu kanundan faydalandırılması yoluna gidilmiş, 44 ve 55. maddelerde yapılan değişikliklerle de, küçük çiftçilere kolaylık sağlayan düzenlemeler yapılmıştır.

Demokrat Parti Hükümetleri toprak reformu uygulamasına büyük hız vermişlerdir. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, 1 Kasım 1952 tarihli Meclis'i açış nutkunda bu konuyla ilgili olarak:

*"Toprak dağıtımının amacının çiftçiliği meslek edinen vatandaşların aileleriyle birlikte geçinmelerini sağlayacak ve emeklerini değerlendirecek araziye sahip olmalarıdır. 1950 yılı ilk yarısına kadar 17 toprak komisyonu faaliyetleyken, bugün 1952 yılında bu komisyonların adedi 64'e çıkarılmıştır"*¹⁶⁵. bilgisini vermiştir.

Yine Celâl Bayar aynı konuyla ilgili 24 Nisan 1954 tarihinde Diyarbakır'da yaptığı konuşmada: *"...Bu husustaki prensibimiz şudur; Devlet elinde bulunan araziye*

¹⁶³ Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, Ankara 1976, s. 117.

¹⁶⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1988. s. 467-468.

¹⁶⁵ T.B.M.M. T.D., IX. dönem, 1 Kasım 1952, birleşim 1, oturum 1, cilt 17, s.12.

tereddütsüz vatandaşlarımıza dağıtmaktayız ve dağıtmakta devam edeceğiz"¹⁶⁶. demiştir.

Demokrat Parti döneminin aynı zamanda makineleşmenin ortaya çıktığı bir dönem olduğu hatırlanacak olunursa, bu dönemde toprak dağıtımının bir amacının da tarım kesiminde ortaya çıkan işsizliği azaltmak olduğu söylenebilir.¹⁶⁷

Başbakan Adnan Menderes de, toprak dağılımı konusu ile ilgili 24 Mayıs 1954'te Meclis'te yaptığı konuşmasında: *"Toprak dağıtımı ve tapulama işlerinde çalışmaların daha hızlanması için ne gibi metot değişikliklerinin yapılması ve idarelerin teknik cihazlarla teçhizi sayesinde daha süratli ve daha müspet neticeler alacağına değinmektedir"*¹⁶⁸.

Adnan Menderes, 24 Ağustos 1956 tarihli Meclis konuşmasının devamında ise ; *"Toprak dağıtımı meselesinde imkânların sınırlı ve mevcut toprakların az olduğunun iyice bilinmesi gerektiğini, toprak dağıtımının bu tempo ile devamı halinde on sene sonra, yirmi sene sonra, vatandaşın başka üretim sahalarına sevk edilememesi halinde ve topraktan başka geçinme vasıtası olmayan vatandaşları sadece toprak dağıtımı şekliyle güçlendirmek zihniyetiyle hareket edilecek olunursa, sorunun tamamen halledilemeyeceğini söylemiştir"*. Aynı konuşmada sözlerine devam ederek, *"Yoksa, zannedildiği gibi, bugün Türkiye'de el atıp, istenilen toprağı verecek durumda değiliz. Birçok vatandaşımız kendi buldukları yerlerde toprak mevcut olmamasından dolayı topraksız bir haldedirler"*¹⁶⁹. Diyerek çiftçiyi topraklandırma kanunundaki zorluk ve sonuçlara da değinmiştir.

Demokrat Parti Hükümetleri döneminde çiftçiyi topraklandırma (toprak tevzii, toprak reformu, toprak dağıtımı) konusunda, önceki dönemlere göre çok daha fazla mesafe alınmıştır. Toprak kanununun yürürlüğe girdiği 1947 yılından itibaren kanunda 50 komisyon ile çalışılması belirtilmiş olmasına rağmen, 1960'a gelindiğinde komisyon adedi 80'dir.

Topraksız çiftçilerin topraklandırılmasında ilk plânda, hazine arazisi ile köy ortak mallarının ihtiyaçtan fazlası ve bataklık halindeyken kurutulup zirâat arazisi haline getirilen topraklar ile orman rejimi dışarısına çıkarılan topraklar dağıtılmıştır. Ayrıca hazine arazisinin bulunmadığı yerlerde, toprağı muhtaç çiftçinin ihtiyacını

¹⁶⁶ Celâl Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri, s. 345.

¹⁶⁷ Zeki Çevik, *"Cumhuriyet Türkiye'sinde Toprak Reformu ve Uygulamaları"*, *Türkler Ansiklopedisi*, C.17,s,677-689

¹⁶⁸ T.B.M.M. Z.C., X. devre, 24 Mayıs 1954, inikat 3, celse 1, cilt 1-2, s. 30.

¹⁶⁹ T.B.M.M. Z.C., X. devre, 24 Ağustos 1956, inikat 98, celse 1, cilt 13-2, s. 641.

karşılama üzere özel idareye, belediyeye, vakıflar idaresine ve nadiren şahıslara ait araziler istimlak olarak dağıtımı gerçekleştirilmiştir. 1960'a kadar istimlak olunan arazinin miktarı, 22.400 dönümü özel şahıslara ait olmak üzere, 698.338 dönüme yükselmiş ve istimlak edilen arazilerin tamamının bedelleri ödenmiştir.

1951-1960 yılları arasında, üreticiye dağıtılan toprak alanlarının toplamı 16.300.911 dönümü bulmuştur.¹⁷⁰ Bu sayede, 1950 zirâat sayımına göre kendi toprağını işleyen ailelerin sayısı 2.300.000 iken, bunda % 35'lik bir artış sağlanmış ve 3.100.000 dolayındaki aile kendi toprağını işler hale getirilmiştir.

Bu konu ile ilgili başka istatistiklere bakacak olursak ; 1963 tarım sayımı neticelerine göre topraksız aile sayısı 309.000 çiftçi ailelerine oranı % 8,8'dir. 1-100 dönüm toprağa sahip aile sayısı 3.000.000 çiftçi ailelerine oranı % 76, işlediği alan 11.000.000 hektar toplam işlenen alana oranı % 35,8'dir. 100-200 dönüm toprağa sahip aile sayısı 280.000 çiftçi ailelerine oranı % 9, işlediği alan 3.500.000 hektar, toplam işlenen alana oranı %21'dir. 200-500 dönüm toprağa sahip aile sayısı 94.000 çiftçi ailelerine oranı % 3, işlediği alan 2.500.000 hektar, toplam işlenen alana oranı % 15'tir. 500 dönümden fazla aile sayısı 15.915 çiftçi ailelerine oranı % 0,52, işlediği alan 2.100.000 hektar, toplam işlenen alana oranı % 12,4'tür¹⁷¹.

¹⁷⁰ Duran Taraklı, a.g.e., s. 117.

¹⁷¹ Çağlar Keyder, *Türk Tarımında Küçük Meta Ürünlerinin Yerleşmesi (1946-1960)*, Ankara 1988, s. 109.

Tablo 9. Toprak Dağıtımı¹⁷²

Yılı	Dağıtım Yapılan Köy Adedi	Topraklandırılan Aile Sayısı	Dağıtılan Arazi Dönüm(1000 metrekare)	Borçlandırma Bedeli (TL)	Köy Hükûmî Şahsiyeti Adına Tahsis Edilen Mera dönüm (1000 metrekare)
1947	29	1.427	49.086	-	-
1948	110	4.333	238.656	-	-
1949	148	8.359	389.212	-	-
1950	333	18.589	820.194	7.391.648	422.196
1951	333	19.034	1.031.685	5.610.301	1.074.311
1952	487	39.198	1.661.222	13.463.618	1.265.491
1953	508	39.243	2.097.854	17.292.395	1.193.228
1954	475	43.490	2.423.802	20.871.586	1.004.451
1955	354	36.015	1.809.093	22.018.548	1.090.874
1956	339	35.491	1.945.526	26.396.877	1.382.130
1957	310	29.761	1.528.890	18.037.940	1.461.006
1958	586	33.484	1.483.265	26.641.654	1.657.497
1959	360	27.756	1.259.056	23.841.328	1.442.570

Tablo 7’de görüldüğü gibi, 1950-1959 yılları arasında toprak dağıtılan köy adedi 4.085, topraklandırılan aile sayısı 322.061, dağıtılan arazi miktarı 16.060.587 dönüm, köye tahsis edilen mera miktarı 11.993.754.000 metrekaredir.

Komasyon raporlarında da; 1958 yılı sonuna kadar 3.392 köyde 298.413 çiftçi ailesine 15.576.336 dönüm toprak dağıtıldığı ve köy manevî şahsiyetine 10.128.988 dönüm mera tahsisinde bulunulduğundan ve buna mukabil, 1950 yılına kadar ancak 620 köyde, 37.996 çiftçi ailesine 1.302.704 dönüm toprak dağıtıldığı ve 422.196 dönüm mera tahsis edildiğinden bahsedilmektedir.”¹⁷³ denilmektedir.

2.12. Örnek Köyler Kurulması

Demokrat Parti döneminde, özellikle üretimi artırmak ve köylüyü üretime teşvik etmek için örnek köyler kurulması düşünülmüş, bu amaçla bu dönemde topraklandırma faaliyetleri yanında, topraksız veya az topraklı çiftçilere kuruluş onarma kredisi karşılığı olarak yapı ve tesisleri meydana getirmek ve çevresinde örnek teşkil etmek üzere köyler kurulmasına da başlanmıştır. Buna örnek olarak, Konya Ereğli'nin Zengen köyünde 100 hanelik bir köy kurulmuş ve ihtiyaçlarına yetecek miktarda toprak verilmiştir. Ayrıca Konya Yunak kazasının Alibey Yaylası'nda 139 ve Samsun'un

¹⁷² 1959 İstatistik Yıllığı, s.250.

¹⁷³ T.B.M.M. Z.C., 1960 yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyhası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, cilt 12-1, s. 92. <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d11/c012/tbmm11012041.pdf>

Avut ormanları içerisinde 168 hanelik örnek köyler kurulması çalışmaları ele alınmıştır¹⁷⁴.

2.13. Arazi Islahı

Türkiye nüfusunun 1955 sayımına göre 24.064.763 olması ve ileriki yıllarda daha da artacağı düşünülerek ileriye dönük çalışmalar yapılmıştır. Zirâate elverişli toprakların gün geçirmeden elde edilmesi, özellikle bataklık alanların islah edilip tarıma elverişli hale getirilmesine çalışılmış ve aynı zamanda entansif (Sulama,gübreleme,kaliteli tohum kullanma ve makineleşmenin kullanıldığı yöntemdir) bir ziraat sisteminin kurulması için ilgili kurumların Avrupa Konseyi İskân Fonu'ndan temin etmiş olduğu ve edeceği kredilerle satın alınan makine ve ekipmanlarla, kendi bünyesinde arazi islah işlerine büyük bir önem verilmiş ve yeniden teşkilâtlanma ve eleman yetiştirmek yoluna gidilmesi çalışmaları yapılmıştır¹⁷⁵.

2.14. Meraların Durumu

Demokrat Parti hükümetlerinin ziraî gelişmeye önem vermesi ve makineleşme ile beraber zirâi sahaların artışı, meraları azaltmıştır. 1950-1960 yılları arasında meralar 40.000 hektardan, 28.000 hektara gerilemiştir. Meraların azalması konusu muhalefet partisince Meclis'te gündeme getirilmiş, muhalefet, meraların daralmasının hayvancılığı olumsuz yönde etkilediğini dile getirmiştir¹⁷⁶.

Başbakan Adnan Menderes de, 18 Şubat 1953 tarihli Meclis konuşmasında: *"Meraların daralması yüzünden hayvanların çok eksildiğini ve tamamının eksilme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu söylenilmektedir eskiden çok geniş arazinin tamamen boş olduğunu ve çok az miktarda hayvana ayrıldığını, şimdi ise arazinin geniş ölçüde zirâata açılması suretiyle kıymetlenmesinin bu durumu değiştirdiğini söylemiştir"*. Adnan Menderes aynı konuşmasında:

"Fakat bugünkü hayvan mevcudumuz, bundan evvelki hayvan mevcudumuzun altında değildir. Hesap edildiği takdirde hayvan servetimizin bugün fazla olduğunu ve fazlalaşmaya devam ettiğini söylemek yerinde olur" diyerek meraların azalmasına rağmen hayvancılığın olumsuz etkilenmediğini ifade etmiştir¹⁷⁷.

¹⁷⁴ O. S. Dikilitaş, a.g.t, s.272.

¹⁷⁵ O. S. Dikilitaş, a.g.t, s.272.

¹⁷⁶ Şevket Süreyya Aydemir,a.g.e., s. 226.

¹⁷⁷ T.B.M.M. T.D. X. dönem, 18 Şubat 1953, birleşim 46, oturum 1, cilt 20-2, s. 438.

2.15. Demokrat Parti Dönemi Tarım Sanayi

Türkiye Tarım ve Sanayi sektörleri birbirleri ile bağlantılı olarak gelişmelerini sürmüşlerdir ve bu iki sektör de ülkenin ekonomisinin temelini oluşturmuştur

Türkiye’de tarım sektörü büyük bir potansiyele sahip olup, ülke kalkınmasına değişik yollardan katkı yapmaktadır bunlar ; ülke nüfusunun zorunlu gıda maddeleri ihtiyacını karşılaması, sanayi sektörüne ham madde sağlaması, sanayi ürünlerine talep yaratması, ulusal gelirin ve dış satımına katkıları olarak söylenebilir.

Demokrat parti döneminde Türkiye’nin sanayileşme süreci ve tarıma dayalı sanayiler incelendiğinde, izlenen sanayileşme ilkelerini 1950 yılında iktidara gelen demokrat parti programlarının yönlendirdiği görülmektedir.

Demokrat Parti Programının 43. Maddesine göre “iktisadi hayatta özel kuruluş ve sermayenin faaliyeti esastır. Onun için özel kuruluş ve sermayenin serbest ve güvenle çalışma şartları ve yeni iş alanları sağlanmalıdır” görüşü vardı.

Ancak temel sanayilerin ve alt yapıların kurulması devletin faaliyetleri olarak belirlenmişti.

Programın 47. Maddesi tarıma dayalı sanayiye ilgilendirmekteydi. Bu maddeye göre “yerli hammadde kullanacak, toplumun zorunlu gereksinimlerini karşılayacak, geniş istihdam olanakları sağlayacak, dünya pazarlarına göre verimli çalışacak sanayi ile tarım ürünlerine dayalı sanayiler ve ulusal ekonomi bakımından korumasına gerek görülen küçük sanayi devletçe korunup, özendirilecektir.” denilmekteydi 1951 Yılında Dünya Bankası tarafından hazırlanıp hükümete sunulan ve “Baker Raporu”¹⁷⁸ diye anılan raporun önerileri 47. Madde ile aynı paraleldeydi

47. Maddeye uygun olarak ABD’den getirilen uzmanlara et endüstrisinin durumu incelenilerek hazırlanan raporda et sanayinin kurulmasına karar verilmiş ve 1952 yılında Et ve Balık Kurumu kurularak faaliyete geçmiştir¹⁷⁹.

1957 yılında kabul edilen ve 30 Haziran 1957 tarihinde yürürlüğe giren 6973 sayılı kanunla Sanayi Bakanlığı kurulmuştur. Aynı kanunun 10.Maddesiyle İktisad Bakanlığı kurulmuş¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Uluslararası imar ve kalkınma bankası tarafından James Barker Başkanlığında bir gruba Türkiye ekonomisi hakkında hazırlatılan, mali istikrarı, özel kesimin gelişmesine uygun bir ortamın oluşturulmasını ve tarımın gelişmesine özel bir önem verilmesini öneren 1951 yılında yayımlanan rapor.

¹⁷⁹ Anonim, 1991.

¹⁸⁰ 50.Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara,1973,s.15.

Tarım sanayi kolları; şekerli gıda maddeleri, kuru çay, et ve süt ürünleri, un ve unlu besinler, sebze ve meyve konserveçiliği, meyve suları, bitkisel yağ üretimi gibi sanayi faaliyetlerini içerir.

2.15.1. Şeker Üretimi

Türkiye’de I. Dünya savaşı yıllarında yokluktan dolayı, çayların şeker yerine kuru üzüm veya pekmezle içildiği bilinmektedir. O Yıllarda Türkiye’de şeker üretimi pek yaygın değildi, tüketilen şekerin çoğu Avrupa’dan ithal edilmekteydi.

Bu yıllarda Ödeme Güçlüğü sebebi ile 1914-1918 yılları arasında ülkeye 8 bin ton şeker ithal edilebilmiştir. 1926 yılında Uşak ve Alpullu (Kırklareli) Şeker fabrikaları özel teşebbüs tarafından işletmeye açılmıştır. Devletin katkısı ile 1933 yılında Eskişehir, 1934 yılında da Turhal (Tokat) şeker Fabrikaları işletmeye açılmıştır. Şeker fabrikalarının çalışmalarını daha aktif hale getirmek için şeker fabrikaları tamamen devletleştirilmiştir ve 1934 yılında Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. kurulmuştur. Bu kuruluş şekerin üretilmesinden pazarlanmasına kadar her türlü çalışmayı yapmakla sorumlu sayılmıştır¹⁸¹.

Uşak ve Alpullu Şeker fabrikalarının 1927 yılındaki üretimi 5.000 tondur. 1937 ve 1938’de 4 şeker fabrikasının toplam üretimi 42.000 tondur. Şeker sanayinde Cumhuriyet Halk Partisi döneminde 4 şeker fabrika açılmıştır, bu sayı Demokrat parti Hükümetleri döneminde 16-17 fabrikaya çıkmıştır. Bir zamanlar şeker vesika ile alan Türk halkı, bol şekere kavuşmuştur¹⁸².

Demokrat parti döneminde kurulan şeker fabrikalarının bir özelliği de, fabrikaların sermayesine köylünün ve üreticinin ortak olmasıdır. Böylece pancar ekicileri hem sattıkları pancardan gelir elde etmişler, hem de şeker satışından sonra, umumi satıştan kar almışlardır. Demokrat parti yöneticileri Şeker sanayinin geliştirilmesi konusunda çok kararlıdır. Öyle ki, ardı ardına açılış ve temel atma törenlerinin birbirini izlediği günler olmuştur, örneğin 13 Eylül 1953’te Konya Şeker Fabrikası’nın temeli atılmış 21 Eylül 1954’de Amasya Şeker Fabrikası işletmeye açılmış, 22 Eylül 1954’te Erzurum Şeker fabrikasının temeli atılmıştır¹⁸³.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 19 Nisan 1954 tarihli susurluk Şeker Fabrikası’nın temel atma törenindeki konuşmasından şekerin üretiminin önemini anlatarak; Demokrat

¹⁸¹ 50 Yılında Türk Sanayi, s.97.

¹⁸² Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes’in Dramı (1899-1960)*, s.232.

¹⁸³ Hayati Doğanay, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1995, s.402

parti hükümetleri dönemine kadar yapılan 4 şeker fabrikasına ilave olarak 11 yeni fabrikanın daha hükümetin gündeminde olduğunu ve bu fabrikaların 250.000.000 liraya mal olacağı ve bu suretle 5-6 milyon çiftçi vatandaşın senede 150.000.000 liraya yakın pancar bedeli alacağını söylemiştir¹⁸⁴.

Demokrat Parti Hükümetleri Şeker fabrikalarının sayısını artırılması konusunda çok karardır. Bu yatırımların ülke ekonomisine yaptığı katkı çok üst seviyededir. Bu dönem sonuna kadar 11 fabrika işletmeye açılmış, 2 tanesinin de inşaatı devam etmektedir.

Bu döneme ait şeker fabrikalarının isimleri, kuruluş ve işletmeye açılış tarihleri şöyledir: Adapazarı (1953), Kütahya (1954), Konya (1954), Amasya (1954), Kayseri (1955), Burdur (1955), Susurluk (1955), Erzincan (1956), Erzurum (1956), Elazığ (1956), Malatya (1956), Ankara (1962), Kastamonu (1963).¹⁸⁵ 1950 senesinde 97.000 çiftçi 520.000 dekar arazide pancar ektiği halde, 1959 senesi itibarı ile 227.000 çiftçi 1.668.000 dekar sahada pancar ekmiştir. Ekim sahalarında artış nispeti %221, üretilen pancardaki artış nispeti ise %274'dür. Yine ayrıca, 1959 yılı sonu itibarıyla 48.500 ton şeker satılmış 25.000 tonu ihraç edilmiştir, 1950 yılında şeker darlığı çeken ülkemiz, 1959 yılı sonu itibarı ile şeker ihraç eden ülkeler arasına katılmıştır¹⁸⁶.

2.15.2. Çay Üretimi

Cumhuriyet devri sanayi faaliyetleri içersinde çok çabuk gelişen bir sanayi dalımız, kuru çay endüstrisidir. Bu alanda faaliyete geçen ilk fabrikamız, 1947 yılında Rize'de üretime açılan Zihni Derin çay fabrikasıdır. Kapasitesi 145 bin tondur.

Bu sanayi dalında 1950 yılından sonra büyük bir atılım gerçekleştirilmiş ve 1955 yılında Rize'nin Pazar ilçesinde 150 bin ton kapasiteli bir fabrika, 1956 yılında Rize'nin Çayeli ilçesinde 205 ton kapasiteli, 1957 yılında Rize merkezde 170 ton kapasiteli, yine 1957 yılında Rize merkezde 95 ton kapasiteli 1958 yılında Rize'de 115, 70, 102 ton kapasiteli Kadirli-Musa dağ ve Pazar köy isimli 3 fabrika üretime açılmıştır 1959 yılında Rize'de Çiftlik isminde 102 ton kapasiteli, 1959 yılında Trabzon'un Of ilçesinde, Of ve Eskipazar isimli 110 ve 150 ton kapasiteli 2 fabrika yine, 1959 yılında Giresun da, Tirebolu isimli 90 ton kapasiteli bir fabrika, 1960 yılında Rize'de Çayeli'nde

¹⁸⁴ Celal Bayar'ın Seçim Kampanyasındaki Söylev ve Demeçleri (1946-1950-1954), Haz. Özel Şahin Giray, 1.baskı, T.İş Bankası yayınları, İstanbul, 1999,s.84-86

¹⁸⁵ 50 Yılında Türk Sanayi, s.99.

¹⁸⁶ Hayati Doğanay,a.g.e s. ,407

ve Rize merkezde 3 adet olmak üzere 100, 120, 100 ve 90 ton kapasiteli 4 fabrika daha açılmıştır. 1950 -1960 yılları arasında toplam 15 fabrika açılarak üretime başlamıştır. İstatistik verilerinden de anlaşılacağı üzere Demokrat Parti döneminde çay tarımı'nda çok büyük gelişmeler kaydedilmiştir¹⁸⁷.

2.15.3. Bitkisel Yağ Üretimi

Türkiye de yağlı tohum üretimi 1940 yılında 200 bin tonu aşarken bu miktar 1950-1960 yılları arasında 260 bin ton civarı olmuştur, bu büyük potansiyel değişik ad ve markalar adı altında altın da, bitkisel mutfak yağları üretimine çevrilip, bu yağlar sıvı yağ yada katı yağ başka bir ifadeyle margarin olarak piyasaya sürülür. Türkiye'nin yıllık bitkisel yağ üretimi 1960 yılına kadar 260 bin ton kadardır bu üretim hayvansal yağlar ile birlikte 1960 yıllarda ülke ihtiyacımızı rahatlıkla karşılamaktadır¹⁸⁸.

2.15.4. Pamuklu Dokuma

Cumhuriyet devrinde pamuklu kumaş dokumacılığı alanında büyük bir gelişme olduğu anlaşılmaktadır. Pamuklu kumaş dokumacılığı üretilen pamuğun işlenip ip haline getirilmesin ile üretimi gerçekleşmektedir dolayısı ile pamuk tarımı ile lakalı bir sanayi koludur. 1923 yılında 82 bin adet iğ sayısı ve 762 adet olan tezgâh sayısı, 1960 yılında 761 bin iğ ve 15820 tezgâha çıktığı gözlemlenmiştir. Pamuk ipliği üretimi 1950 yılında 30 bin ton iken 1963 yılında 35,8 bin ton, pamuklu kumaş üretimi 1950 yılında 20 bin ton, 1963 yılında 83,5 bin tona çıktığı kaydedilmiştir¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Hayati Doğanay, s,410

¹⁸⁸ Hayati Doğanay, s,415

¹⁸⁹ D.P.T 1985, *Dünyada ve Türkiye'de Tekstil*, Sanayi Yayınları, 2003, Ankara.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TARIM ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

3.1. Demokrat Parti Dönemi Tarımsal Üretim

Demokrat Parti'nin tarım sektöründeki yatırımlara öncelik vermesine ve traktör sayısında, traktörle işlenen arazi miktarlarında artış görülmüştür. 1940'ta ekili arazinin %05'i traktörle işlenirken, 1950'de bu alan %82' ye kadar çıkmıştır. 1955'te ise artık toplam arazinin %12'si traktörle işlenmekteydi.

Yine sulama yatırımları arttırılmış, tarımda gübre kullanımı ve tohum ıslahına da hız verilmiştir. Bunların yanı sıra bu yıllarda yağışların yeterli olması, tarım arazi alanlarının genişletilmesinin de etkisi ile ülkede yıl içerisinde elde edilen tarım ürünlerinin miktarı artmıştır.

Özellikle 1950 - 1955 yılları arasında tarım ürünlerinin üretim miktarında çok büyük artışlar olduğu gözlenmiştir. Ayrıca aşağıdaki bölümlerde daha net anlaşılabacağı üzere Buğday, Pamuk, Arpa gibi tarım ürünlerinin kilo fiyatları devlet tarafından arttırılmış, böylece bir kısım köylünün eline hem ürün miktarının hem de fiyatların artması ile daha çok para geçmiştir. Gerçi köylünün satın alarak tükettiği sanayi ürünlerinin fiyatları da artmıştır, fakat köylünün gelirindeki artış bunların üstüne çıkmış, tüm bunlar halkın Demokrat Parti'ye bağlanmasında etkili olmuş ve bir sonraki seçimde kazanmalarını sağlamıştır.

Üretim artışına bağlı olarak toplanan ürünlerin saklanabilmesi için Toprak Mahsulleri Ofisi'nin depolama kapasitesi arttırılmış, arttırılan depolama kapasitesi sayesinde Toprak Mahsulleri Ofisi çiftçinin ihtiyaç fazlası ürününü bile her sene düzenli olarak almış, çiftçi ürününü satış konusunda sorun yaşamamıştır¹⁹⁰.

3.1.1. Buğday Üretimi

Tarımsal yapı içinde insan kaynağı ve ulaştırma olanaklarının yanı sıra üretilen ürünlerin çeşitleri de ülke ekonomisi için önemli olmaktadır. 1920'li yıllarda buğday, ekimi en fazla yapılan üründür. Geniş ekim alanına rağmen buğday üretimi, büyük oranda öz tüketim için yapılmaktadır. Üreticilerin büyük çoğunluğunun pazarla ilişkisi

¹⁹⁰ Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e. s. 220.

bulunmamakta, buğday bu kesim için ticari bir ürün özelliği taşımamaktadır. Pazar için üretim, genellikle orta ve büyük mülklerde ve ulaşım olanaklarının geliştiği yörelerde yapılmaktadır. Buralar demir yolu hattı civarındaki İç Anadolu ve Trakya Bölgeleri dir. Hava koşullarına bağlı olarak hasadın iyi olması, fiyatların uygunluğu ve buğdayı ikame edecek ürünlerin miktarına bağlı olarak küçük üreticiler tarafından da pazara buğday verilmiş¹⁹¹.

İmparatorluk döneminde olduğu gibi Cumhuriyet'in 1920'li yıllarında da iç piyasa açısından en önemli hububat piyasası İstanbul'dadır. Savaş öncesi döneme göre ticaret hacminin azalmış olmasına rağmen İstanbul'un büyük bir tüketim merkezi olması, ihracat ve ithalatta önemli bir liman şehri konumunda bulunması, Karadeniz kıyı yerleşimlerinin buğday ve un gereksinimini buradan sağlaması, söz konusu piyasa için önemini korumasını sağlamıştır.

Demiryollarının İstanbul merkezde olması, bu hatlar boyunca yapılan hububat üretiminin İstanbul'a ulaştırılmasını da kolaylaştırmaktadır. İstanbul'un yanı sıra bu dönemde yerel piyasaların varlığı da hububatın pazarlanan kısmı için söz konusudur. İzmir, Mersin, Antep bunlardan sadece birkaçıdır. Fakat unutmamak gerekir ki, özellikle buğdayda küçük üreticilerin kendine yeterli üretim yapısı, pazarlanabilir ürün miktarını azaltan başlıca etkidir.

1920'lerde tahıl fiyatları serbest piyasada belirlenmekte ve kazançlı çıkan kesim tüccarlar olmaktadır. Çünkü borçlanış ve tüketim gereksinimlerini karşılamak zorunda olan üretici, ürününü hemen elden çıkarmak durumundadır. Buğday büyük oranda araçlar tarafından üreticiden alınmaktadır. Bu araçlar büyük tüccarların yerel temsilcisi işlevi görmektedirler. Bu nedenle hasat sonrası, fiyatların en düşük olduğu dönemdir. Tüccar, ürünü bu dönemde almakta ve sonraki aylarda yüksek fiyattan satmaktadır

Tek parti döneminde yaşanan II. Dünya Savaşı, buğday üretimini de etkilemiştir. Tarlalarda çalışan birçok insan silâh altına alınınca üretim düşmüştür. Öyle ki tahıl ambarı olarak görülen Türkiye bir süre sonra kendi buğday ihtiyacını bile karşılayamayınca yurtdışından buğday ithal etmek zorunda kalmıştır. Hükümet 1949 yılında ürün açığını kapatmak için Amerika'dan alınan buğday'ın tonuna 30 kuruş, Kanada'dan alınana ise 25 kuruş ödemiştir. Türk köylüsünden ise buğday 1946 yılına kadar 27 kuruştan alınmıştır. Hükümet bu tarihten sonra buğday taban fiyatlarını

¹⁹¹ Ertuğrul Tokdemir, *Türkiye'de Tarımsal yapı (1923-1933)*, s.130

düşürmüş ve 22 kuruş ödemiştir. Fiyatların düşmesi, %80'i köylü olan halkın alım gücünü iyice düşürmüştür.

Demokrat Parti'nin yönetimi devralmasından sonra buğday, köylüden yaklaşık 28.5 kuruştan satın alınmaya başlanmıştır. Böylelikle resmi buğday fiyatları 1950-1954 yılları arasında %30 artış göstermiştir¹⁹². Bu fiyat artışı üretimin artmasında da etkili olmuştur. Örneğin 1943'te 5 milyon ton olan buğday üretimi, 1953'te 14 milyon tona çıkmıştır.¹⁹³ Alım fiyatlarının arttırılması ve iklim şartlarının iyileşmesi ile 1950 yılı içerisinde yetiştirilen buğday miktarı epey artmış, bir sonraki yıl buğday ithal edilmesine gerek kalmamıştır. 1952 yılına geldiğimizde, üretimin artmasına bağlı olarak buğday, ihracatta tütün ve pamuğu geride bırakmış, yıl içerisinde yaklaşık olarak 1,5 milyon ton buğday ihraç edilmiştir.

Tarım sektörüne özel bir önem veren hükümet, 1950 yılından itibaren her yıl buğday alım fiyatlarına zam yapmıştır. Bu karar, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan çiftçinin refah düzeyini yükseltmiştir. Bereketli mahsul, fiyatları da etkilemiş ve gıda maddelerinde bir miktar ucuzlama olmuştur 1953 yılına geldiğimizde buğday üretiminin yine rekor düzeyde olduğunu görülmüştür. Buğday üretimini desteklemek için hükümet, yine alım fiyatlarını yükseltmiştir. Fakat bu durum muhalefet tarafından eleştirilmiş ve dünya piyasalarının üzerinde bir fiyata buğday alınması ile oluşacak açığın Merkez Bankası finansmanına dayandığını, bunun da devletin maliyesini 50 milyon kadar zarara uğratacağını söylemişlerdir. 1953 yılında Nihat Erim, günlüklerinde bu konuyla ilgili şu notları tutmuştur: *"Bu yıl hayat pahalılığı artıyor. Buğday köylüden 30 kuruşa alındı. Dünya piyasasında 20-25 kuruş. Dışarıya satmazlarsa elde çok fazla stok kalacak. Satarlarsa 150 milyon kadar açık ortaya çıkacak. Döviz açığı şimdiden 407 milyon oldu"*¹⁹⁴.

Muhalefetin bahsettiği gibi bütçede açık oluşmasına rağmen fiyatların arttırılması, köylünün alım gücünü arttırırken dolaylı olarak esnafında yüzünü güldürmüş ve kısmen işsizliği azaltmıştır.

¹⁹² Şevket Süreyya Aydemir, a.g.e. s. 150.

¹⁹³ Metin Toker, a.g.e. s. 240

¹⁹⁴ Nihat Erim, *Günlükler* 1925-1979, 1. Cilt, 1. Baskı, Yayına Hazırlayan Ahmet Demirel, İstanbul, 2005, s. 521.

3.1.2. Arpa Üretimi

Türkiye, tahıl tarımında hem ekim alanları büyüklüğü hem de yıllık üretim fazlalığı yönünden buğdaydan sonra ikinci sırada gelir. Arpa bitkisi, iklim ve toprak özelliği bakımından buğday bitkisine çok benzer, ama gene de iklim özellikleri olarak buğdaydan bazı üstünlükleri vardır. Arpa tarımının coğrafi dağılışı ile buğdayın coğrafi dağılışı, hemen hemen bir birine benzer.

Türkiye de Arpa tarımı Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet devrinde olduğu gibi günümüzde de önemini korumuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında kıtlık dönemlerinde köylümüz; çavdar, arpa ve hatta süpürge otu tohumu ekmeği bile tüketmek zorunda kalmıştır. Hatta bunları bile yeterince bulamamıştır 1950 yılından sonra giderek arpa ve çavdar ununun ekmeklik un olarak nüfusumuzun beslenmesinde hiç rolü kalmamıştır¹⁹⁵. Böyle olmakla birlikte, ordu birliklerinde yararlanılan binlerce at'ın besin kaynağı olmuştur. İlerleyen yıllarda besin olarak önemini yitirmekle birlikte biranın ham maddesi olarak önemini korumuştur. Yıllık üretime bakacak olursak: 1935 yılında ekiliş alanı 1,8 hektar, üretim 2 milyon ton; 1955 yılında 2,6 hektar, üretim 2640 milyon ton, 1956 yılında üretim 2612 ton, 1957 yılında 2630 ton olduğu gözlemlenmiştir¹⁹⁶.

3.1.3. Mısır Üretimi

Mısır bitkisi, aslında sıcak ve nemli iklim bölgelerinin bitkisidir. Ama kültüre alınmış türlerinin çok fazla olması ve sulamalı tarım metodu ile de yetiştirilebilmesi gibi nedenlerle karalar üzerinde geniş bir coğrafi dağılışı vardır. Türkiye’de mısır tarımının coğrafi dağılışı konusunda ilk sırayı Karadeniz Bölgesi’nin aldığı hemen dikkat çekmektedir. Yaklaşık 500-550 bin hektar kadar mısır tarımı arazilerinin % 60’ dan fazlası bu bölgededir. Zamanla Rize ilinde çay tarımı. Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde fındık bahçelerinin giderek genişlemesi, özellikle 1955-1960’tan sonra, bölgede mısır tarımının gerilemesine yol açmıştır¹⁹⁷. 1950 yılında 593,161 ton olan üretim, 1955 yılında 706 bin ton, 1957 yılında 709 bin ton olarak gerçekleşmiştir¹⁹⁸.

¹⁹⁵ Hayati Doğanay, a.g.e., s.101.

¹⁹⁶ 1936-1957 Zirai istatistikleri.

¹⁹⁷ Hayati Doğanay, a.g.e., s.103.

¹⁹⁸ 1936-1957 Zirai istatistikleri.

3.1.4. Çeltik Üretimi

Kabuğundan ayrılmamış pirince çeltik, bu tahılın bitkisine çeltik bitkisi denir. Çeltik bitkisinin kabuklarından ayrılmış tohumlarına da pirinç denir. Bu nedenle çeltik tarımına pirinç tarımı da denildiği olur.

Pirinç de buğdaygillerden yani tahıl cinsinden bir üründür. Çeltik bitkisi tıpkı mısır gibi her mevsim nemli ve bol yağışlı geçen, sıcak bölgelerin ürünüdür.

Türkiye de pirinç 1950-1955 yıllarına kadar nüfusumuz için lüks sayılan, kolaylıkla satın alınıp tüketilen bir besin maddesi değildi.¹⁹⁹ Cumhuriyetimizin ilk yıllarında üretimine bakacak olursak, 1936 yılında 40.690 ton pirinç üretildiği, ilerleyen yıllarında pirinç üretiminde büyük bir azalma olduğu fark edilir. 1937-1942 yılları arasında 25.500 ton civarı olduğu, ilerleyen yıllarda 1944-1946 yılları arasında üretimin daha da düştüğü ve 15.365- 18.158 ton arası değiştiği görülür. 1950 yılından itibaren kısmen artışlar olduğu ve özellikle 1957 yılında rekor bir artışla 70.000 ton olmuştur.²⁰⁰

3.1.5. Baklagil Üretimi

Türkiye, baklagil tarımında büyük önem taşır. Çeşitleri oldukça fazladır. Fasulye, nohut, mercimek, bakla, bezelye vs. gibi bir familyayı oluştururlar. Besin değerleri oldukça yüksektir ve bu nedenle ekilim alanları yıllara bağlı olarak artış göstermiştir. Örneğin: 1960 yılında yaklaşık olarak 500 bin hektar olan Türkiye baklagil ekilim alanı, ilerleyen yıllarda daha da artış göstermiştir.²⁰¹

1936 yılına genel olarak bakacak olursak, Bakla üretimi 48.762 ton, nohut üretimi 46.177 ton, fasulye üretimi 52.542 ton, mercimek üretimi 20.038 ton, bezelye üretimi 2.099 ton olarak 1939 yılı ziraat sayımında gözlemlenmektedir. 1950-1957 yılları arasında bu ürünlerin büyük bir kısmında önemli üretim artışları görülmektedir. Örneğin nohut üretimi 1957 yılında 90.000 tona çıkmıştır, Mercimek üretiminde de 1957 yılında artış vardır ve üretimin 73,000 ton olduğu görülmüştür, Aynı şekilde fasulye üretiminde de artışlar gözlenmiştir 1957 yılında 122.000 ton fasulye üretilmiştir.²⁰²

¹⁹⁹ Hayati Doğanay, Age, S.110.

²⁰⁰ 1936-1957 Zirai istatistikleri.

²⁰¹ Hayati Doğanay,s,116.

²⁰² 1936-1957 Zirai istatistikleri.

3.1.6. Patates Üretimi

Yurdumuzda tarımı hızla gelişen bir sebzedir. Anayurdu, Güney Amerika'dır. Coğrafi keşifler sonucu dünyaya yayılmıştır. Ülkemize 1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, Kafkas ülkelerinden girmiştir. Patates üretimi ülkemizde giderek artış göstermiştir.

Yıllara göre üretimine bakacak olursak; 1936 yılında 184.823 ton üretilmiş, 1937-1938 yıllarında büyük bir artış görülmemiştir. 1940-1949 yılları arasında üretimi 300 ile 400 ton arasında değişmiş 1950 yılından başlayarak üretiminde önemli artışlar olduğu görülmüştür. 1950 yılında patates üretimi yıllık 605.221 ton, 1951 yılında 676.000 ton, 1952 yılında 873.000 ton, 1953-1954 yıllarında 1.000.000 ton, 1955 ve 1957 yıllarında 1.200.000 ton civarı patates üretim yapıldığı gözlemlenmiştir²⁰³.

3.1.7. Soğan ve Sarımsak Üretimi

Anayurdu Orta Asya olan soğan, yurdumuzda bol miktarda yetiştirilir. Hem yaş hem de kuru sebze olarak pazarlara sürülür. Ekim alanı olarak oldukça geniş bir alana sahiptir. Örneğin:1950-1960 yıllarında 40 ila 60 bin hektar ekim alanına sahiptir. Bu yıllar arasında kuru soğan üretimi 400-600 bin tondan, 1955 yılında 680 bin tona çıkmış, ilerleyen yıllarda 1-1.5 milyon tona çıktığı görülmüştür.

Sarımsağında anayurdu yine Orta Asya'dır. Daha çok kuru bir şekilde tüketilir. Yurdumuzda soğan tarımı yapılan her bölgede üretilir; ama soğan kadar bol üretilmez. 1950-1960 yılları arasında 30 bin ton üretim yapıldığı gözlemlenmiştir²⁰⁴.

3.1.8. Şeker Pancarı Üretimi

Türkiye'de şeker pancarı üretimine 1926 yılında başlanmıştır. Bundan öncesinde şeker ihtiyacı ithalat yoluyla karşılanmakta, halkın büyük bir kısmı ise ithal şekeri alamadığı için üzüm ve diğer meyvelerin kaynatılması ile elde edilen pekmezi kullanmaktaydı. Şeker pancarının üretilmesi hem çiftçinin gelir ve geçim seviyesini yükseltmiş, hem de üzüm ve diğer meyvelerin taze veya kurutularak ihraç edilebilmesine imkân vermiştir. Bunların dışında, şeker sanayi atıkları hayvan yemi olarak da kullanılabildiği için ekonomiye katkı sağlamıştır.

²⁰³ 1936-1957 Zirai istatistikleri.

²⁰⁴ Hayati Doğanay,s,117.

Ülkede şeker üretilmesine rağmen, yine de 1945'ler de ortalama kişi başına şeker tüketimi 5 kiloyu geçmemiştir. Köylerde yılda 3 kilo şeker tüketilirken, şehirlerde kişi başına 14 kilo şeker tüketilmekteydi²⁰⁵.

Bir sanayi bitkisi olan şeker pancarının Türkiye'de üretilmeye başlamasından sonra 1926 yılında ilk olarak Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları işletmeye açılmıştır. Bunları sırası ile Eskişehir (1933) ve Turhal (1934) Şeker Fabrikaları izlemiştir²⁰⁶.

CHP döneminde 4 şeker fabrikasının ve yıllık 130.000 tonluk üretimin üstüne çıkılamazken, DP iktidarının ilk yıllarında 16-17 fabrika yapılmıştır. Üretim ise inanılmaz bir şekilde artarak 850.000 tona yükselmiştir. Bununla bağlantılı olarak birçok hububat üreticisi, topraklarına şeker pancarı ekmeye başlamış, bazı tarlaların yıllık gelirini 5-6 misli arttırmıştır.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıl olan 1950 yılında şeker pancarının alım fiyatı yükseltilmiştir. Bu durum bir sonraki yıl birçok çiftçinin tarlalarına şeker pancarı ekmesine neden olmuştur. 1950 yılında pancar tarım alanları 50.900 hektar, pancar üretimi 855 bin ton ve şeker üretimi de 137 bin tondur, şeker üretimi 1953 yılında 48.020 tona düşmüş sonraki yıllarda 1951 ve 1952'de şeker pancarı alım fiyatları düşürülmüştür. Daha sonra şeker pancarı fiyatların ve üretiminin yeniden tırmanışa geçtiğini görüyoruz. 1954 yılında 741.224 ton şeker pancarı, 1956 yılında 119.509 bin ton şeker pancarı, 1957 yılında ise 119.000 ton şeker pancarı üretilerek şeker pancarı üretim miktarlarında çok büyük artışlar kaydedildiği için pancar alım fiyatlarındaki düşüşler çiftçiyi fazlaca etkilememiştir.

3.1.9. Pamuk Üretimi

1920'li yıllarda pamuk, ticari tarımsal ürün olarak önemini korumuştur. Savaşlar nedeniyle 1923-1924 yıllarında büyük düşüş gösteren pamuk üretimi, savaş öncesi üretim miktarını ancak 1924 yılında yakalayabilmiştir. Bu yıllarda pamuk ekim alanları bir milyon dönümü bulmaktadır. En önemli pamuk ekim alanını Adana yöresi oluşturmaktadır. Bunun yanında Aydın ve civarı, Edirne, Iğdır, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Antep, Maraş, Malatya, Elazığ, Çorum ve Bilecik'te pamuk üretimi yapılmaktadır.

²⁰⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, s. 152.

²⁰⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, a.g.e., s.153.

Pamuk 1920'li yıllarda ihracatta 3. sırada yer alan önemli bir ihraç ürünüdür. Makineleşmenin en yoğun olduğu Adana ilinde ekim alanlarının büyük bölümlerinde pamuk üretimi yapılmaktadır.

1950 yılına geldiğimizde pamuk ekim alanlarının 675.000 hektara ulaştığını görmekteyiz.²⁰⁷ 1952 sezonunda devletin pamuk üreticisine yüksek fiyat vermesi, pamuk ekimine ayrılan alanın genişlemesine yol açmış, birçok köylü birden bire pamuk üreticisi haline gelmiştir. Dolayısı ile pamuk üretimi artmış ve Türkiye'nin en önemli ihraç ürünü haline gelmiştir. Fakat üretimi arttıran tek faktör üretim alanlarının artması olmasa gerek. 1948 ile 1955 yılları arasında pamuk ekim alanı ortalama 2 kat artarken, üretim miktarı yaklaşık 3 kat artış göstermiştir. Tarımda makineleşme ve iyi tohum kullanılması, bu artışın nedeni olabilir. Üretim artışına rağmen pamuk üreticileri pamuğun yetiştirilmesi konusunda eğitim almadıkları için birçok sorunla karşılaşmıştır. Örneğin: Bilimsel olmayan yöntemlerle pamuk tarlalarının sulanması ürünün böceklenmesine bu da kalitenin düşmesine neden olmuştur. Yıllara göre pamuk üretiminden çiftçinin eline geçen para miktarına baktığımızda, yine Demokrat Parti iktidarının ilk yılında alım fiyatları yükselterek çiftçinin yüzü güldürülmüştür.

3.1.10. Tütün Üretimi

1920'li yılların en önemli tarımsal ticari ürünü tütündür. Bu ürün gerek ekim alanlarının yaygınlığı ve gerekse ihracat potansiyelinin fazlalığı nedeniyle tarımsal gelirlerin en önemli kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Tütün ekiminin yapıldığı bölgeler “ülkenin dışa dönük ulaştırma ağıyla tam bir paralellik” içindedir.²⁴ 1920'lerdeki tütün ekim alanlarındaki yaygın işletmecilik ise küçük aile işletmeciliğidir. Az sayıdaki büyük işletmelerin olduğu Ege Bölgesi'nde, bir ailenin işlediği toprak büyüklüğü 10 dönüm kadardır.

Reji idaresi²⁰⁸ tütün piyasası üstündeki egemenliğini devam ettirmiş ve piyasadaki en büyük alıcı konumunu sürdürmüştür. Dolayısıyla fiyatları belirleyen kuruluş olmuştur, Tütün piyasasının diğer alıcısı ise yabancı tüccarlardır. Reji idaresinin son bulmasından sonra yabancı tüccarların egemenliği piyasaya tümüyle hâkim olmuştur. Bu

²⁰⁷ İstatistik Göstergeler 1923-1992, s.25.

²⁰⁸ Osmanlı imp. Dış borçlara karşılık olarak, imparatorluk'ta tütün ekimi ve tütün işlemlerini düzenlemek üzere Fransızların kurmuş oldukları tekel idaresi.

piyasada çok sayıda küçük üretici olması, fiyatlar üzerinde etkili olmalarını önlemiştir. Üreticiler sürekli olarak “piyasada konulan fiyatı kabullenmek” durumunda kalmışlardır.

Tütün üretimine bakacak olursak 1951 yılında yaklaşık 88.000 ton olan tütün üretiminin, önceki 2 yıla göre azaldığını görüyoruz. Fakat bu ürünün bile satılmasında büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Çünkü üretilen miktar, ülkede tüketilen ve ihraç edilen miktardan yüksektir. Tütün ihracatının az olmasının nedeni ise ürünün kalitesinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Daha önceki yıllarda Türkiye’de ihracatta en büyük döviz getirisini sağlayan tütünün yerini artık pamuk almıştır.

Diğer sanayi ürünlerinde olduğu gibi tütünün alım fiyatı da 1951 ve 1952 yıllarında düşmüştür. Fakat bu yıllarda üretim miktarının da düşmüş olması, bir sonraki yıl fiyatları yükseltecektir. 1950 yılında toplam tütün üretimi 93.328 tonken, bu rakam 1959 yılı sonunda 129.383 tona yükselmiştir. 1955 yılında tütün ekimi yapan köy sayısı 4.559 iken, 1959 sonunda 5.711’e yükselmiştir. Tütün ekimi yapan aile sayısı 182.129 iken bu sayı 1959 sonunda 281.734 olmuştur²⁰⁹.

3.1.11. Yağlı Tohum Üretimi

Yurdumuzda hızlı gelişen bir tarım faaliyeti de yağlı tohumlar tarımıdır. Bu kültür bitkilerinin tohumları %30 ila %60’a varan oranlarda yağ verir. Özellikle mutfak yağı ihtiyacı bakımından bu bitkilerin yağları, ülkemizin bu alandaki ihtiyacını karşılamada büyük rol oynar. Başta pamuk çigidi ve ayçiçeği tohumu üretimi olmak üzere, yurdumuzda bu kültür bitkileri, tohumları yağ sanayinde ihtiyacı karşılayacak düzeyde üretilmektedir.

Pamuk çigidi, 1940 yılında 481.9bin hektar alana ekilmiş, 228 bin ton ürün elde edilmiştir. 1960 yılında 940.8 bin hektar ekilmiş ve 550 bin ton ürün elde edilmiştir.

Ay çekirdeği tarımın da yurdumuzda 1929-1930 yıllarında başlanmıştır. Ay çekirdeği tohumu üretimi 1940 yılında 228 bin ton üretilmiş, 1960 yılında ise ürünün 550 bin ton olduğu ve üretimin büyük bir oranda arttığı görülmüştür.

Yağlı tohumlardan Soya ürünü, ülkemizde daha çok soya yağı üretiminde kullanılır. Üretimi 1947-1960 yılları arasında 10-15 bin ton ile 30-40 bin ton olarak değişiklik göstermiştir²¹⁰.

²⁰⁹ 1959 İstatistik Yıllığı, s.218,

²¹⁰ Hayati Doğanay,a.g.e. , s,155.

3.1.12. Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Özellikle günlük kullanımı açısından önem teşkil eden zeytin üretimini ele alacak olursak; zeytin yetiştiriciliğinde ülkemiz dünyanın en önemli ülkelerinden biri durumundadır. Bazı eski bahçelerin sökülmesi, yeni dikim alanlarının oluşturulması gibi nedenlerle zeytin bahçeleri arazisi ve zeytin ağacı sayısı, belirli devrelerde azalıp çoğalır. Ama yine de, DP döneminde geçmiş yıllara göre zeytinciliğimiz dikkat çekici gelişmeler göstermiştir. Örneğin: 1950 yılında 400 bin hektar zeytinlik arazisi ve 39.7 milyon dolayında zeytin ağacı vardır. Bu oranın 1960 yılında 866 bin hektar zeytinlik arazi ve 86.5 milyon zeytin ağacı sayısına yükseldiği görülmektedir²¹¹.

3.1.13. Sert Kabuklu Meyve Üretimi

Demokrat Parti hükümetleri döneminde sert kabuklu meyve üretimini değerlendirecek olursak, özellikle Devlet İstatistik Kurumunun 1949-1959 yılları arasındaki verilerine baktığımızda; Antep fıstığı üretiminin 1949 yılında 7.267 tonken, 1959 yılında yapılan ziraat sayımında 18.000 tona yükseldiği; badem üretiminin 1949 yılında 12.849 tonken, 1959 yılında 20.980 tona yükseldiği; ceviz üretiminin 1949 yılında 58.023 tonken, 1959 yılında yapılan sayımda 79.520 tona yükseldiği, fındık üretimi 1949 yılında 92.319 tonken, 1959 yılında yapılan sayımda 104.705 tona yükseldiği; kestane üretimi 1949 yılında 15.127 tonken, 1959 yılında yapılan tarım sayımında 34.050 tona yani iki katına çıktığı gözlemlenmektedir²¹².

3.1.14. Çay Üretimi

Çay, cumhuriyetin kuruluş yıllarından 1934 yılına kadar çeşitli miktarlarda ithal edilmiştir. İç üretimin yeterli hale gelmesi dolayısıyla 1935'ten itibaren ithalât yapılmamıştır²¹³. Demokrat Parti hükümetleri devrinde çay üretiminde çok büyük artışlar elde edilmiştir. 1959 yılı sonunda 7.000.000 kilograma varan çay tüketiminin, 4.148.000 kg. yerli çayla karşılanmış olması neticesinde, yalnız bir senede 6.000.000 dolardan fazla bir döviz tasarrufu temin edilmiş olup, 1949-1960 yılları arasında sağlanan döviz tasarrufu 22.425.000 doları bulmuştur²¹⁴.

²¹¹ Hayati Doğanay, a.g.e. , s.180.

²¹² Hayati Doğanay, s. 220.

²¹³ 1959 İstatistik Yıllığı, s.109.

²¹⁴ TBMM. Z.C. 1960 Yılı İnhisarlar Umum Müdürlüğü Bütçesi, XI. Devre, Cilt 12-2, s. 27

Çay işletmeleri fabrikaları, atölyeleri ve çaylıklar (çay ekimi sahası) en fazla bu dönemde genişlemiş ve 1960 sonrası ürün artışıındaki başarının temelleri hep bu dönemde atılmıştır.

Çay yetiştirilmeye ayrılan saha 1946'da 33.808 dekarken, 1959'da 141.670 dekara çıkmıştır, elde edilen yaş çay yaprağı 1949'da 679.063 kilogramken, 1959'da 18.647.347 kilografa, elde edilen kuru çay 1949'da 159.046 kilogramken, 1959'da 4.200.000 kilografa olmuştur²¹⁵. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere çay üretimi, en hızlı yükselişini 1950-1960 yılları arasında yaşamıştır.

3.1.15. İncir Üretimi

Cumhuriyetin ilk yıllarında incir de önemli bir ihraç ürünü olmuştur. İncir yetiştirilen bölgeler başta İzmir ve çevresi olmak üzere Muğla, Denizli, Karadeniz kıyıları, İzmir Yarımadası ve Güneydoğu Anadolu (özellikle Antep) Bölgeleri dir. İzmir ve çevresinde üretilen incirin hemen tümü ihracata giderken, diğer yörelerde üretilenler çoğunlukla iç tüketimde kullanılmaktadır. İç tüketimin en önemli merkezi de İstanbul'dur. Ege Bölgesi dışında diğer bölgelerde üretilen incirlerin büyük kısmı yaş olarak tüketilmektedir. İncirin iç piyasada yaş olarak tüketilmesinin en önemli nedeni tüketicilerin gelir düzeylerinin kuru incir tüketimi için yetersiz olmasıdır²¹⁶. Örneğin: Ege Bölgesi kuru incirlerinin pahalı olması nedeniyle İstanbul ve Karadeniz'de Yunanistan'dan gelen kuru incir tüketilmektedir. Bu durum, ülke içinde üretimi yapılan kuru incirin daha pahalıya mal olduğunu göstermektedir. İç pazarların ulaşım olanaklarının yetersizliği dolayısıyla bütünleşmemiş olması, yaş incir tüketiminin bir başka nedenidir. Dolayısıyla yaş incir, üretim bölgelerinin civarında tüketilmektedir. İncirin kurutulmadan iç piyasada tüketime sunulması, katma değer yaratmadığından verimli bir yöntem olmadığı gibi, iç pazarın bütünleşmemiş olması nedeniyle tüketildiği bölgelerde fiyat farklılıklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

İncir, kurutularak (3 Kg yaş incirden 1 Kg kuru incir elde edilmektedir.) ihraç edildiğinden ve ihraç edilen miktar üretimin çok büyük bir kısmını oluşturduğundan, fiyatlar da bu pazarda oluşmaktadır. İncir piyasasında da fiyatlar ihracatçı firmalarca belirlenmektedir. Bu firmaların çoğu yabancı

²¹⁵ 1959 İstatistik Yıllığı, s. 221

²¹⁶ Hayati Doğanay,a.g.e. , s. 212.

firmalardır ve sayıları azdır. Dolayısıyla fiyatlar bu firmalarca belirlenmektedir. Bu piyasada fiyatlar önemli dalgalanmalara sahne olmuştur. İncirde üretici fiyatlarının düşük olmasındaki en önemli unsur, üreticinin ürün daha ağaçtayken düşük fiyattan tüccara satmak zorunda kalmasıdır. Bunun nedeni ise kredi piyasalarının yetersizliği ve üreticinin tüccardan hasat öncesinde almak zorunda kaldığı avanslardır. Üretici fiyatlarındaki düşüklüğün diğer nedenleri ise, taşıma ve işleme giderlerinin yüksekliğidir. Dolayısıyla düşük üretici fiyatları üreticilerin refah düzeyini yükseltmekten uzaktır ve üretici açısından sermaye birikimine olanak tanımamaktadır. Fiyatların sermaye birikimine olanak tanımaması nedeniyle tüccara olan bağımlılık ilişkisi süreklilik kazanmaktadır.

İncir üretimi, 1936 yılında 3.620 tonken, 1950 yılında yapılan ziraat sayımında 4.469 ton, 1955 yılında 6.147 ton olarak artış göstermiş, 1957 yılında yapılan sayımda 6.309 ton olarak, bir artış gösterdiği tespit edilmiştir²¹⁷.

3.1.16. Fındık Üretimi

1920'li yıllarda Türkiye, dünyanın en büyük fındık üreticisi durumunda olmuştur. Savaş sonrasında dünya tüketiminin %60'ını Türkiye karşılamaktaydı. Yine de üretimle ilgili çeşitli sorunlar mevcuttu. Bahçelerde yeterli bakımın yapılmaması, birden fazla türün ekilmesi nedeniyle ihraç ürününün karışık türlerde olması, yabancı otlarla yeterli mücadelenin yapılmaması üretimi olumsuz etkileyen etmenlerdir. Fındık piyasasında da fiyatlar alıcı-tüccar tarafından belirlenmektedir. Ürün hasat öncesinde yerli alıcılara satılmakta ve malın teslimindeki fiyat farklılığından üretici yararlanamamaktadır. Yerli alıcıların da doğrudan dış alıcılara bağlı olması nedeniyle, asıl kazançlı çıkanlar dış alıcılar olmaktadır. Malın teslimi anında dünya fiyatları yükselmişse bu fiyat artışları üreticiye yansıtılmamakta, fiyatların düşmesi halinde ise önceden yapılan antlaşmalara rağmen piyasadaki düşük fiyatlı fındık alımına gidilmektedir. Yerli alıcıların önemli bir kısmını, fındık kırma fabrikalarına da sahip olan "kırıcılar" oluşturmaktadır.

Fındık üretimi, cumhuriyetin ilk yıllarında 20-25 tonu aşmıyordu. 1950-1955 yılları arasında 50 bin tonu pek aşmamış ama tarım sektörü her alanda olduğu gibi bu alanda da 1950-1960 devresinde alınan köklü iyileştirici önlemler sayesinde, çok dikkat

²¹⁷ 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

çekici üretim artışı olmuştur. Artık verimli yıllarda üretim, 350-400 bin tonu bulmuştur²¹⁸.

3.1.17. Üzüm Üretimi (Bağcılık)

Anadolu'da Bağcılık yani üzüm asması yetiştiriciliği çok eski tarihlere dayanır. Tarihi kaynaklarda Anadolu'da Hititler devrinde bile üzüm yetiştiriciliği yapıldığı yazmaktadır Yurdumuz iklim özellikleri olarak üzüm asması yetiştirilmesi için çok uygundur. Bu uygun iklim özellikleri nedeni ile yurdumuzda bağların bütün bölgelere yayılmasını sağlamıştır, Karadeniz'in bölgesinin kıyı kuşağı hariç, bütün coğrafi bölgelerde az çok bağcılığa rastlanır. Türkiye'de toplam bağlık alanların birçoğu iç bölge tarım arazilerindendir, sırası ile İç Anadolu (%30), Güneydoğu Anadolu (%25), Orta Karadeniz iç kesimleri (%5) toplam bağlık tarım arazisi %60 (350bin hektar) Akdeniz, Marmara ve Doğu Anadolu bölgelerinin payları da dikkate alınırsa bütün bölgelerimizin payı %80 (465 bin hektar) olmaktadır²¹⁹.

Ege bölgesi omsalı imp. Dönemimde özellikle üzüm bağları vadisi görünümündedir. Yani üzüm tarımı yapılmaktadır. Cumhuriyet devrinde alınan teknik tedbirler sayesinde Ege bölgesinde bağcılık önemli bir şekilde gelişmiştir.

1925 yılında toplam üzüm üretimi 48.4 bin ton, ihracat 23.8 bin ton dur. 1950 ve sonraki yıllarda 561.119 hektar ekilmiş ve üretim 1.399.337 ton olduğu bu üretim ve ekim alanları yıllara göre artmış, 1951 yılında 593.462 hektar alanda üretilen üzüm miktarı 1.386.197 ton, 1952 yılında 649.042 hektar alanda üretim 1.633.503 ton olmuştur, 1953 yılında 671,036 hektar alanda 2.000.268 ton olmuş, 1954 yılında 689.877 hektar alanda 2.247.784 ton üzüm üretilmiştir. İlerleyen yıllarda toplam üretim alanının arttığı ve üretim miktarının da buna bağlı olarak arttığı görülmüştür, 1955 yılında gelindiğinde, üretim alanı 707.309 hektar üretim miktarının ise 1.895.164 ton olarak üretimin düştüğü görülmüştür, 1956 yılında 728.115 hektarda üretim yapılmış 2.605.777 ton ürün alınmıştır. 1957 yılında 742.966 hektarda üretim yapılmış 2.009.592 ton ürün alındığı görülmüştür²²⁰.

²¹⁸ Hayati Doğanay, s.177.

²¹⁹ Hayati Doğanay, s.186.

²²⁰ 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958

3.1.18. Turunçgil Tarımı

Turunçgil terim olarak portakal, mandalina, greyfurt, turunç, limon ve muz meyvesi kültür bitkilerinin genel adı olarak bilinmektedir. Bu ürünlere narenciye de denir. Bu kültür bitkisinin anayurdu Güney Doğu Asya ülkeleri, bütün tropikal iklim bölgeleri bunların doğal yetiştirme bölgeleri olup, Akdeniz iklimi, bölgelerinde de rahatlıkla yetişirler. Bu grup meyvelerin ülkemizde üretimi; Osmanlı İmp. Zamanında Filistin, Lübnan ve Fas gibi Akdeniz iklimi yaşanan bölgelerde kurulan bahçelerde tarımı yapılmaktaydı fakat bu bölgelerin zamanla devletin elinden çıkması ile Akdeniz ve Ege bölgelerinde ağırlıklı olarak tarımı yapılmaya başlanmış, daha sonra Güney Marmara ve yer yer Karadeniz bölgesi kıyılarında da bahçeler oluşturulmuştur.

Akdeniz bölgesi Turunçgil ağaç sayısı ve meyve üretimi bakımından Türkiye birincisi olup Türkiye turunçgil meyve ağaç sayının 1950 yılında %70 den fazlasına sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da yıllık üretimin büyük bir oranını gerçekleştirmektedir. Yıllık üretim oranı, % 75 ila % 80 gibi bir rakam oluşturmaktadır²²¹. 1950 yılında yıllık portakal üretimi 3.828 ton, mandalina üretimi 540 ton, limon üretimi 524 ton, diğer meyvelerin üretimi 233 ton olarak kayıtlarda geçmektedir. Ege bölgesi üretim bakımından ikinci sırayı alır. Daha sonra güney Marmara bölgesi ve Karadeniz kıyıları gelir. Türkiye geneli turunçgil meyveleri üretimi artışı Türkiye toplamı 1950 yılında 180.7 bin ton iken, bu rakam giderek artmış 1960 ve 1965 yılları arasında 900 bin ton²²² civarı üretim sağlanmıştır.

3.1.19. Muz Üretimi

Odunsu bir gövdesi olmayan muz bitkisi, yurdumuzun don olayı görülmeyen ve kış sıcaklık ortalaması 10 ila 20 derece arasında seyreden dar bir sahasında yetiştirilir. Burası da Akdeniz bölgesidir. Muz bitkisi, ilk olarak 1932 yılında Alanya'da kurulmaya başlanan bahçelerde yetiştirilmeye başlanmıştır. Giderek yaygınlaşan muz meyvesi, 1950 yılında Gazipaşa ve Anamur çevresinde yayılmış²²³, 1955-1960 yılları arasında 7.9 bin ton üretilirken bu rakam zamanla artmıştır.

²²¹ Hayati Doğanay, s.194

²²² 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958

²²³ Hayati Doğanay, s.202

3.1.20. Antep Fıstığı Üretimi

Antep fıstığının (Şam fıstığı diye de bilinir) anayurdu Anadolu, Gaziantep yöresidir. Anadolu'ya gelişi Akdeniz havzası kıyı ülkelerine, buradan da Roma İmparatorluğu vasıtası ile yayılmış ve Anadolu'da üretimine başlanmıştır²²⁴. Türkiye'de giderek gelişen meyvecilik tarım faaliyetlerinden biri olan Antepfıstığı meyvesi yetiştiriciliği, özellikle 1950-1960 yıllarında hızlı bir gelişme kaydetmiştir.

1950 yılında toplan Antep fıstığı ağacı sayısı 5.493 adet üretim miktarı 3.219 tondur, 1951 yılına Antep fıstığı ağacı sayısı 5.527 adet üretim miktarı ise 3.306 ton olmuştur. 1952 yılında 5.795 adet ağaç üretim miktarı ise 5.775 tondur. 1953 yılında 6.045 adet ağaç üretim miktarı 10.012 ton olduğu görülmektedir. 1954 yılında 6.126 adet ağaç üretim miktarı 10.545 ton, 1955 yılında 6.547 adet ağaç 7.633 ton ürün, 1956 yılında 6.754 adet ağaç 18.012 ton ürün, 1957 yılında 7.050 ağaç 4.623 ton ürün alındığı yapılan ziraat istatistiklerinde görülmektedir²²⁵.

3.1.21. Badem Üretimi

Anavatanı orta Asya'dır. Yurdumuzun yaz devresi uzun ve sıcak geçen bölgelerinde yetişir. Yazları kurak ve sıcak geçen iklim bölgelerinde hatta kıraç ve taşlı topraklara kolayca adapte olmuş bir kültür bitkisidir. Bu nedenle Yurdumuzda üretin bölgesi yönünden geniş bir coğrafi dağılım gösterir. Yıllara göre badem ağacı ve meyvesi üretimi giderek artmıştır. 1940 yılında ağaç sayısı 1.9 milyon ve kuru meyve üretimi de 11.832 bin ton iken, 1950 yılında ağaç sayısı 2.230 üretim 9.661 bin ton, 1955 yılında 2.293 milyon ağaç, üretim 10.207 bin ton, 1957 yılında ağaç sayısı 2.396 milyon üretim 15.864 bin tondur²²⁶.

3.1.22. Ceviz Üretimi

Bir kültür bitkisidir. Anayurdu, Anadolu'dur ama yeryüzünde geniş bir coğrafi dağılışı vardır. Farklı iklimlerde yetişen birçok türü vardır. Türkiye'de geniş bir coğrafi dağılışı gösterir. Yıllardan yıla azalıp artmakla birlikte, yurdumuzda 4 milyondan fazla ceviz ağacı vardır. Verimli yıllarda kuru kabuklu ceviz üretim miktarı 130 -50 bin ton

²²⁴ Hayati Doğanay, s.545

²²⁵ 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

²²⁶ 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

kadar olduğu görülmektedir²²⁷. Az verimli yıllarda üretim 100-120 bin ton üretilmiş ve üretimin yarısı ihraç edilmiştir.

1950 yılında ağaç sayısı 2.457 bin üretim miktarı 48.852 bin ton, 1955 yılında 2.977 bin ağaç üretim miktarı 67.185 bin ton, 1957 yılında 2.913 bin ağaç üretim miktarı ise 58.177 bin ton olduğu ziraat istatistiklerinden alınmıştır²²⁸.

3.1.23. Kayısı Üretimi

Kışları nispeten soğuk, yazları sıcak ve kurak yerlerde yetişen kayısı meyvelerinin, yüksek kalitede olmaları için nispi nemin düşük olması gerekir. Sıcaklık değişikliklerinden zarar gören kayısı için havanın kararlı geçmesine ihtiyaç vardır.²²⁹ Yurdumuz karasal iklim bölgelerinin alçak yörelerinde, kayısı meyvesi ağacına sık rastlanır. Ancak belirli üretim yörelerimizde ticari anlamda verim alınabilir. Özellikle belirli illerimizde ticari anlamda büyük getiriler sağlayan kayısı meyvesi üretiminin %60 Malatya ili başta olmak üzere Elazığ, Konya, Ankara ve İzmir gibi illerde büyük oranda gerçekleşir²³⁰.

Yıllara göre kayısı üretimine bakacak olursak, 1950 yılında yurdumuzda 5.801 adet kayısı ağacından 51.045 ton ürün alınmış, 1951 yılında 6.803adet kayısı ağacı yıllık üretim 60.892 ton oldu gözlenmiştir, 1952 yılında kayısı ağacı sayısı 6.647 adet yıllık üretim miktarı 37.585 ton, 1953 yılında kayısı ağacı sayısı 6.850 adet yıllık üretim miktarı 86.248 ton ürün alınmıştır, 1954 yılında 6.987 adet kayısı ağacından 92.129 ton ürün alınmıştır, 1955 yılında 7.237 adet kayısı ağacından 27.322 ton ürün alınmıştır, 1956 yılında 7.609 adet kayısı ağacından 71.242 ton ürün alınmıştır, 1957 yılında 7.570 adet kayısı ağacından 70.120 ton ürün alınmıştır, 1958 yılında 7.600 adet kayısı ağacından 64.656 ton ürün alınmıştır²³¹. Yıllara göre üretime bakacak olursak bazı yıllarda ağaç sayısının artmış olduğu halde üretimin artmadığı görülmektedir, bazı yıllarda ise üretimin büyük artışlar gösterdiği görülmektedir.

²²⁷ Hayati Doğanay, s.210

²²⁸ 1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

²²⁹ Esen Durmuş, “*Ali Yiğit, Türkiye’nin Meyve Üretim Yöreleri*”, Fırat ün. Sosyal Bilimler dergisi, C.13,S.2,Elazığ, 2003.s,23-54.

²³⁰ Hayati DOĞANAY, s.202

²³¹ 1936-1958 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1959

3.1.24. Şeftali Üretimi

Ana vatanının Kuzey Çin olduğu sanılan şeftalinin, Türkiye'deki 1950 yılı toplam üretimi 9.280 bin tondur. Şeftali bir ılıman ilkin meyvesi olmasına karşın değişik iklim şartlarına uyum sağlayabilir. Kayısıya benzer şekilde erken çiçek açtığı için ilkbahar geç donlarında sık sık zarar görür. Şeftali üretiminin yoğun olduğu alanların başında Güney Marmara bölümünde bulunan ovalar ve vadi tabanları gelir. Üretimde ikinci yoğun bölge Akdeniz kıyıları boyunca uzanan Çukurova, Tarsus ve Silifke ovalarıdır.

Ayrıca diğer bölgelerde de küçük çaplı üretim yapılmaktadır²³². 1950-1958 yılları arasında şeftali üretimi ve ağaç sayılarına bakacak olursak, 1950 yılında 1.142 adet şeftali ağacından 9.280 ton ürün elde edilmiş, 1951 yılında 1.267 adet şeftali ağacından 10.266 ton ürün alınmış, 1952 yılında 1.670 adet şeftali ağacından 19.207 ton ürün alınmıştır, 1953 yılında 2.213 adet şeftali ağacından 19.573 ton ürün alınmıştır, 1954 yılında 2.333 adet şeftali ağacından 21.530 ton ürün alınmıştır, 1955 yılında 2.716 adet şeftali ağacından 20.083 ton ürün alınmıştır, 1956 yılında 2.876 adet şeftali ağacından 30.234 ton ürün alınmıştır, 1957 yılında 3.559 adet şeftali ağacından 61.550 ton ürün alınmıştır, 1958 yılında 3.667 adet şeftali ağacından 69.434 ton ürün alınmıştır²³³. Yıllık üretim artışlarına da bakılacak olursa Demokrat Partinin iktidar olgu 1950-1960 yılları arasında çok büyük üretim artışları olmuştur.

3.1.25. Vişne Üretimi

Kışları soğuk, yazları sıcak geçen alanlara uyum sağlamış olan vişne, kış soğuklarına karşı oldukça dayanıklıdır. Kirazdan daha geç çiçeklendiği için ilkbahar geç donlarından zarar görme olasılıkları düşüktür. 1950 yılında Türkiye de yıllık üretim oranı 15.213 bin tondur. Vişne üretiminin coğrafi dağılışına baktığımızda genel olarak kıyı bölgeler ile Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinin doğu kesiminde üretimi pek görülmemektedir. Genel olarak iç bölgelerde, yoğun olarak İç Anadolu Bölgesin'de yapılmaktadır²³⁴.

²³² Esen Durmuş, Ali Yiğit, a.g.m.

²³³ 1936-1958 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

²³⁴ Esen Durmuş, Ali Yiğit, a.g.m.

1950-1958 yılları arasında vişne ağacı sayısına ve vişne üretimine bakacak olursak, 1950 yılında vişne ağacı sayısı 1.822 adet vişne üretimi 15.213 bin ton, 1951 yılında vişne ağacı sayısı 1.886 adet yıllık vişne üretimi 13.392 bin ton vişne üretilmiş, 1952 yılında vişne ağacı sayısı 1.977 adet yıllık vişne üretimi 8.419 bin ton vişne üretilmiştir, 1953 yılı vişne ağacı sayısı 2.001 adet yıllık vişne üretimi 13.742 bin ton vişne üretilmiştir, 1954 yılı vişne ağacı sayısı 2.049 adet yıllık vişne üretimi 14.602 bin tondur, 1955 yılı vişne ağacı sayısı 2.072 adet yıllık vişne üretimi 11.738 bin ton üretilmiştir, 1956 yılı vişne ağacı sayısı 2.102 adet yıllık vişne üretimi 18.436 bin tondur, 1957 yılı vişne ağacı sayısı 2.071 adet yıllık vişne üretimi 14.265 bin ton vişne üretilmiştir, 1958 yılı vişne ağacı sayısı 2.048 adet yıllık vişne üretimi 16.878 bin tondur²³⁵.

3.1.26. Kiraz Üretimi

Kiraz meyvesi, vişneye göre kışları daha az soğuk yazları ise daha az sıcak ve nemli yörelere iyi uyum sağlayan kiraz, diğer meyvelere göre hava değişikliklerine karşı daha duyarlıdır Türkiye’de 1950 yılı itibarı ile yıllık üretim miktarı 25.339 tondur, Kiraz meyvesi ülkemizde Karadeniz kıyıları, Güney Marmara bölgesi ve bazı iç bölge ova ve vadi tabanlarında üretilmektedir²³⁶.

1950-1958 yılları arasında ağaç sayısı ve üretim miktarlarına bakacak olursak 1950 yılı kiraz ağacı sayısı 1.890 adet kiraz üretimi 25.339 bin ton kiraz üretilmiş, 1951 yılında kiraz ağacı sayısı 1.949 adet kiraz üretimi 24.243 bin ton kiraz üretilmiştir, 1952 yılında kiraz ağacı sayısı 2.194 adet yıllık kiraz üretimi ise 26.915 bin ton, 1953 yılında kiraz ağacı sayısı 2.280 adet yıllık kiraz üretim 27.590 bin ton, 1954 yılında kiraz ağacı sayısı 2.467 adet yıllık kiraz üretimi 30.594 bin ton, 1955 yılında kiraz ağacı sayısı 2.568 adet yıllık kiraz üretim miktarı 28.245 bin ton kiraz üretilmiş, 1956 yılında kiraz ağacı sayısı 2.774 adet yıllık kiraz üretim miktarı ise 38.205 bin ton, 1957 yılın kiraz ağacı sayısı 2.995 adet yıllık kiraz üretim miktarı 32.417 bin ton, 1958 yılı kiraz ağacı sayısı 3.040 adet yıllık kiraz üretim miktarı ise 32.540 bin tondur²³⁷.

²³⁵ 1936-1958 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

²³⁶ Hayati Doğanay, s.202

²³⁷ 1936-1958 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş döneminde, her alanda olduğu gibi tarım alanında da Osmanlı Devletinden kalan çok geri ve ilkel bir üretim biçimi devralmıştır. Bu dönemdeki tarımın yapısı ile ilgili veriler tarımın içinde bulunduğu durumu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır, bu verilere göre nüfusun çok az bir kısmı okuma yazma bilmekte ve nüfusun büyük bir çoğunluğu %90 gibi bir bölümü kırsal alanlarda yaşamakta ve geçiminin tarımdan sağlamaktaydı.

Tarım, tüm teknik donanımlardan yoksun, geleneksel yöntemlere göre ve ilkel biçimde karasaban diye tabir edilen tarım aleti ile yapılmaktaydı, yapay gübre kullanımı ve tarlaya her sene farklı ürünler ekerek verimliliği artırma yöntemleri bilinmemekte. Tohum ekmek ve hasat toplama işleri tamamen elle yapılıyor, altı taşlı ilkel bir döven kullanılıyor, samanın saptan ayrılması için rüzgârdan yararlanılıyordu yeni araç ve gereçlere ise ülkede sadece kıyı şeridi ve demiryolunun geçtiği bazı bölgelerde kısmen rastlanıyordu. Üretim ve nakil araçlarının yetersiz olması, bilgisizlik, tarımın iklim şartlarına bağlı kalması, genel olarak toprakların darlığı ve en önemlisi toprakların belirli bir zümrenin elinde toplanması gibi nedenlerle çiftçi gerekli üretimi yapamıyordu. Üretimin düşüklüğü köylünün ve çiftçinin alım gücünü etkiliyor ve bu insanlar neredeyse boğaz tokluğuna çalışıyorlardı.

Türkiye’de tarımın gelişmesi Cumhuriyetle birlikte başlamış, tarımın önemini bilen ve içinde bulunduğu çıkmazı gören Atatürk, daha cumhuriyeti ilan etmeden 1923 yılında tarımla ilgili ilk beyannameyi yayımlamıştır. Buna göre Aşarın ıslah edilmesi, tütün tarımı ve ticaretinin milli menfaatlere uygun düzenlenmesi, Ziraat Bankasının sermayesinin artırılarak çiftçilerin daha uygun ve daha fazla kredi ile desteklenmesi, tarım makinelerinin ithalini hayvan ıslahı ve sayısını artıran önlemlerin alınmasını istemektedir, yine o günlerde Atatürk ün önerisi ile toplanan İzmir İktisat kongresinde tarımla ilgili konularda görüşülmüş, kongrede Atatürk’ ün yayınladığı beyannameyi destekleyen kararlar alınmıştır. Bu kararlar arasında rejî idaresinin kaldırılması ve yabancıların elinde bulunan içki ve tütün tekelinin yerli halka verilmesi, aşar vergisinin kaldırılması önerileri başta gelmektedir.

Bu çerçevede kırsal alanın gelişmesi yönünde önemli kararlar alınıp uygulanmaya konulurken buna bağlı olarak tarım sektöründe hızlı bir değişim dönemine girilmiştir ve tarımda bu dönemde % 27 lik bir büyüme sağlanmıştır. Ancak 1929 dünya

ekonomik krizi ile birlikte tarımsal ürünlerin ihraç fiyatlarının düşüşü çiftçi gelirini azaltmış, çiftçi üretim yapamaz noktaya gelmiştir.

Bu Nedenle devlet hem çiftçiyi korumak hemde sanayiye desteklemek üzere bazı önlemler almak gereğini duymuştur, hammaddesini tarımdan sağlayan sanayi kollarına ağırlık verilmiştir, tarım tekniğini geliştirici destekler uygulanmış Ziraat Bankası çiftçi borçlarının nakit yerine ayni olarak ödenmesi kabul edilmiş, bazı borçlar tümü ile affedilirken bazılarına faiz indirimi ve taksitlendirme uygulanmış.

Ekonomide devletçilik politikası bu dönemde başlamış 1932 yılından itibaren tahıl fiyatları desteklenmeye başlanmış, buğday koruma kanunu çıkarılmış ve bununla ilgili Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur. Zirai mücadele istasyonları ve Enstitüler kurulmuştur, buralardan sağlanan bilgi ve materyaller de Tarım Müdürlükleri sayesinde çiftçilere ulaştırılmıştır ve onların eğitimi sağlanmıştır

Kurumlaşma eğitim alanında sürmüş, tarım alanında yüksek öğrenime geçmek amacıyla Ankara'da ziraat, orman, veteriner, ziraat sanatları ve tabii bilimler fakültelerini içine alan ve Üniversite düzeyinde Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuş, yurdun dört biryanında tarım potansiyeli olan illerde orta öğretim düzeyinde ziraat okulları açılmıştır. Tarım kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuştur.

Tarımda bu gelişmeler olurken sanayiye geliştirmek amacı ile I.Sanayi planı hazırlanmış ve 1934 yılında uygulanmaya geçirilmişti, tarımda makineleşmenin başlatılmasını sağlayacak önlemler alınmıştır.

II. Dünya savaşı ve sonraki 1939-1949 yıllarında tarımda olumsuz etkilenmiş, tarımsal üretim düşmüş ve bazı ürünlerde kıtlık baş göstermiş, devlet gıda ihtiyacını karşılamak üzere bazı önlemler almış, ürün fiyatlarına narh koymuş, bu da piyasada karaborsa yaratmıştır. Bu dönemde merkez bankası karşılıksız para basarak emisyon hacmini arttırmış, Türkiye de ilk kez fiyat enflasyonu bu tarihte ortaya çıkmıştır.

Devlet bu dönemde toprak reformunu yeniden gündeme almış, 1945 yılında 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'nı çıkarmış, uygulamanın ilk aşamasında sadece devlete ait arazilerin bir bölümü dağıtılmış, yasa daha fazla uygulama ortamı bulamamış ve siyasi hayatı etkilemiş, toprak reformuna karşı çıkan bir grup milletvekili Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılmış ve Demokrat partiyi kurmuşlardır.

Demokrat Patinin iktidar olduğu 1950-1959 yılları ekonomide toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda bugünün Türkiye'sine kadar etkileri uzanan bir dönem özelliği taşımaktadır, dolayısıyla bu dönemde, devletçilikten serbest pazar ekonomisine

geçilmiştir. Demokrat parti, alınan dış yardımlarla beraber tarımı finanse etmiştir. Zaten dış yardımlardan faydalanmanın koşulu olarak sanayi politikalarından vazgeçilmesi şartı olması, geriye bir tek tarımı bıraktığı için tarımın önem kazanması, kalkınma modelinin tarıma dayandırılması kaçınılmaz olmuştu. Dolayısıyla, tarımı geliştirmenin önündeki engeller tespit edilip bunların giderilmesine yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte bu dönemde ilk 1950-1953 yılları arasında tarım sektörü hızlı bir gelişme göstermiştir. Gelişmede bu dönemde gelen Marshall yardımı itici güç olmuş, tarımda traktör sayısı ve kullanımı artarken buna bağlı işlenen alanların genişlemesi, tarımsal kredilerin artırılması, iklim koşullarının iyi gitmesi gibi olumlu durumlar üretimi artırmıştır. Kore savaşı nedeni ile tarımsal ürün fiyatlarının yükselmesi gibi etmenler ve yine bu dönemde ürün destekleme fiyatlarının yüksek tutulması, tarımsal vergilerin düşürülmesi gibi birtakım tarım politikalarının izlenmesi tarıma olumlu bir hava katmış ve bu dönemde tarımsal üretim oldukça büyük artışlar kaydetmiştir ve gelişme göstermiştir. Sonuçta ekili alanlar 14.5 hektardan 18.8 milyon hektara çıkmış ve tarımsal üretim bir kat artmış. Tarımın milli gelirdeki payı artmış Türkiye buğday ihraç eden ülkeler arasında dördüncü sırayı almıştır.

Ayrıca tarım sektörünün büyümesinde devletin kredi ve destekleme fiyatları da etkili olmuştu. Gelişmeye etki eden diğer faktörler de, ekili alanların genişlemesi, mera ve çayır kategorisindeki alanların ekilebilir araziye katılmaları olmuştur. Gerçi, mera ve çayır alanlarının ekilebilir topraklara katılmasının ekilebilir alanların genişlemesini sağlaması yanında hayvancılığı zarara uğratması gibi olumsuz sonuçlar doğurduğu gözden kaçmamalıdır yani bir yandan tarım alanları genişlerken diğer yandan hayvanların otlakları daralmıştır buda hayvancılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Yine bu dönemde Traktör kullanımı yaygınlaşmış, traktörün yaygınlaşmasında Ziraat Bankası'nın çiftçiye ve üreticiye sağladığı düşük faiz ve uzun vadeli kredilerin rolü büyüktür, banka tarımsal üretimde traktör devriminin yaşanmasında etkili olmuştur.

Tarımda yaşanan makineleşme ile beraber tarım kesimindeki feodal mülkiyet yapısı büyük oranda değişmiş. Gerçekten de traktör kullanımıyla tarımsal üretimin piyasaya dönük alanlarda yaygınlaşması küçük köylü mülkiyetini doğurmuştur. Tarımda makineli üretime geçilmesi, devletin destekleyici politikaları, kolay kredi elde etme imkânlarının artması tarımın piyasaya dönük olmasının ve üreticinin; özellikle küçük köylülerin tefeciler karşısında nispeten daha güçlenmesini sağlamıştır.

Demokrat Partinin destekleyici politikaları tarım sektörünün güçlenmesinde makineler kadar etkili olmuştur. Köylüye ve çiftçiye sağlanan kolay ve düşük maliyetli kredi olanakları, belirli ürünleri destekleme fiyat politikalarının uygulanması ile köylü ve çiftçi tarım sektöründe büyük yükselişler ve büyümeler yaşamıştır. Tarım kesiminin yakaladığı bu büyüme eğilimi, üretimdeki artışlar ve gelirler ulusal pazarın büyümesini, coğrafi olarak yayılmasını ve iç Pazara dönük sanayinin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Demokrat Parti Hükümetleri'nin uyguladığı tarım politikaları birçok olumlu yanı olmakla beraber özellikle bazı olumsuz yanları da olmuştur. Demokrat parti özellikle 1954 yılına kadar elde ettiği ekonomik gelişmenin sonucunda, önemli ölçüde halkın desteğini sağlamıştır, Ne yazık ki bu gelişme uzun sürmemiş, 1954 yılında sonra yaşanan kuraklığın etkisi ile tarım gelirinde %10 azalma olurken milli de %3 düşmüştür. Tarım ikinci plana alınmış, 1955'ten itibaren ekonomik gelişmeler daha önceki yıllarda yapılan programsız harcamaların da etkisi ile yavaşlamış, ekonomik gerilemeden kaynaklanan huzursuzluklar başlamıştır, bu durum halkın, ordunun ve muhalefetin ciddi eleştirilerine sebep olmuştur.

Daha sonraki yıllardan itibaren hem muhalefet hem de basın tarafından Demokrat parti aleyhinde birçok eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerin çoğu yatırımların plansız ve programsız yapıldığı şeklideydi. Fakat geçen zaman gösterdi ki o tarihte kurulan sanayi tesisleri Türkiye'nin geleceğinde büyük bir ihtiyaca cevap veren ve hatta daha sonraki dönemlerde ihracatımızdaki büyümeyi önemli ölçüde etkileyen bir faktör olmuştur.

Demokrat Parti iktidarda kaldığı 10 yıllık süre zarfında tutarlı bir tarım politikası uygulaya bilmek için devletin diğer kurumları ile koordineli bir çalışma içerisinde olmuştur. 1950 ve 1960 yılları arasında, ülkemizde tarım kesiminin geliştirilmesine büyük önem verilmiş, özellikle 1950-55 döneminde devletçe yapılan yatırımların yaklaşık %3'u tarıma ayrılmış ve karayolu ulaşımının geliştirilmesine çalışılarak kırsal kesimin Pazar ile bütünleşmesine büyük özen gösterilmiştir.

Son olarak genel bir değerlendirme yapacak olursak. Demokrat partinin izlediği tarım politikalarının başarılı olup olmadığı. Günümüzden geriye dönüp bakıldığında eleştiriye açık birçok konu olabilir, faka bu eleştirileri yaparken dönemin zorlu koşullarını gözden önünde bulundurmak gerekir ve ülkemizin kısıtlı imkânlarını da göz ardı etmemek lazım.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ahmet KÜRKÜ
Öğrenci Numarası	09221 1106
Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Yüksek lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof.Dr. Rahmi DOĞANAY
Tez Başlığı (Türkçe)	Demokrat Parti Dönemi Tarım Politikaları (1950-1960)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam89... sayfalık kısmına ilişkin, ...13/04./2015.. tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %...20...'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aştığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.


 Prof .DR. Rahmi DOĞANAY
 Danışmanın Adı-Soyadı
 (imzası)


 Prof .Dr. Mustafa ÖZTÜRK
 Anabilim Dalı Başkanı
 (imzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A- KURUM YAYINLARI VE DERGİLER

1936-1957 Ziraat İstatistikleri, Ankara, 1958

1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1956.

1959 İstatistik Yıllığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1959.

Devlet Planlama Teşkilatı 1985, Dünyada ve Türkiye’de tekstil sanayi yayınları, 2003, Ankara

T.C.Merkez Bankası Aylık Bülteni, Ankara, 1978.

TBMM Hükümetlerinin Parti programları

Planlı Dönemde Rakamlarla Türkiye Tarım Sektörü, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, Ankara, 1990.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. 1, (1919-1938) İstanbul, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1945, s. 219.

BAYDER, Ertuğrul; "Aşarın Kaldırılması (Belgeler)", Maliye Dergisi, Temmuz-Ağustos, 1978.

BAYTAL, Yaşar; “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara, 2007, Sayı 40.

BİRBEN, Üstüner, “Türkiye’de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Etkileşimleri”, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2006.

ÇAĞLAYAN, Tayfur; “Türkiye’de Tarımın Tarihi, Türkiye’de Tarım,” Tarım Ve Köy İşleri Bakanlığı Dergisi, Ankara, 2005.

OKTAY, Suat - Arzu VARLI; “Türkiye’de 1950–54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası”, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F.Dergisi, C. XXVIII, S.1, İstanbul, 2010.

ÖZ, Mehmet; Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler, Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik, DİE Yayınları, Ankara, 2000.

SAVLA, Refii Şükrü; “Türkiye ve Marshall Plânı”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. X, S. 1-4, İstanbul, 1955.

- ŞENER, Sedef** Türkiye Ekonomisinde ikinci Liberal İktisat Politikası, Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. Yayınları Yönetim Bilimleri Dergisi. S,3,2005.
- GÜRBÜZ, Mehmet;** Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığı'nın Tarihi Gelişimi, TODAİE Uzmanlık Tezi, Ankara. 1989.

B-KİTAPLAR VE ANSİKLOPEDİLER

- ACAR, Yalçın;** Tarihsel Açıdan Türkiye Ekonomisi ve İzlenen İktisadi Politikalar 1923–1963, Bursa, 2009.
- Adnan Menderes'in Konuşmaları,** Haz. Mustafa DOĞAN, (Cilt 2) Ekicilik Matbaası, İstanbul, 1957.
- AĞAOĞLU, Samet;** Arkadaşım Menderes, Rek-tur Kitap Servisi, İstanbul, 1967.
- ARCAYÜREK, Cüneyt;** Demokrasinin İlk Yılları 1947 – 1951, Ankara, 1985.
- AKÖZ, İbrahim;** Tarımsal Fiyat. Politikası, Ankara 1973
- AVCIOĞLU, Doğan;** Türkiye'nin Düzeni, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1978.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya;** İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya;** İkinci Adam (1950 -1964), C. 3.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya;** Menderes'in Dramı (1899–1960), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1979.
- AYSUN, Abdullah;** Türkiye'de Tarım Politikaları, Özgün Yayınları, İstanbul, 2001.
- BAYAR, Celal;** Başvekilim Adnan Menderes, İstanbul, 1986.
- Beside İCRA,** Demokrat Parti Tüzük ve Programları, Demirkırat Alfabesi, Ankara, 1992.
- BOROTAV, Korkut;** İktisat Tarihi. Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997
- Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri (1946-1950-1954), Der. Özel Şahingiray, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.
- CİLLOV, Haluk;** Türkiye Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1965.
- CİN, Halil;** Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1985
- Cumhuriyet Ansiklopedisi** 1923 – 2000, C. 2, İstanbul, Mayıs, 2002.
- ÇALGÜNER, Cemil;** *Ziraat Politikası Ders Kitabı*, Ankara 1974

- ÇAYCI, Abdurrahman;** "Atatürk'ün Uygarlık Anlayışı" Atatürk Konferansı IV, 1973-1974 (T.T.K.) Ankara 1977, s.121,128.
- Abdurrahman ÇAYCI,** Atatürk Dönemi Sosyo Ekonomik Sorunları Seminerinin **Önsözü** (30 Haziran-1 Temmuz 1981 Kayseri Üniv. Atatürk Araştırmaları Enst. Tarafından düzenlenmiştir.) Ank. 1982.
- ÇEVİK,Zeki;** Cumhuriyet Türkiye'sinde Toprak Reformu ve Uygulamaları, Türkler Ansiklopedisi, C.17.
- DEMİR, Mehmet Arif;** Demokrat Parti ve Tarım. Demokrat Parti 60.Yıl Yayınları, Ankara, 2006.
- DOĞANAY, Hayati;** Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Öz Eğitim Yayınları, İstanbul, 1995.S.177.
- DEMİR, Şerif;** Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010.
- DİNLER, Zeynel;** Tarım Ekonomisi, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.
- EKİNCİ, Necdet;** Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler, İstanbul, 1997.
- ERER, Tekin;** Türkiye'de Parti Kavgaları, C.1, İstanbul, 1966.
- ERAKTAN, Gülcan;** Tarım Politikası1, Ankara 1989 .
- EROĞLU, Cem;** Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara, 1990.
- ERİM, Nihat;** Günlükler 1925-1979, 1. Cilt, 1. Baskı, Yayına Hazırlayan Ahmet Demirel, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2005
- HATİPOĞLU, Şevket Raşit;** "Türkiye'de Arazi İşletmesi Meselesi", Dönüm, Yıl:4, S.40, Nisan 1936.
- İNAN, İ. Hakkı;** Tarım Ekonomisi, İstanbul 1994, s. 196.
- Kalkınan Türkiye, Demokrat Parti Neşriyatı, Desen Matbaası, Ankara, 1954.
- KARAL, Enver Ziya;** Atatürk'ten Düşünceler, İstanbul, 1986.
- KARPAT, Kemal H ;** Türk Demokrasi Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996.
- KEYDER, Çağlar;** Türk Tarımında Küçük Meta Ürünlerinin Yerleşmesi (1946–1960), Maya Matbaacılık, Ankara, 1988.
- KARLUK Rıdvan;** Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, 1999
- KAZGAN, Haydar;** "Atatürk Döneminde Tarım Politikası", Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bankası'nın Atatürk Yılı Armağanı, İstanbul, 1982.

- LEWIS, Bernard;** Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- MAZICI, Nurşen;** Celâl Bayar (Başbakanlık Dönemi 1937–1939), Der Yayınları, İstanbul, 1979.
- ÖZ, Mehmet;** “Osmanlı Klasik Döneminde Tarım”, Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 3. Ankara.
- ÖZMEN, Selahattin;** Türkiye’de ve Dünyada İktisadi Devlet Teşekkülleri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967.
- ÖZTÜRK, Kazım;** T.C. Hükümetleri ve Programları, T.B.M.M. Vakfı Yayınları, Ankara, 1968.
- SERVET, Şefik;** “ Makine ve makinecilik", Ziraat Gazetesi, S, 1-25, Yıl:3, Ankara, Yeni Gün Matbaası
- TARAKLI, Duran;** Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, Kalite Matbaası, Ankara, 1976.
- TEKELİ İlhan, İlkin Selim;** Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı, 2. baskı,
- TOKGÖZ, Erdinç;** Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1995.
- TOKER, Metin;** Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları DP'nin Altın Yılları 1950-1954, 1. Baskı, Bilgi Yay. Ankara, 1998, s. 239.
- TÖKİN ,İsmail Hüsrev;** Türkiye’de Zirai Kooperatif Hareketi, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul, 1932.
- TURGUT, Serdar;** Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi, Adalet Matbaası, Ankara, 1991.
- YAVUZ, Fahri - Tayfur ÇAĞLAYAN,** Türkiye Tarımının Tarihi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 2005.
- YEŞİL, Ahmet;** Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, Ankara, 1988.
- YÜCEL, İbrahim Halil;** Bilim ve Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu, DPT Yayınları, Ankara, 1997.
- ZİYA, Ragıp;** Ziraat Gazetesi, Konya Muhabirinin Ziraat Kongresi Haberi, S.10, Ankara, Yeni Gün Matbaası, Eylül 1930.

C-RESMÎ YAYINLAR

- a. IX Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergileri
- b. X. Devre Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
- XI. Devre Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

D- GAZETELER

Zafer Gazetesi

Cumhuriyet

Vatan Gazetesi

Yeni Asır

Hürriyet

Tasvir

Ulus

E- WEB İLETİLERİ

<http://www.tarim.gov.tr>

<http://www.tbmm.gov.tr/index.htm>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.yok.gov.tr>

<http://www.dsi.gov.tr/kurumsal/tarihce.htm>

F-YAYINLANMAMIŞ TEZLER

ABASOV, Fuad; Kırsal Kalkınmanın Finansmanın: Tarımsal İşletmelerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ankara Üniversitesi, yayımlanmamış Doktora tezi, Ankara, 2007

AKBALIK, Hakan; 1946–1950 Döneminde CHP’nin Seçim Çalışmaları, İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya, 2006.

ALBAYRAK, Mustafa; Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara, 1992.

AYKANAT, Mehmet; 1923–1938 Döneminde Türk Tarım Politikası, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

- BAŞ, Özcan;** 1958 ve 1970 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- DARICI, Bülent;** Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Kriterlerine uyumu ve Avrupa Birliği'ne Giriş Süresinde Türk Tarımında Yaşanabilecek Sorunlar, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2008.
- DİKİLİTAŞ, Osman Sait;** Demokrat Parti Hükümetlerinin Sosyo-Ekonomik Alandaki İcraatları (1950–1960). Selçuk Üniversitesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2007.
- YILMAZ, Zeliha;** Siyasi Açıdan I. ve II. Menderes Hükümetleri 1950-1954, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- ÖZGEN, İhsan Fuat;** Cumhuriyet Dönemi'nde Celal Bayar'ın Siyasi ve İktisadi Faaliyetleri, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- MUTLU, Sevda;** Devlet Adamı Kimliği ile İsmet İnönü'nün Düşünce ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas, 2007.
- KARAKAYA,Elvada;** 1.Demokrat Parti Hükümeti Döneminde Tüketicilerin Tüketim Eğilimlerini Belirleyen Genel Koşullar ve Fiyatlar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir,2008,

ÖZGEÇMİŞ

1972 yılında Elazığ'da Doğdum İlk ve orta eğitimimi Elazığ'da tamamladım 2000 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne Girdim ve 2004 yılında mezun oldum Halen Fırat Üniversitesinde Memur olarak çalışmaktayım Evliyim iki çocuğum var.